

Emil Stokkevåg

En kommentar til Lucans Pharsalia VI.1-332

Lucan og Caesar

Masteroppgave i Klassiske fag

Veileder: Staffan Wahlgren

Mai 2022

Emil Stokkevåg

En kommentar til Lucans Pharsalia VI.1-332

Lucan og Caesar

Masteroppgave i Klassiske fag
Veileder: Staffan Wahlgren
Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

Kunnskap for en bedre verden

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	2
Lucans forhold til historie.....	3
Sammenligning av Lucans <i>Pharsalia</i> og Caesars <i>DBC</i>	6
Likheter og ulikheter.....	9
Cæsariske sannheter.....	11
Scaeva-episoden.....	13
Lucans verden.....	15
Virtus.....	17
Konklusjoner	19
Gjendiktning.....	21
Kommentar av <i>Pharsalia</i> VI.1-332.....	31
Litteraturliste	87

Innledning

Lucans dikt *Pharsalia*¹ er et voldsomt epos på ti bøker om borgerkrigen mellom Caesar og Pompeius, og det tar oss fra Caesars kryssing av Rubicon til han står desperat ved Pharos i Alexandria. Til tross for at Lucan skrev sitt epos så lite som hundre år etter at borgerkrigen tok sted så han seg fri nok til å føre denne historien inn i episke rammer og å dikte opp episoder slik en dikter gjør. I dette utfordrer han historien, han skaper monstre, og bruker hele det poetiske og retoriske arsenalet uten stopp, alt for et mål vi kanskje ikke helt kan forstå oss på i dag. Han skrev om Caesar under en keiser. I den tid jeg skriver denne oppgaven kan jeg òg se hva en mektig diktator kan påse av løgner som er en del av et større ubestridbart narrativ, hvor meninger er farlige og friheten i fare. Dette var for Lucan allerede tapt, og jeg kan sympatisere med han, om enn fra et veldig privilegert ståsted. Problematikken som tas opp i *Pharsalia*, dens opprop om frihet og kritikk av stormannsgalskap, viser seg da aldri å være irrelevant. Lucan hevder så rettmessig sin plass i den antikke kanon.

I min oppgave vil jeg ta for meg Dyrrachium-episoden VI.1-332 i form av et innledende essay og en kommentar. Dette er beleiringen og det siste sammenstøt før det store slaget ved Pharsalia i bok VII, her er den eneste *aristeia* i hele diktet, og det finnes så langt jeg vet ingen moderne kommentar av denne passasjen i sin helhet.² Min intensjon er å kommentere hele episoden som en enhet og videre å analysere forholdet diktet har til antikke historikere. For ved å finne ut hva Lucan endrer eller underbygger kan vi få en bedre innsikt i diktets utgangspunkt for historien den beskriver. Ved å først ta en gjennomgang av Lucans kilder, vil jeg sammenligne hans beretning av Dyrrachium-episoden med Caesars *De Bello Civili*, med et sideblikk på andre historikere. Med dette som bakgrunn vil jeg diskutere de fremtredende temaene i episoden opp mot diktet som helhet. Videre vil jeg ta for meg linjene VI.1-332 i en kommentar hvor forholdet til historie og de gjennomgående tema er en rød tråd.

---

¹ Diktet kalles *Pharsalia* ved konvensjon, *Bellum Civile* er dog det navnet man har fra manuskriptene.

² For eldre kommentarer har jeg nytt meg av de to bevarte skolier i Usener (1869) *Commenta Bernensia* og Endt (1969) *Adnotationes super Lucanum*. Haskins (1887) har vært blitt flittig brukt, samt Riley (1909). Se også Conte, G. B. (1974) *Saggio di commento a Lucano*.

Lucans forhold til historie

Lucan skrev et historisk epos og tredde så inn i en tradisjon rikt tatt i bruk av romere, både av forgjengere og de som kom etter. Av de som skrev om sin nære historie var han heller ikke alene, men den eneste av de bevarte³, og han er slik sett unik. Det er spesielt to punkt som gjør Lucan interessant i henhold til historie, for det første at vi i det hele tatt har tilgang til historien han skriver om fra flere godt dokumenterte hold, og for det andre at han forkastet det episke verktøyet *ministeria deorum*. Dette siste punkt er relevant for Lucans forhold til historie fordi det påvirker diktets gang og moral; gudene er ikke lenger målestokken for godt og ondt, mennesket er, og de menneskene vi møter i diktet er for det meste alle uverdige gudenes nærvær. En tenker da mest på Caesar, han som vant borgerkrigen, og den personen Lucan retter sine skarpeste ord imot. For å få denne effekten måtte Lucan gjøre av med gudene ettersom han ville finne en måte å støtte den tapende siden i striden.⁴ Diktet hadde ikke kunnet fortelle den samme historien, og slett ikke gjort Caesar til slik en skurk, om gudene sanksjonerte det som hendte. Selv som muse velger Lucan Nero til å være sin, *tu satis ad vires romana in carmina dandas* (I.66),⁵ etter å ha forkastet inspirasjon fra de konvensjonelle gudene i det foregående.⁶ Gudene er likevel til stede men omtales oftest anonymt som *dei* eller *superi*. De er bare aktive noen få ganger og det de gjør tyder på at de har trukket seg tilbake.⁷ De setter ikke føringer for diktets gang og moral, og vi sitter igjen med to muligheter. Enten har noe erstattet gudene her, eller så er det ingenting som binder det hele sammen.⁸ Lucans fortelling om borgerkrigen blir slik en fortelling om hvordan menneskelige handlinger må tale for seg selv, og i dette tomrommet av guddommelige bud og ordrer gir han seg selv stor frihet til å diktere hvem som var gode og dårlige aktører i borgerkrigen.

Likevel må vi ha det klart for oss at Lucan skriver et epos, og at han holder seg til historiens brede linjer. For en rask gjennomgang av eposets hendelsesfølge:

I Caesars kryssing av Rubicon og inntreden inn i Italia.

II Domitius motstand og tap mot Caesar, Pompeius retrett til Brundisium og videre vekk.

III Caesars troppers beleiring og seier ved Massilia, Curios seier og tap i Afrika.

IV Caesars seier i Spania.

V Caesar seiler over Adriaterhavet, Antonius ankommer Nymphaeum senere.

---

³ Reed (2011): 21-22.

⁴ Ahl (1976): 68-72. For et motstridende syn som argumenterer for en mer upartisk Lucan, eller 'en fragmentert stemme', se Masters (1992): 87-90.

⁵ Alle gjengivelser av Lucans latin er hentet fra Shackleton (2009).

⁶ I.63-65 '*sed mihi iam numen; nec, si te pectore vates/ accipio, Cirrhaea velim secreta moventem/ sollicitare deum Bacchumque avertere Nysa*'.

⁷ Feeney (1991): 272-273.

⁸ Denne diskusjonen behandles under kapittelet Lucans verden (s. 15-17).

- VI Beleiringen ved Dyrrachium og Caesars tilbakefall.
- VII Caesars seier ved Pharsalus.
- VIII Pompeius halshugd i Egypt.
- IX Catos marsj gjennom ørkenen og Caesars ankomst i Egypt.
- X Caesar strandet på Pharos.

Hvordan behandler Lucan så historien? Han overdriver og gjør ting større, han endrer historiske personers plassering, han endrer hendelsesfølget i episoder for å få en ønsket effekt, og det som er hans aller beste verktøy, han tilskriver og fjerner motiv for handlinger. Slik skreddersyr han historien til sine poetiske formål uten å måtte vri om for mye på de faktiske forhold. Hva han oppnår med dette skal vi la ligge en stund, for vi må først undersøke hvilken historie han kan ha brukt for sitt formål.

Lucans bruk av Livius *ab urbe condita* som sin hovedkilde har siden Pichons *Les Sources de Lucain* i 1912 vært en akseptert sannhet, mens Pichons andre argument, som avviser at Lucan kan ha brukt andre kilder, har møtt motstand.⁹ Siden Livius relevante bøker er tapt for oss, med bare én setning (fra en annen hånds oppsummering) om beleiringen ved Dyrrachium bevart,¹⁰ vil det nøyaktige forholdet mellom Livius og Lucan alltid være uklart for oss. Men det finnes gode grunner til å se på andre kilder, uansett om vi skulle hatt Livius eller ikke. Blant historikerne forut Lucan har vi Caesars egen *De Bello Civili* (DBC 3.41-75 om Dyrrachium) og Velleius Paterculus (2.51), som behandler hele episoden kort og konsist. I tillegg har Valerius Maximus' *Facta et dicta memorabilia* en episode om centurionen Scaevas heltemot ved Dyrrachium (3.2.23a). De som kom etter for å beskrive Dyrrachium¹¹ er av mindre viktighet siden de ikke kan ha påvirket Lucan og kan selv ha blitt påvirket av ham, men de kan ha en viss verdi som rettesnor i hvordan antikken tilnærmet seg episoden.¹² Av de som kom forut er Caesar særlig interessant, hvis verk *DBC* samsvarer med *Pharsalias* begynnelse og slutt,¹³ og som er en av diktets hovedkarakterer. Der er òg nok likheter til å etablere et forhold mellom tekstene,¹⁴ uansett om dette skulle være gjennom Livius. En kan videre si, skjønt det ikke unngår en viss grad av spekulasjon, at Livius beretning om

---

⁹ Lintott (1971): 488 n1. Legger frem Pichons hovedargument samt en god oversikt over andre forskeres forslag til innflytelser på Lucan siden Pichon.

¹⁰ Liv. *Periochae* 111.

¹¹ Plutark *Caes.* 16, 39-41 og *Pomp.* 65, Florus 2.13.38-44, Suetonius *Caes.* 68, Appian *B.C.* 2.60-64 og Cassius Dio 41.49-52.

¹² Jeg stiller meg med Marti (1966): 241 på dette punkt, ikke kategorisk, men for varsomhetens skyld. Der er åpenbart plasser hvor Livius, som jo sannsynligvis er Lucans hovedkilde, er blitt bevart gjennom senere historikere (bl.a. Leigh (1997): 6-15), men slike undersøkelser går utenfor denne oppgavens fokus.

¹³ Denne koblingen, at diktet står ferdig slik vi har det i motvekt til Caesar *DBC*, ble først pekt ut av Heinz Haffter i hans artikkel fra 1957 'Dem schwanken Zünglein lauschend wachte Cäsar dort', for hvilket Masters (1992): 216-259 legger frem det sterkeste argumentet.

¹⁴ For likheter se nedenfor, s. 8.

borgerkrigen kanskje ikke stilte seg veldig kritisk til Caesars kommentarer, men at han heller inkorporerte de i sin historie som en del av sin augusteiske propaganda.¹⁵ Mens dette poenget kanskje kunne inngitt at Lucan angriper innslag av ‘cæsariske sannheter’ i Livius narrativ, vil jeg her argumentere for at Lucan tok Caesars *DBC* direkte i bruk. En kan begynne med å spørre: ville Lucan egentlig latt Caesars *DBC* ligge ulest, beretningen til en av sine viktigste karakterer? Masters argumenterer slik når han setter seg imot Pichons avskrivning av *DBC* som en mulig innflytelse på Lucan,¹⁶ men hovedsakelig legger han frem argumentet om at Lucan ikke må ha vært avhengig av *DBC* som en kilde til fakta om borgerkrigen, men at den kan ha vært mer som en litterær modell enn en kilde, ‘a point of departure’, som Lucan bevisst utfordret på det historiske plan.¹⁷ Er det ikke mulig å tenke at Lucan hadde både en nøytral/pompeiansk og en cæsarisk beretning om borgerkrigen for hånd samtidig, for slik å bedre kunne rette sin kritikk der det gjaldt? Et annet poeng er at Caesars beretning er den lengste og mest detaljerte beretningen som finnes av Dyrrachium-episoden, mens den mest detaljerte beretningen om Scaeva faktisk finnes hos Lucan. Men, om en vil si at Caesars kommentarer var for kompliserte og uegnet for noen episk behandling av Lucan i forhold til Livius bearbejdede historieverk,¹⁸ blir dette det samme som å si at Lucan ikke hadde evne til å lese, forstå og oppsummere selv, og ser bort ifra muligheten av at Lucan kan ha nyttet seg av Livius ‘nøytrale’ overordnede skildring mens hans leste *DBC*. Om en videre vil si at en ikke kan finne noen plass hvor Lucan eksklusivt er avhengig av Caesar for sine fakta,¹⁹ så må en nødvendigvis støtte sine argument på en antagelse om hva som sto i Livius verk gjennom referanser til forfattere som kom etter Lucan. Poenget er at saken ikke er helt oppklart. Som Radicke sier ligger bevisbyrden på de som tror at Lucan brukte mer enn én kilde,²⁰ og dette beviset skal essayet i det følgende prøve å legge på bordet. Mens jeg tar for gitt at Livius var Lucans hovedkilde til det historiske, vil jeg argumentere for at Lucan i sin Dyrrachium-episode går til verks for å undergrave flere av de ‘cæsariske sannhetene’ som kommer til uttrykk i *DBC*.

---

¹⁵ Syme (1959): 57-76, spesielt s. 58 hvor han hevder at kritikk mot Caesar til en viss grad ble godtatt av Augustus, men se òg hans argument for at Livius, om historien etter 44 f.Kr., holdt seg til den ‘offisielle fortellingen’ s. 60-61, og til slutt s. 73-75 om Livius uvillighet til å si noe kontroversielt om Augustus regjeringstid. Andre synspunkt på Livius fremstilling av Caesar er Radicke (2004): 10-11 argumenterer for en nøytral fremstilling, Hoyos (2019): 224-227 tar de få linjene bevart av Livius *Periochae* seriøst og argumenterer for en Caesar som vakte respekt, men ingen beundring.

¹⁶ Masters (1992): 15-19.

¹⁷ Ibid: 17-18. Med dette argumentet følger hans overbevisning om at diktet er ferdig slik det står, og videre at diktets start og slutt med hensikt korresponderer med *DBC*, se ovenfor s. 3, fotnote 13.

¹⁸ Radicke (2004): 32-34, men Zissos (2013): 136-138 er mer optimistisk mtp. en slik mulighet.

¹⁹ Radicke (2004): 34-38.

²⁰ Radicke (2004): 31-42.

Sammenligning²¹ av

Caesar *DBC* 3.41-75

Lucan *Pharsalia* VI.1-332

(1) Caesar drar til Asparagium og byr på kamp én gang (41.1).²² (2) Caesar drar til Dyrrachium for å tvinge Pompeius dit. Han tar en omvei men ankommer først, siden Pompeius først ikke skjønnte hvor han var på vei (41.2-5). (3) Pompeius setter opp leir ved Petra (42.1). (4) Området selv har lite mat å by på. Pompeius importerer via skipene, Caesar fordrer forsyninger fra Epirus og nærliggende områder (42.2-5). (5) Caesar tenker at en lengre krig må føres, han beslutter at han må beleire Pompeius. 3 forventinger: 1) mer fri for farer, 2) gjøre Pompeius kavaleri ineffektivt, og 3) svarte Pompeis' ry (42.3-43.1). (6) Pompeius vil ikke flytte seg fra havet (import) og heller ikke fra Dyrrachium (der ligger hans krigsinstrument), så han begynner å ta så mange koller og så bredt et område han klarer, og setter vaktposter like bredt, for å spre ut Caesars tropper (44.1-2). (7) Begge anstremte seg, og <i>crebra ob eam causam proelia fiebant</i> (45.1). (8) Kamp om en kolle, Caesars tropper vinner dagen til slutt. Mange drept for Pompeius, bare 5 for Caesar (45.2-46.6). (9) Caesar slet med matmangel, men fant en type rot som var spiselig på stedet. De blandet denne roten med melk og gjorde den om til brød, og ble gjort narr av for dette av Pompeius tropper (47.4-48.2). (10) Pompeius hester holder ut, men fe dør og menn er derfor i dårlig helse. <i>angustiis loci odore taetro ex multitudine cadaverum</i> (49.2). (11) Pompeius manglet i største grad vann. Caesar gjorde det han kunne for å blokkere eller vende bort vannkilder (49.2-4). (x) Se (6). (x) Se (7).	(1) Hærene er hverandre nært plassert, Caesar byr på kamp tre ganger (1-10). (2) Siden Pompeius ikke kan egges til strid reiser Caesar mot Dyrrachium. Pompeius ankommer først <i>praecepit</i>, setter sin leir ved Petra og beskytter Dyrrachium (11-28). (3) Caesar gripes av <i>belli spes improba</i>, begynner straks beleiringen (29-42). (4) Pompeius posisjonerer om leiren sin (43-44). Spesielt <i>non desunt campi, non desunt pabula Magno</i> (43). (x) Se (7). (x) Se (9). (x) se (8). (5) Elver begynner og ender sin gang der, og plassens størrelse beskrives (45-63). (6) Pompeius først uvitende om beleiringen, fører troppene bredt ut på kollene for å spre ut Caesars tropper (64-77). (7) Bare ubeordrede spyd gjør skade, hærførene har større bekymringer (78-79).

²¹ Tabellens oppsett er inspirert av Masters' behandling av Massilia-episoden. Se Masters (1992): 20-21.

²² Alle referanser i dette essayet er til bok III av Caesars *De Bello Civili*, om ikke er det spesifisert.

- (x) Se (10).
- (x) Se (9).
- (x) Se (12)
- (12) Seks trefninger på én dag. 2000 tapt for Pompeius, 20 for Caesar men alle i hans leir er såret. Bare to av trefningene er beskrevet, resten antageligvis tapt i en lacuna etter 50.2,²³ blant dem sannsynligvis mer om Scaeva. 30 000 piler funnet i festningen, 230²⁴ i Scaevas skjold, 4 centurioner fra en kohort blindet. Scaeva forfremmet *ab octavibus ordinibus ad primipilum* av Caesar og ble skjenket penger. Andre soldater også belønnet (50.1-53.5).
- (13) ... konklusjonen av en av trefningene, hvor en P. Sulla ikke fulgte opp en seier, ble sagt å kunne ha endt krigen der og da, men Caesar mener Sulla gjorde rett i å ikke overtre sin rolle som *legatus* (51.1-7).
- (x) se (19).
- (x) Se (12).
- (x) Se (13).
- (14) Caesar stiller sin hær opp til kamp hver dag, Pompeius stiller opp sin motpart, men ingen slag (56.1-2).
- (15) Caesar sender bud til Scipio, gjennom en Aulus, om at han har mulighet til å stoppe krigen (57.1-5).
- (16) Pompeius sliter med mat for hestene. *erat summa inopia pabuli*. Til slutt er det snakk om *corruptis equis macie conandum sibi aliquid Pompeius de eruptione existimatur* (58.2-5).
- (17) Allobrogene Roucillus og Egus flykter fra Caesar til Pompeius og oppgir svake punkter i Caesars befestning (60.1-61.3).
- (8) Pompeius mangler gress (*gramina*), hestene dør og kroppene løses opp. Dette fører til pest og folk dør (80-105).
- (9) Caesars soldater lider av sult (*saevam famem*), spiser hva enn han finner i jorden og som kan tygges og svelges, og finner røtter hittil ukjent for menneskeheten (106-117).
- (10) Pompeius finner det godt å bryte ut av beleiringen, og *opportuna valli pars visa propinqui*, marsjerer dit og overrumpler befestningen (*castella Minuci*) (118-139).
- (11) ... *qui vulnera ferrent / iam derant* (133-134)
- (12) Scaevas *aristeia*. Han stopper Pompeius fremgang (140-262).
- (x) Se (15).
- (13) ... For han er alt et våpen. '*totaque viro dant tela ruinae*' (172).
- (14) ... og han mister sitt venstre øye (213-219).
- (15) ... det eneste som sparte Pompeius skammen av å ha blitt stoppet av én mann var ankomsten av Caesars tropper (248-249).
- (x) Se igjen (6). Sammenlign òg med (4).

²³ Damon (2016): ad loc.

²⁴ Ibid. ad loc. velger å oversette 230 piler, men 120 piler ifølge Val. Max. 3.2.23, Suet. *Caes.* 68.4, Flor. 2.13.40 og App. *BC.* 2.60.249, og 130 piler ifølge Plut. *Caes.* 16.3.

- (18) Pompeius angriper et svakt punkt i Caesars befestning som lå ved vannkanten, både fra land og vann, og satt Caesars soldater på flukt (62.1-63.8). (16) Selv om han ble slått tilbake holder han seg ikke i ro, og med *incursum gemini Martis* (269), altså til vanns og til lands, angriper han befestninger ved vannkanten (263-278).
- (19) ... hvor Caesars soldater bare har stein til våpen. 'multum autem ab ictu lapidum, quod unum nostris erat telum, [...]' (63.7). (x) Se (13).
- (20) Pompeius støter videre og frem, men stoppes av Markus Antonius og hans tropp (65.1).
- (21) Caesar får beskjed, *significatione per castella fumo facta*, ankommer kort etterpå og kan se Pompeius menn bygge ut sin forskansning ved sjøen, og beordrer sine soldater straks til å bygge like imot. (65.2-3). (17) Caesar får beskjed gjennom røyksignal etter alt har hendt og blir rasende på grunn av roen i Pompeius leir etter han selv ble beseiret. Styrter frem *vel in clades* (278-284)
- (22) Caesar overfaller med en gang en av sine gamle forlatte leirer (den nevnt i (9)) nå besatt av pompeianere. Venstre flanke bryter gjennom og holder et fort midt i leiren, høyre kommer inn i en uheldig posisjon (66.1-68.3). (18) Caesar stormer frem mot en Torquatus, som trekker sine soldater innenfor muren i tett formasjon. Caesar har krysset det første vernet når ... (285-290).
- (23) Pompeius sender 5 legioner til leiren, noe som skaper massiv panikk og flukt for Caesars soldater. Dette utgjorde da slag på en dag, Pompeius kalt *imperator*, med 960 soldater og 32 centurioner tapt for Caesar (69.1-71.3). (19) ... Pompeius velter sine styrker fra alle kanter frem, og Caesars soldater flykter i full panikk mot sin død (291-299).
- (24) ... Pompeius stoppet fremgangen fordi han fryktet bakholdsangrep (70.1). (20) Pompeius holder tilbake troppene på grunn av sin *pietate* og Lucan bebreider han for dette (299-313).
- (x) Sammenlign (13). (21) ... Dette kunne endt borgerkrigen og forhindret slaget ved Pharsalia (312-313).
- (25) Pompeius henretter Caesars fangede veteraner i åsyn av sine tropper (71.4).
- (26) Caesar holder en tale for sine menn, attribuerer tapet ambigøst til noe annet enn seg selv (73.1-6). (x) Se (23)
- (27) Oppgir beleiringen og setter ut mot Apollonia (74.1-75.1). (22) Caesar forlater sin posisjon med svekket hær og reiser mot Emathia (314-315).
- (x) Se (26). (23) Pompeius følger etter Caesar til tross for råd om å dra til Roma, holder en tale hvor han hevder Roma ikke skal være scenen for en borgerkrig (316-329).
- (24) Pompeius begynner sin reise og ankommer Emathia (329-332).

For en klar fremstilling av forholdet mellom Lucan og Caesars *DBC* vil behandlingen her deles inn i tre deler. Første del er en gjennomgang av likheter og ulikheter mellom tekstene. Andre del vil diskutere mer i dybden noen av ulikhetene, og videre argumentere for at de representerer en utfordring av 'cæsariske sannheter'. Siste del tar for seg Scaeva-episoden i detalj, spesielt samspillet mellom *Pharsalias* og *DBC*s fremstilling av denne episoden.

Likheter og ulikheter

At Lucan hadde en historisk kilde for hånd når han skrev sin Dyrrachium-episode kommer klart frem i en sammenligning med Caesars *DBC*. Ikke bare kunne han snakke generelt om de faktiske forhold, men han inkluderer detaljer som åpenbart må ha blitt hentet fra en slik kilde, blant annet hærenes nære plassering før Dyrrachium (41.1; 1-2), Caesars vekkdriving av vannkilder (49.2; 45-46), sykdom som følge av hestens fôrmangel i Pompeius leir (49.2; 81-91), Caesars sult og den nyvunne rotfrukten (47.4-48.2; 106-117), Pompeius angrep til lands og vanns (62.1-63.8; 268-269), røyksignalet som varslet Caesar (65.2-3; 278-280) og den indre muren i Pompeius fort (66.1-68.3; 288-289). At Lucan hadde kjennskap til slike detaljer trenger ikke å si så mye mer enn at han hadde et historieverk for hånd, om enn det skulle være Caesars *DBC* eller Livius *AUC*. Uansett etablerer slike detaljer at Lucan søkte til de historiske kildene, og en kan kanskje anta på bakgrunn av dette at han visste mer enn han tillater inn i sitt dikt, ettersom han først og fremst skrev et epos, og materialet til en stor grad formes deretter.²⁵ Fremstillingen av historien må derfor dele plass og virke i harmoni med de tallrike lignelsene, de utvidede beskrivelsene, og alle de andre litterære virkemidlene sjangeren krever. Alt dette er for å si at Lucan måtte være økonomisk i sin fremstilling av historien, han måtte velge og plukke, og han måtte omforme. Samme prosess kan forklares ved å si at Lucan måtte utelate og forenkle, og slik kan vi forklare mange av de ulikhetene vi ser mellom *DBC* og *Pharsalia*. Med dette i tankene blir et par ting klare når en ser på hendelsesforløpet: hvor *DBC* forteller om totalt ni trefninger, har Lucan tre. Det er lett å se hvordan en slik sammensmelting er fordelaktig for et epos, og det er karakteristisk for Lucans behandling av historie. En kan se det samme skje i Lucans beskrivelse av beleiringen av Massilia ved III.303-762, hvor to sjøslag blir til ett, to trefninger til én og to beleiringer til én.²⁶ Sammenslåingen ved Dyrrachium, hvor vi ser et veldig stort

---

²⁵ Ahl (1976): 71. Lintott (1971): 491-492.

²⁶ Masters (1992): 22-25.

fokus på den første trefningen og en voldsom komprimering av de to følgende trefningene, fører til en følelse av at det hele er én stor trefning i *Pharsalia*. Totalt vier Lucan 145 linjer til den første trefningen (118-262), mot de 53 linjer som vies til de to neste trefningene samt Caesars flukt (263-315). Denne følelsen av kontinuitet styrkes av at Caesar først introduseres etter de to første trefningene (278). Fra *DBC*– som i hovedsak tar for seg de to siste trefningene (62.1-71.3), ser vi en stor forskjell. Stoffet har i tillegg blitt utsatt for en paradoksal overdrivelse og kompresjon i *Pharsalia*. Viktigheten av Scaevas motstand styrkes på denne måten på grunn av sin størrelse og ‘heroiske’ karakter, men kan også sies å svekkes siden Pompeius fremgang etterpå nesten tas for gitt.

En annen forskjell er å se i behandlingen av gressmangel og sult. Mens de i *DBC* er gjennomgående og utslagsgivende for hele beleiringen, får de hver én behandling uten større konsekvens for det følgende i *Pharsalia*. De har fått en forenklet og noe mer poetisk rolle. Annet enn å gi Lucan rom for beskrivelser av borgerkrigens tragiske karakter, er fôr mangelen og sulten en direkte konsekvens av Caesars mur, og i forlengning av muren en konsekvens av Caesars *belli spes improba* (29) og hans unaturlige lyst for borgerkrig.²⁷ De gjør Caesar skyldig, men slutter å ha noen videre effekt med en gang beskrivelsen av dem tar slutt. For dette, se bare Pompeius enkle fremgang som direkte følger ved 118 *ut primum libuit*.²⁸ Det som var til større bekymring for begge hærlederne ved linje 80²⁹ ender ved linje 118 i *Pharsalia*, mens det gjennom hele beleiringen i *DBC* påvirker krigens logikk og ledernes avgjørelser. Caesars mur blir slik en viktig grunn for ulykkene som rammer hærførerne i *Pharsalia*, og den vil være sentral for Scaeva-episoden, og videre frem til Caesars retrett (315). Men, i motsetning til *DBC*, sier Lucan ikke et eneste ord om at Pompeius begynner noen motstridende mur. Slik blir muren Caesars alene. For, hvor *DBC* beskriver at Pompeius straks begynte å bygge en mur imot Caesars, og legger til at Pompeius vant i dette he nseende fordi han hadde flere folk, mindre plass og plagsomme bueskyttere (44.4-7), så forblir Pompeius på *collibus* og i *castris* hos Lucan,³⁰ i hvert fall frem til linje 288 når Torquatus tar hærskarer innenfor *breviore muro*, og 292 når Caesar beskrives som *obsaepum hostem*, men da omringet av hærskarer, ikke av vegger. Vi kan se det samme i beskrivelsen av beleiringen ved Brundisium, hvor Lucan igjen tier om Pompeius deltagelse i byggeprosjektet.³¹ Muren og

---

²⁷ Saylor (1978): 248-249.

²⁸ Se overgangen som går rett fra Caesars sultende soldater til Pompeius avgjørelse om å bryte ut fra beleiringen ved 117-120 *diripiens miles saturum tamen obsidet hostem. / Ut primum libuit ruptis evadere claustris / Pompeio cunctasque sibi permittere terras / non obscura petit latebrosae tempora noctis.*

²⁹ *maior cura duces miscendis abstrahit armis.* Det er snakk om Pompeius fôr mangelen og pest, og Caesars sult.

³⁰ Se kommentar til linje 44 *castraque mutat* for alle beskrivelsene av Pompeius leir.

³¹ Masters (1992): 31-32.

hva den representerer blir slik veldig viktig for Lucans fremstilling av Caesar (f.eks. som ovenfor, som grunn til pest og sult). Det er da enda mer overraskende når Pompeius to ganger bryter igjennom muren uten mye pes (118 og 268-269), bare til trøbbel når Scaeva tar stand. *DBC* kunne ikke vært mer annerledes på dette punkt, og vi beveger oss over til det jeg vil kalle Lucans utfordring av cæsariske sannheter.

Cæsariske sannheter

Jeg kaller de påstander i *DBC* som Lucan utfordrer slik først fordi cæsarisk propaganda ville fanget for bredt, og for å gjøre det klart at det er snakk om påstander som underbygger *DBC*s større narrativ, av hvilke noen naturligvis kunne ha funnet veien til Livius også. Jeg vil så i det følgende argumentere for at Lucan bevisst utelater mange cæsariske sannheter i sin fortelling og at han til tider undergraver eller snur dem på hodet for å sverte narrativet som blir presentert i *DBC*. Til å begynne fortsetter jeg med tanken om at muren i *Pharsalia* var et lett hinder for Pompeius å krysse. Så hva sier *DBC* om dette? Generelt opptar muren og kampen om de forskjellige høydene der mye plass, og beleiringsverket blir en arena hvor flere små seire kan hevdes for Caesar selv om han til syvende og sist ble satt på flukt derifra. Det som i Lucan blir Pompeius første fremstøt (118-262) lar jeg ligge en stund,³² og tar her for meg Pompeius aksjon til lands og vanns og Caesars motangrep. Det som i Lucan ser ut som en overkjøring av Caesar, blir i *DBC* fremstilt som en komplisert konflikt med flere underliggende faktorer. Før *DBC* i det hele tatt begynner å fortelle om Pompeius angrep til lands og vanns, fortelles det at Caesar stilte opp sin hær til kamp hver dag (56.1-2), at Caesar søkte om fred (57.1-5), at Pompeius var desperat for å bryte ut (58.2-5), og til slutt at to gallere, allobrogene Egus og Roucillus, deserterte fra Caesar over til Pompeius og følgelig avslørte hans svakeste posisjoner (60.1-61.3). Først nå kan Pompeius angripe Caesars leir under nattemørket. Dette er detaljer som Livius mon tro ville ha dramatisert. Men Lucan forkaster alt dette, og for ham er to linjer nok (268-269). Videre er Caesars motangrep godt dokumentert i *DBC*, spesielt fortet han skal storme.³³ Først tidligere i beretningen, når Caesars tropper vant kampen om denne plassen (45.2-46.6), og senere, midt imellom den siste dagens to trefninger, gis det bakgrunnsinformasjon om Caesars angrepsmål, nemlig at Caesar etter sin

---

³² Se s. 13-15 under 'Scaeva-episoden'.

³³ *DBC* snakker tidlig om en kamp om denne plassen hvor det til sist endte med en liten seier for Caesar (45.2-46.6). Senere får vi vite at Caesar bygde en leir der men at han etter stund forlot denne plassen, og at Pompeius soldater senere tok over leiren og omringet den med en forskansning (66.1-67.6). Til slutt når Caesar går til angrep på fortet men kommer utfor en uheldig posisjon, og hans soldater flykter fra kamplinjen i full panikk (68.1-70.2).

førnevnte seier hadde bygget fortet som var der, men at han av uspesifiserte grunner forlot det, og at Pompeius soldater nå besatt det (66.1-67.2). I tillegg hevder *DBC* at Caesar kanskje kunne ha vunnet det hele med dette fremstøtet. Lucan stopper her sin Caesar så kraftig i sitt sprang at vi aldri engang får se Caesar i aksjon.³⁴ Denne skarpe kortheten i Lucan mener jeg er bevisst og representerer en direkte opposisjon til *DBC*. Det vi ser er at *DBC* begrunner (om enn partisk) hver handling tatt av hærlederne, mens Lucan ikke ser seg nødt til å gjøre dette. Slik blir Caesars mur i *Pharsalia* både en representasjon av Caesars ødeleggelse (pest, sult, død) og en plass hvor Lucan mest effektivt kunne utfordre *DBC*s fordelaktige unnskyldninger, altså de cæsariske sannhetene.

En annen plass hvor *DBC* utfordres av *Pharsalia* er i fremstillingen av Pompeius, en fremstilling som så å si er blitt helt snudd om på. *DBC* er nemlig besatt av å beskrive Pompeius som en feig hærfører gjennom subtile midler, blant annet gjennom å påpeke at Pompeius operasjoner blir gjort under nattens mørke (50.1, 54.1-2, og spesielt 62.2 om Pompeius utbrudd) og gjennom fokus på hans bueskyttere (44.6-7, 45.3, 51.1, 53.4, 56.2 (her *tela*, men på en 'feig' måte), 62.1, 63.4). *DBC* tillegger også Pompeius fargen av å være en plyndrer (42.5), en hovmodig hærfører (45.6) og en henretter av Caesars veteraner som antageligvis ble tatt som krigsfanger (71.4). Dette vil jeg kalle generelle cæsariske sannheter som subtilt bygger opp et bilde av Pompeius som feig og usympatisk. Om vi beveger oss over til Lucan ser vi at de fleste av disse sannhetene enten nettopp utfordres, endres, eller tillegges Caesar i stedet. Til sammenligning blir Lucans Pompeius nesten pinlig svertet over tanken om å gå imot Caesar under nattens mørke, for han vil ikke angripe sin svigerfars (*socer*) hærer mens de ligger og sover (120-122). Angående pilene, Pompeius feige form for krigføring, har Lucan et annet syn igjen. To ganger klager Lucan på deres ineffektivitet (196-197 og 212-213) før i linje 214 en pil treffer Scaeva i øyet. Når dette skjer jubler enhver pompeianer (225-227), skjønt gleden blir kortvarig. Pilene blir slik et middel imot tyranni, noe å juble over for de med republikanske sympatier. For *DBC*s andre karakteriseringer av Pompeius, gjør Lucan Caesar til plyndrer alene (35) mens Pompeius blir gjort til plassens beskytter (17-18), og hos Lucan er Pompeius slett ikke hovmodig, men kanskje i overkant prinsipiell og ydmyk (120-123, 321-329).³⁵ Til slutt, at Pompeius slaktet Caesars veteraner er imot alt Lucans Pompeius står for. For Pompeius er *pious* (305) i den betydning at han vil unngå borgerkrig og drap av

---

³⁴ Se kommentar til linje 290.

³⁵ Spesielt 328-329 *a potius, ne quid bello patiaris* [sc. Roma] *in isto, / te Caesar putet esse suam.*

borgere.³⁶ Lucans støtte og kritikk av Pompeius ligger nettopp i paradokset mellom å forhindre borgerkrig og å forhindre Pharsalia. Slik får vi et bilde av en veldig annerledes Pompeius i *Pharsalia*, et bilde i direkte opposisjon til *DBC*s Pompeius.

Hva gjelder Caesar selv har Lucan, som vi har sett i diskusjonen om muren, gjort en jobb i å utelate viktige grunner for rasjonell krigføring. Det vi da finner er en Caesar med bønner og krav til gudene (3-7), en som gambler med skjebnen (7-8), som er til ødeleggelse for Latium (10) og romere (*passim*), grekere (35) og naturen (60). Hans reaksjon til Pompeius andre fremstøt gir et bilde av en ytterst utilregnelig mann, beveget til raseri (*furor*) av *pax ipsa* og *Pompeiana quies* (282-283), og styrtende frem selv om det skulle ende i tap for ham selv (284). I tillegg utelates han fra episodens hovedhandling – som nevnt ankommer han etter den andre trefningen. Dette er i seg selv en utfordring av Caesars *DBC* og hans kalde og analyserende, men også intenst selv-sentrerte, narrative. Pompeius og Scaeva blir episodens hovedkarakterer.³⁷

Scaeva-episoden

Dette er hoveddelen av Lucans Dyrrachium-episode, altså Pompeius første fremstøt og Scaevas motstand (118-262), og det er ironisk nok denne episoden vi vet minst om fra *DBC*. Vi må finne oss i at Caesar aldri fullt ut skrev ned hva Scaeva gjorde eller at dette er tapt for oss gjennom lacuna.³⁸ Trist som dette er står vi ikke uten noe, for i sin oppsummering av denne dagen forteller *DBC* oss at der i alt var seks trefninger, tre ved Dyrrachium og tre ved befestningene, samt at han bare mistet 20 menn mot Pompeius tap av 2000 menn, dog ingen av hans soldater kom unna uten skade (53.1-2). To trefninger ved forsvarsverkene beskrives, og konklusjonen av en tredje. Det vil si at ankomsten av P. Sulla med sine to legioner (51.1-7) må være det logiske følget for trefningen Scaeva var del av, og at vi ikke har noe igjen av de tre resterende trefningene ved Dyrrachium i *DBC*. For de resterende har vi Appian som nevner en episode hvor Caesar drar til Dyrrachium om natten etter et tilbud fra noen forrædere (2.60), men episoden ender her i lacuna.³⁹ Videre har vi Dio Cassius som formodentlig snakker om den samme episoden, men som legger til at Caesar ble overrumplet fra begge sider når han ankom Dyrrachium og tapte mange menn, og at han så vidt kom seg unna i live

---

³⁶ Se i denne sammenheng konklusjonen av slaget ved Pharsalia hvor Pompeius flykter fordi han ikke vil at hans soldater skal dø for en tapt sak, VII.647-597, spesielt 666-672.

³⁷ For et annet syn, se Hardie (1993): 35. for Scaeva som en *alter Caesar*.

³⁸ Damon (2016): ad loc.

³⁹ McGing (2020): ad loc.

(41.50). Med unntak av flere gjengivelser av Scaevas heltemot⁴⁰ er dette hva våre kilder kan fortelle oss om denne dagen. Det kan likeså godt hende at våre antikke historikere ikke satt med mer av *DBC* om denne saken enn det vi har i dag. Når vi følgelig sammenligner Lucan med *DBC* finner vi i episoden overensstemmelser og motstridigheter. Like utrolig som at Caesar bare mistet 20 soldater mot 2000 og at 230 piler ble funnet i Scaevas skjold, tar Scaeva i Lucan imot utallige sår. Ut ifra hva *DBC* sier om de falne, om det er sant eller ikke, høres det ut som en løgn og tallet blir ikke gjengitt av følgende historikere. På denne måten mener jeg Lucan tar Caesar på ordet og produserer en Scaeva som blir den soldaten Caesar nødvendigvis vil at leseren skal se for seg, en grotesk overdrivelse.⁴¹

Lucan overdriver det vi finner i *DBC* om Scaeva-episoden på flere måter, blant annet i beskrivelsen av soldatene som i *DBC* ville vise hva for en dyd de hadde utrettet for Caesar selv og telte opp 30 000 piler for ham (53.4), som i *Pharsalia* 255-256 blir til soldater som kjemper om å trekke spyd ut av Scaevas kropp for så å presentere disse for selve Mars. Caesar blir slik assosiert med krigsguden selv, skjønt det ikke synes som Caesar faktisk er til stedet når Scaeva lovprises i *Pharsalia*. Videre ser vi Scaevas skjold, som hadde tatt imot 230 piler og som i *DBC* imponerer Caesar (53.4-5), som i *Pharsalia* 203-204 blir lagt ned av Scaeva fordi han fryktet å bli ansett som uvillig til å dø. Han går så alene i møte med alle krigens sår (204-205), og hans bryst beskrives to ganger som en nålepute (195, 205), samt at han beskrives som Caesars mur (201). Scaeva tar imot utallige sår, og han blir ikke bare en fysisk manifestasjon av tallene 2000 mot 20, men hans bryst blir skjoldet som tar imot 230 piler, og hans kropp blir fortet som tok imot 30 000 piler. Slik kan en si at Scaeva er blitt en grotesk overdrivelse av Caesars skryt, og de cæsariske sannhetene blir på en måte avslørt for hva de er: ikke til å tro på.

Konklusjonen av hele episoden er også bemerkelsesverdig og henger sammen med det som tidligere ble nevnt om Pompeius lette fremgang (s. 10). For hvor P. Sulla, mannen som i *DBC* antageligvis kom Scaeva til redning, ble sagt å kunne ha endt krigen etter å ha påført Pompeius styrker store skader og forfulgt dem (51.3-5), blir det i *Pharsalia* til at noen anonyme cæsariske soldater kommer Scaeva til redning (247): de ankommer linjen etter at Scaeva hadde ropt ut at hans vilje til å dø var større enn pompeianernes tro på Pompeius og senatet. I det følgende beskrives ankomsten av denne cæsariske kohorten som en redning for Pompeius, siden det sparte han skammen av å ha blitt stoppet av én mann (248-249). P. Sulla

---

⁴⁰ Marti (1966): 241-243 sammenligner antikke historikeres gjengivelser av Scaeva, nemlig Val.Max.3.2.23a, Plut. *Caes.*16, Florus 2.13.40, Suet. *Caes.*68.3, App. *B.C.* 2.60.

⁴¹ Johnson (1987): 58-60: 'it is presented here, a caricature of Caesar's account of Scaeva'.

blir altså ikke nevnt ved navn, og hans effekt blir slett ikke mer enn et plaster på såret for Pompeius ry. Det som i *DBC* var en fordel for Caesar, en episode hvor hans kommandant Sulla kunne avgjøre krigen, blir til en fordel for Pompeius i *Pharsalia*.

Til slutt, om vi igjen ser på andre historikere kan vi kanskje skjønne de tre gangene Scaeva sammenlignes med dyr, altså med en panter (181-183), en elefant (207-213), og en bjørn (220-223). For Pompeius skal antageligvis ha sagt at han kjempet mot ville dyr når han så hva Caesars tropper spiste, altså den nye roten og brødet de lagde av den.⁴² Om dette kan vi dog ikke være sikker om det er inferert fra Lucan eller om det kom fra en annen kilde.

Lucans verden

Lucan skaper et dikt av gigantiske dimensjoner. Om vi begynner med hans fysiske verden ser vi fort at rommet strekker seg fra Roma til ytterste utkant av verden og videre opp til stjernene. Naturen i diktet reagerer på hva som hender, dette forårsaker store bevegelser i hav, vann og himmel, og menneskers handlinger blir lignet med disse samme bevegelsene. Verden er slik bundet sammen hos Lucan, og ofte i felles ødeleggelse. Republikkens død blir det samme som verdens død, og slik blir borgerkrigen bokstavelig talt en verdenskrig, og det på flere nivå. For det første beskriver Lucan en natur i *ekpyrosis* (I.72-80),⁴³ det stoiske konseptet for verdens oppbrenning, og binder dette eksplisitt til republikkens død. For det andre har de konvensjonelle gudene trukket seg tilbake, de trer inn av og til ved navn, men forblir oftest *superi* eller *dei*. Samtidig er karakterene og fortellerstemmen selv veldig opptatt av tingenes gang og gudene selv, oftest i henvendelser til *Fortuna* eller et utsagn om *Fatum*.⁴⁴ Mens karakterene ofte er uvitende om den evinnelige plan, kan Caesar virke så selvsikker iblant at han ser ut til å være medvitende om sitt eget hell. Fortellerstemmen gir heller ikke noe endelig svar, og begrepene brukes om hverandre til en så stor grad at de virker som to sider av samme mynt. Men de har en forskjell, og dette gjør Lucan klart for oss, altså at *Fatum* er det fastsatte og *Fortuna* det tilfeldige.⁴⁵ En mulig sammenheng er den stoiske forståelsen av *Fatum* som de endelige grensene, fødsel og død, og *Fortuna* som alt imellom, og videre Chrysippus' formulering av *Fortuna* (gr. Tykhe) som de ukjente grunnene (*aitiai*

---

⁴² Suet. *Caes.* 68 'cum feris sibi rem esse dixerit', Appian *B.C.* 2.61 εἶπεν, "Οἷοις θηρίοις μαχόμεθα.", mens Plut. *Caes.* 39, litt annerledes, sier Pompeius ikke lot sine soldater se eller høre om brødet, fordi ' ἠθύμουν γὰρ οἱ στρατιῶται, τὴν ἀγριότητα καὶ τὴν ἀπάθειαν τῶν πολεμίων ὥσπερ θηρίων ὀρρωδοῦντες'.

⁴³ Se Lapidge (1979).

⁴⁴ Johnson (1987): 59.

⁴⁵ Dick (1967): 235-236. Trekker frem passasjer hvor Lucan bruker *Fortuna* og *Fatum* nært hverandre for å vise forskjellen: 2.11-12, 2.131-133, 3.21-23, 3.392-94, 7.205-206, 7.504-505, 10.3-6, 10.384-85, 10.485.

adeloi), siden den stoiske kosmologi ikke kunne tillate tilfeldighet å eksistere.⁴⁶ Slik, mens verden er i oppløsning og Lucan selv blir en allvitende og samtidig tilskuer av krigen som spør hvordan og hvorfor, har vi å gjøre med en som ikke kan godta historien, tingenes gang. Han oppfører seg som en Zevs tvunget til å se sin favoritt dø, Roma for Sarpedon, og grøsser seg over det som skal hende. Men Lucan har ikke svar eller sikkerhet i en større sannhet. Derfor blir fortellerstemmen en utrøstelig figur som i desperasjon ransaker verden for svar, og stemmen utforsker andre syn på saken, skjønt det aldri er uklart hvordan ting faktisk skal ende, altså med republikkens død og tap av frihet. Likevel, om dette er slik, er det ikke *bare* slik. *Fortuna* personifiseres til den grad at hun velger en favoritt, hun blir et mønster for ubegripelig suksess,⁴⁷ men hun er likevel uransakelig. Lucan legger ut i sitt dikt om Alexanders, Marius og ikke minst Pompeius tidligere allianse med *Fortuna*. De nyter suksess, men mister henne eller sin egen vei, siden de aldri var ansvarlig for sin suksess. Kort sagt: *Fortuna* står for fall om en lar henne inn, og slik peker diktet også mot Caesars eventuelle død. Et tredje aspekt ved *Fortuna* og *Fatum* er enkelte karakterers forhold til dem, noe som burde analyseres i henhold til hver karakter. De mange forskjellige synspunkt som slik kommer til lys gjennom store og små karakterer viser hennes formbarhet. Slik kan Caesar velge henne som sin, Cato velge henne som motstander og Pompeius gi avkall på henne.⁴⁸

I Dyrrachium-episoden er den personifiserte *Fortuna* bare til stede én plass, ved 190-191 *parque novum Fortuna videt concurrere bellum / atque virum*, og det er da snakk om Scaeva stående omringet av en hel hær. Men det er grunn til å tro at *Fortuna* også ligger bak den kryptiske halvlinjen ved 3 *parque suum videre dei*, hvor det er snakk om hærlederne Caesar og Pompeius. Begge ganger blir de gudommelige relegert til rollen som tilskuere, med den samme type passivitet som Lucan klager på under slaget ved Pharsalia når han spør om vi lyger når vi sier at Jupiter styrer i himmelen, og at menneskelige affærer ikke bekymrer gudene noe.⁴⁹ Likevel virker det som om *Fortuna* her er en nysgjerrig guddom på utkikk etter en kjemper for seg, og videre at hun har en rolle i Scaevas *aristeia*. Men om *Fortuna* er vanskelig å skjønne seg på, så er *Fatum* en konstant gjennom hele episoden. Fra Caesar gripes av et usømmelig håp (*improba spes*) om å beleire Pompeius (29) og til han forlater sin posisjon som ble holdt imot gudenes vilje (*averso numine*) går krigen veldig dårlig for ham. Caesars største oppnåelser er pesten han påførte Pompeius tropper og Scaevas motstand,

---

⁴⁶ Ahl (1976): 297-300.

⁴⁷ Ahl (1976): 299.

⁴⁸ Dick (1967): 237-240 om forholdet mellom *Fortuna* og enkeltkarakterer, spesielt bundet med *felicitas*.

⁴⁹ VII.447-8: *mentimur regnare Iovem. Spectabit ab alto/aethere Thessalicas, teneat cum fulmina, caedes?* og VII.454-55: *mortalia nulli/sunt curata deo*.

resten av det som skjer ved Dyrrachium er alt til fordel for Pompeius. En kan si at Caesar var dømt til å tape ved Dyrrachium fordi historien krevde det, og at *Fatum* gjennom det hele enkelt og greit er et synonym for historie, men bragt for tilskueren som om det *skal* hende. Slik som Lucan sier dette selv ved VII.209-213 er historien den sikre underliggende faktoren, mens det tragiske er at leseren håper på at ting kanskje kan gå annerledes:

cum bella legentur,
spesque metusque simul perituraque vota movebunt,
attonitique omnes veluti venientia fata,
non transmissa, legent et adhuc tibi, Magne, favebunt.
[VI.209-213]

[når krigene leses vil de vekke håp, frykt og samtidig nytteløse bønner, alle vil lamslått lese som å det er snakk om kommende skjebner, ikke passerte, og ennå vil de sympatisere med deg, Magnus.]

Virtus

Ordet brukes sju ganger i Dyrrachium-episoden, alle gangene om Caesars soldater og seks i sammenheng med Scaeva. Selve konsentrasjonen av ordet i denne episoden gir grunn for en nærmere behandling, og i konteksten av Scaevas *aristeia* enda mere så. For å forstå Scaeva vil det være nyttig å samtidig ta for seg to andre partier i diktet selv, nemlig Nigidius spådom i bok I (I.639-672) og Vulteius' episode i bok IV (4.452-581).

Nigidius Figulus er en astrolog som, skjønt alt det meteorologiske han sier om stjernene er unøyaktig,⁵⁰ gir en ganske klarsynt spådom. Han sier Mars har himmelen for seg selv (I.663), at avskyelig forbrytelse vil kalles for en dyd *scelerique nefando / nomen erit virtus* (I.667-668), og at fred kommer med en hersker *cum domino pax ipsa venit* (I.670). Dystre frempek som avslører borgerkrigens logikk, for hvilket ry og hvilken ære er der å vinne for fedrelandet? Denne typen *virtus* bringes til live av flere karakterer i diktet, men særlig av Scaeva,⁵¹ hvem Lucan anklager for dette på begge hold i siste linje av sin apostrofe: *infelix, quanta dominum virtute parasti* (262). Vi advares også ved Scaevas introduksjon at en luguber type *virtus* her er tema *pronus ad omne nefas et qui nesciret in armis / quam magnum virtus crimen civilibus esset* (147-148). Nigidius spådom er slik programmatisk for forståelsen av *virtus* og Scaevas *aristeia*.

En annen karakter som ofte settes i samme bås som Scaeva er Vulteius, og det av gode grunner, for begge er Caesars soldater, de vises i handlinger, holder taler og er radikalt hengiven til Caesar. I likhet med Scaeva som flere ganger viser seg klar til å dø for Caesar er

---

⁵⁰ Morford (1967): 63.

⁵¹ Morford (1967): 64 trekker en nær kobling mellom Nigidius spådom og Scaevas episode.

Vulteius av samme kår og mer, for når hans flåte fanges av en felle og trekkes mot land, og han får valget mellom å gi opp eller å dø kjempende, finner han et tredje alternativ: felles selvmord for hele flåten. I hans egne ord vil han med dette redde sitt og sine medsoldaters ry i Caesars øyne (IV.512-14). Videre herjes han fullstendig av den kommende dødens insentiver (IV.515-516). Talen hans sluttet med noe som ligner Scaevas siste ord. Hvor Vulteius har *felix esse morti* (IV.520) har Scaeva *quam mihi mortis amor* (246). I Lucans ord roses handlingen, og han irettesetter sleske folkeslag som ikke kan lære fra dette eksempelet at selvmord ikke er en vanskelig sak *non ardua virtus* (IV.576), for dette er vår alltid nære vei til frihet om tyranni truer. Vi ser røringspunkt med stoiske tanker, men der er mye i veien for at Vulteius består stoikernes sjekklister for selvmord.⁵² Det tyngste punkt imot han er at han dør for slaveri. Poenget er at han følger sin feltherre hvor som helst og setter aldri spørsmål ved hva han kjemper for, og det samme problemet har Scaeva.⁵³ Alle Scaevas handlinger hadde, som Lucan sier, faktisk vært gode om hans våpen var vendt mot utenlandske tropper (257-262), og blir med en gang uproblematisk om en bare endrer hans henvendelser til Caesar med Roma. Det er denne forstyrrede lojaliteten til Caesar fremfor Roma vi skal se nærmere på.

Denne forpestede *virtus* som ble spådd av Nigidius, og som Scaeva deler med Vulteius, er i essens hengivenhet til en hersker foran sitt fedreland. Scaeva alene er den som blir et levende bilde på gudinnen Virtus (254), og det i åsyn av unge (*iuvenes*) soldater som ønsker å vite hva *virtus* egentlig kan utføre (167-169). Ikke bare er den cæsariske ungdommen interessert i hva Scaeva representerer, for pompeianerne jubler når en pil treffer ham (224-227), Aulus tror og håper inderlig på at han kan bli et eksempel på desertering av Caesar (234-235 *exemplum Caesaris relictum*), og selv er fortellerstemmen veldig interessert i å ha det siste ordet og slik fordømme Scaevas handlinger (257-262).⁵⁴ En som ikke har noen reaksjon i det hele tatt er Caesar, mannen som Scaeva alene ville ofre sitt liv for. Når Caesar kommer på scenen er han illsint, han kan ikke se at noe godt har skjedd eller at en katastrofe har blitt avverget, skjønt Lucan nettopp har brukt 122 linjer på Scaevas *aristeia*. Slik blir Caesars æresbevisninger til Scaeva, slik de blir presentert i *DBC*.53.3-4, svøpet under teppet. Men uansett hva Caesar gjør i *Pharsalia*, er det sant at *DBC* oppfordrer til akkurat den typen forpestet *virtus* som vi finner i Lucans Scaeva, altså et militærpliktig mot. Scaeva ble forherliget av Valerius Maximus 3.2.23a, som kanskje kom fra et staut eksempel beskrevet i

---

⁵² Gorman (2001): 280-284.

⁵³ Ahl (1976): 120-121.

⁵⁴ Se kommentar til linje 144 for en større gjennomgang av passasjene i Dyrrachium-episoden som kan si oss noe om hva Scaeva representerer.

Livius,⁵⁵ og Lucan tar det som sin jobb å vise hvor tom og ussel denne krigspliktige dyden var. Han klarte dette ved å gjøre Scaeva til en kriger som overgår kanskje alle episke helter som kom før, en grotesk overmenneskelig overdrivelse, for så å ende det hele med en apostrofe vendt mot Scaeva som forklarer hvorfor han fortsatt ikke var rettferdiggjort i sine handlinger. Poenget er at den største krigsdyd ikke er verdt noe som helst når ditt våpen er vendt imot borgere, og når du er medskyldig i ditt fedrelands død og etableringen av en enehersker.

Konklusjoner

En sammenligning av Dyrrachium-episoden i Caesars *DBC* og Lucans *Pharsalia* viser at Lucan må ha brukt en historisk kilde, og videre at han fritt slår sammen og omformer historiske episoder av hensyn til eposets litterære utforming. Dette innebærer sammenslåingen av det som i *DBC* er ni trefninger til tre-i-en i *Pharsalia* og en poetisk restrukturering av Pompeius fôrmangel og Caesars sult, hvor de i *DBC* blir utslagsgivende for hele beleiringen, mens de i *Pharsalia* hver får én behandling uten større konsekvens for det følgende. En ulikhet som fra Lucans side må ha vært bevisst er hans totale stillhet angående Pompeius bebyggelse ved Dyrrachium, og slik blir Caesar murens eneste bygningsmann. Dette blir tematisk utnyttet av Lucan, ettersom muren som startes ved linje 32 blir årsak til den førnevnte fôrmangelen og pesten senere, og dette blir da Caesars skyld.

Pharsalia utfordrer *DBC*s cæsariske sannheter på flere punkt, men spesielt når det kommer til Pompeius lette fremgang gjennom Caesars forsvarsverk. En sammenligning av de to siste trefningene viser to veldig forskjellige behandlinger: i *DBC* en fortelling full av forklaringer og små seiere for Caesar, i *Pharsalia* en skarp korthet som nekter å utbrodere, med en tilsynelatende bevisst stillhet på de punkt *DBC* ønsker å forklare mest. Videre er tekstene i opposisjon i sin fremstilling av Pompeius, hvor visse karaktertrekk som tillegges ham i *DBC*, blir renvasket og til tider vendt tilbake på Caesar i *Pharsalia*.

Om Scaeva-episoden er det mulig å si at P. Sulla og hans to legioner beskrevet i *DBC*.3.51.1-5 er de som nødvendigvis må ha kommet Scaeva til unnsetning. Til tross for en potensiell lakune i *DBC* angående detaljer om Scaeva, er det mulig å se flere forskjeller mellom beretningene. Bl.a. har *Pharsalia* gjort Scaeva til en grotesk overdrivelse av det selvskrytet som blir presentert i *DBC*. Videre kan vi se en reversering av P. Sullas betydning

---

⁵⁵ Leigh (1997): 176.

for krigen, som i *DBC* sies å kunne ha endt krigen, men som i *Pharsalia* redder Caesars ry fra å tape mot én mann, nemlig Scaeva.

Lucans verden er stor og i stadig oppløsning, og hans forkastelse av *ministeria deorum* fører til at upersonifiserte guddommer med ustadige definisjoner tar over, nemlig *Fortuna* og *Fatum*. Mens *Fortuna* kan forstås på flere måter, fra tilfeldigheten selv til en semiguddom som velger en favoritt, er *Fatum* et begrep nært beslektet med historie, som ved Dyrrachium hele veien sørget for Pompeius suksess.

Begrepet *virtus* er i *Pharsalia* en vansiret versjon av den ekte *virtus*, noe som blir spådd av en Nigidius Figulus i bok I. Scaeva er et eksempel på denne typen militærpliktig dyd i *Pharsalia*. Her utfordrer han *DBC* direkte, hvor Scaevas heltemot belønnes og oppfordres.

Alt i alt ble det funnet flere knyttingspunkt mellom *DBC* og *Pharsalia* enn først forventet.

Gjendiktning

Lederne, klare for kamp, satt så sine leirer på nære
fjell og de skarer de hadde ble flyttet, nå ansikt til ansikt.
Gudene så sine stridsmenn – og Caesar fordømmer å kapre
alle av grekernes byer og setter seg mot å bli skyldig
gudene noe for medbør i krig sett bort fra mot svigern. 5

Dødelig er timen han søker for verden med alskens av bønner,
den som vil avgjøre alt, og han kaster den dødssvangre terning;
en av de to vil den hodestups styrte. På koller med full tropp
reiste han opp tre ganger de faner som truet til slag og
viste seg aldri uvirksom i gangen av Latiums nedgang. 10

Caesar, så snart det ble klart at hans sviger på ingen slags måte
her kunne lokkes til slag, nei han stolte på vollgravens porter,
flyttet sin hær hvor han skjult langs en sti gjennom enger av tornkratt
hodestups gav seg i hiv for å storme Dyrrachiums borger.

Magnus, i forkant, tok fatt på en rute langs havet og derfra 15
satt han sin leir på den kollen Taulanterne kaller for Petra,
slik fikk han berget Efyrias murer og var dens beskytter,
skjønt en kan si denne byen var trygget av klipper alene.
Hverken et eldgammelt vern eller trettende byggverk bevarer
byen, for selv om med mannkraft en hever de høyt, så fortæres 20
arbeidet enkelt av kriger og år som for samtlige tikker.

Her er det byens natur og plassering som sørger for vernet,
herdet mot odder av jern, for fra alle dens kanter i omsvøp
ligger det blåtype hav og de trossende skjær imot bølger,
bare en kolle, så liten, forhindrer betegnelsen øy her. 25

Fryktinngytende berg holder byen trygg imot flåter;
joniske bølger, når hevet av rivende kulinger sørfra,
ryster i villskapen templer og hus, og de freser mot taket.

Håp om usømmelig krig tok fatt i hans grådige sinn her,
Caesars så klart, om å omringe fienden spredt over koller 30
vidstrakt, og ukjent for fienden føre en voll opp på avstand.

Jorden på øyemål grenset han opp, men var ikke tilfreds med
bare å reise opp hastede murer belagt av en skjør torv,
derfor forflyttet han massive klipper og berggrunn fra gruver,
likeså grekernes hjem ble slik brukt, deres murer ble opprevid. 35
Verket tok form, som en rambukk, brutal, ville slitt med å rykke,
ingen slags voldelig krigsinstrument kunne skadet den noe.
Fjellene knuses, og jevnt over høydene fører så Caesar
murenes gang; ja han breier ut vollgraver, setter opp tårn med
vakter på plass oppå fjellryggens tinder, han omslutter engens 40
grenser og ødemark rik på det grønne i vidstrakt formering,
skogenes beist bak uhyre stor inngjerding stenger han inne.
Sletter og enger var ei heller manglende vare hos Magnus,
omgitt av Caesars beleiring justerte han innvendig leiren.
Så mange elver begynner sin kurs her, og streifende gjennom 45
renner de tørr i det samme; og Caesar må utmattet hvile
midtveis i åkrene hver gang verkenes ender må ses til.
La nå den gamle legenden forhøye og tilskrive guder
Ilions murer; og partherne vikende unna beundre
Babylon by som i ring er belagt av den svinnende teglsten. 50
Se hvilket område Tigris går rundt, eller raske Orontes,
det av den østlige jord som var nok for assyriske stammers
kongelige dømme, for dette er hva det forhastede verk i
krigslarmen omsluttet. Sådane arbeider gikk derav under.
Kraft hadde hendene nok til å binde Abydos med Sestos, 55
dernest å kvele det phrixiske hav med et påfyll alene,
kraft til å rive Efyra fra Pelops vidstrakte land og
sådan få skånet de flåter den lange Maleas buktning,
eller forandre, ja selv med naturen imot seg, et annet
sted til det bedre. Forenet er krigsslettens tomrom og dekke. 60
Her blir forsørget det blod som vil spotte i helhet vår klode,
Her i forvaring de libyske òg de Thessaliske våder.
Borgerlig galskap blir oppildnet her på den trange arena.
Starten på verkenes spirende form steg umerket frem og
unngikk Pompeius øye, ja lik som en innfødt i trygghet 65

midt i Sicilias åkre er ukjent med Pelorusbjeffet,
 eller når streifende Tethys og kysten Rutupina freser,
 vannet i uro forråder i hop kaledoniske briter.

Straks, når Pompeius ble klar over jordens beleiring av vide
 voller, så trakk han selv ut sine styrker fra Petra den trygge, 70
 troppene spredte han bredt for å slakke ut Caesars soldater
 òg for å strekke beleireren tynn med sin utøste hærstrøm.

Så mye vant han for seg av den omgitte åkerens skanse,
 så som distansen som skiller den lille Aricias lund - det 75
 hellige sted av mykenske Diana - fra opphøyde Roma,
 òg det som Tiberen flyter forbi i sin vei gjennom Roma
 ut imot havet, om strømmen gikk rett frem uten å vende.

Ingen trompet lød krig; bare spyd, de ulydige, flakket.
 Ofte led kastespyd testet av styrken et synderlig utfall.

Større bekymringer unndrar vår ledes lit til å kjempe; 80
 Først for Pompeius, å ta seg til takke med gress av en utslitt
 jord som de travende hestene stumpet; med hurtige fottrinn
 skjærer den kloskarpe hoven det blomstrende gresset på sletten.

Sliten er traveren, bærer av krig, i den avskårne eng, og
 selv om de lager de tok med er full av det medbragte høy, så 85
 faller den dødsbunden om med et vrinsk og et ønske om nytt gress;
 kneet dens skjelver, og hesten må bryte av midt i sin rundgang.

Råttenhet løser opp kroppene dø mens den bryter ned lemmer,
 luften i stillstanden haler så opp av den smittsomme sump en
 sky som er mørk. Med en pust likedan er det Nesis som gyter 90
 utover tåkfulle klipper sin stygiske ånde, og lik som

Tyfons den dødbringerns grotter med galskap i munningen hveser.
 Mennene segner så om, og mer føyelig er vann til å innta
 alle slags gifter enn luft, og den størkner til innvoll med skitt. Nå
 stivner ens hud og blir trang, og det river i øyne nå utspent, 95
 pesten er het og den kramper seg opp imot ansiktet rapt og
 fremkaller anfall, og hodet må oppgi sin vekt; det er utslitt.

Verre og verre nå styrter en dødsdom de alle i bakken,
 sykdommens midtpunkt gjorde at døden og livet ble én sak,

men, nå om slappheten kom, var jo døden det neste. Med mengden 100
 døende økte òg pesten; de døde lå uten sin grav blant
 levende menn, for begravelsens rite for borgere var å
 lempe de stakkarer utenfor leiren. Men lindring ble gitt for
 slitet: ved ryggen et hav og en opprøsket vind ifra Nord, en
 strandkant så vel, og de skipene fulle av utenlandsk grøde. 105
 Fienden, Caesar, i motsetning fri på den romslige jordvoll
 led ikke trang av en stillstendig luft eller svakslåtte bølger.
 Nei, men han led av sult som var vill, som om omringet selv av
 trykkende murer. Med åkere svulmende uten å bringe
 kornet til full vekst, ser han at flokken i lidelse alt har 110
 falt over kyrenes fôr, at de beiter på tornkratt og raner
 lundenes folie blott, at de plukker fra ukjente røtter
 tvilsomme vekster som truer med død, det de klarer å mykne
 opp på sitt bål, det de klarer å knuse med tygget, hva enn de
 klarer å trenge ned halsene, raspede såre, til magen. 115
 Masse av ting, før ukjent for menneskelig målestokk, kjemper
 her en soldat om skjønt han beleirer en velnæret motpart.
 Straks, når det lystet Pompeius å tre ut og, etter at muren
 faller, å gi seg selv rådighet fritt over samtlige marker,
 søker han ikke de skumrende timer av natten for dette, 120
 ei heller anser han marsjen for verdig om stjålet fra svingens
 sovende hær! Nei, han søker å bryte igjennom en bredsprengt
 mur og med vollen for fote å knuse i stykker hans vaktårn
 hvor, gjennom sverdenes odder, en vei må forvoldes av blodbad.
 Likevel ble det i nærheten skimtet et vern som var utsatt, 125
 der, hvor de fort av Minicus står tom, og med tettvokste trær det
 gjengrodde tornkratt gir dekning – og hitover, avslørt av null støv
 fører Pompeius sin skare og ankommer veggene usett.
 Så mange romerske faner, de glitret samtidig fra sletten,
 Så mange blåserør gjenlød. For ikke at seier ble skyldig 130
 jernet en ting, hadde frykten alt rystet til fienden lamslått.

Det som alene av mot en kan tjene – de lå der nå død på
 plassen de burde ha stått! Ja, for folk til å ta imot sår nå
 manglet, og så mange kastespyd, regnskyen lik, gikk til grunne.
 Snart var der innsendte fakler som rullet opp bekmørke flammer, 135
 Snart ble de rystede tårn satt i sving og de truet kollaps, og
 vollen den braket i møte med stadige støt av en rambukk.
 Nå! Pompeianernes ørner har krysset den oppreiste vollen –
 over dens høyder, og nå lå verdens lovverk for dagen.
 Plassen, som ikke Fortuna samtidig med tusen av tropper 140
 her kunne stjele og ei med en fulltallig Caesar, den rev én
 mann ifra vinnerne, samt han forbød at den kapres, og selv med
 våpen i hånden og stående tross, så benektet han blott at
 Magnus har seiret. Hans navn det var Scaeva, som tjenestegjør før
 folket av Rhonen, de ville, ble kjent; og han fikk der sin rang for 145
 prisen av massevis blod – og nå fører han vinstokken kyndig.
 Klar til å utføre alle slags synder, en mann som er uten
 viten om hva for en illgjerning kampmot i borgerkrig blir til.
 Her, når han ser kamerater i søken på trygghet, for nå er
 krigføring oppgitt, så sier han ‘Hvor fører frykt dere hen, som 150
 ukjent og synderlig er for de samtlige styrker av Caesar?
 Snur dere ryggen til døden? å mangle fra dyngen av menn, det 153
 skammer nå ikke, og ei å fånyttes bli søkt ved et likbål?
 Vil dere ikke engang, selv med pliktighet fjernet, ta stand med 155
 vreden som grunn? Av de samtlige fienden her kunne storme,
 valgte de oss! Ja, når dagen er omme så skal det ha kostet
 Magnus en masse av blod. Og mer lykkelig ville jeg dødd i
 åsyn av Caesar; Fortuna, hun nekter meg han nå som vitne.
 La meg så dø med Pompeius som lovpriser! Knus nå med brystets 160
 fremstøt de fiendens kastespyd, sløv deres odder med halsen!
 Støvet og bråket av styrtingen rekker nå langt ifra herfra,
 krigslarmen òg har nå rystet hans sorgløse ører, ja Caesars.
 Åh, kamerater, vi seirer: for borgenes redder vil komme
 hit mens vi dør!’ og hans røst den bevegde et sånt raseri som 165
 ikke trompetene klarte å blusse ved første signal, og

ungdommen følger, forundret av mannen, og ser på han ivrig.
 Hensikten var å få vite om kampmot, i mindretall knepet,
 her kunne gi noe mer enn en død. På den fallende vollen
 tar han sin stand. Først ruller han likene ut ifra tårn nå 170
 fulle og velter i lass disse kropper på fienden under.
 Alt av de falne ruiner ble våpen for mannen. Han truer
 fienden dertil med trestammer, rubbel og selv med sitt åsyn,
 vekk ifra murene driver han fiendens bryst med en påle,
 nå med en stake rigid, og med sverdet så hugger han av de 175
 hender som klamrer mot toppen av vollen; han knuser ens ben og
 hode med sten, og han kløyver en hjerne som knapt hadde vern i
 skallen sin skjør, og han brenner opp håret og kinn på en annen,
 flammene knitrer i øyne som gnistrer. Så snart, idet hopen av døde
 vokste og likene gjorde at bakken ble hevet til murens 180
 høyde, så brakte et byks denne mannen av sted og han slyngtes
 rett over skarenes stikkende våpen, i hurtighet lik det
 bykset som rykker en raskfotet panter på vei over jaktspyd.
 Presset imellom de tettstilte tropper og omringet nå av
 krigen totalt, så beseirer han fienden, den han er vendt mot. 185
 Nå, med et tjukt lag blod er hans odde blitt sløvet og uskarp,
 [odden er Scaevas, som knuser den rystede fienden blodløst:]
 sverdet har tapt sin funksjon og det knuser mot lemmene blodløst.
 Alle i hop, de forfølger ham, alle med kastespyd siktet –
 ingen av hendene bommet og ikke en lanse uheldig. 190
 Stridsparet nytt konkurrerer, en mann og en krig, og Fortuna
 ser på. Det kraftige skjoldet hans klinger ved stadige slag, og
 hjelmen er sammenklemt, hul og med brister, og skraper imot hans
 tinning, og ikke står noe til hinder for blottlagte indre,
 ja, nå foruten de kastespyd stikkende ribbeinas ytre. 195
 Galninger, hvorfor nå sløse bort piler og flyvende spyd på
 kast mot hans indre organ som de aldri vil feste seg fast i.
 Enten la ildkuler spent av de krummede rep, eller steiner
 tunge og ment for å bryte ned murvegger styrte imot han,
 tilse en rambukk av stål og en snodd katapult, la dem skyve 200

mannen tilbake. En staut mur blitt for sin Caesar og holder
 fast på Pompeius, nå dekker han ikke sitt bryst med sin rustning,
 redd for å synes uvirksom med skjoldet og venstra og selv ha
 skyld i å berge sitt liv, så han står da alene imot de
 mengder av krigssår. Han bærer, med strevsomme steg, i sitt bryst en 205
 tettpakket pilskog og velger sin motpart, mot hvem han vil falle,
 [lik kreaturer til havs. Slik et beist ifra Afrikas jord, og]
 sånn elefanten fra Libya, presset av tettstilte våpen,
 knuser de samtlige piler som spretter av huden på ryggen,
 så, med et rykk i sitt skinn kan den riste av hengende lanser: 210
 innvoller gjemmer seg innerst og trygt, og foruten no' blod står
 spydene fast i det borede beistet: med *så* mange piler,
så mange kastespyd, fullbringer ikke de sårene *én* død.
 Se! En gortynsk pil sendt på en avstand av kretiske fingre
 rett imot Scaeva, den reiser mer sikkert enn mulig å ønske 215
 inn i hans hode, og senker seg inn i hans øyhul til venstre.
 Nervenenes lenker og oddens besvær tar han hånd om og knaser,
 rivende ut, idet øyet hans dingler, den festede pilen
 uten å skjelve, og trækker for fote sitt øye og våpen.
 Slett ikke ulikt en bjørn fra Pannonia etter et slag som 220
 villere blir når en Libyer slenger fra småstroppen spyd: hun
 vender seg om imot såret og angriper spydet hun mottok
 illsint og raser i ring etter lanser som streifer i flanken.
 Galskap har ødelagt hans åsyn, og ansiktet sto ugjenkjennelig
 sprutende blod, og de seirendes jubelskrik støter mot verdens 225
 himmelske hvelving: for gleden av litt spilt blod kunne ikke
 vært noe større for mennene, ikke engang om de selv så
 Caesar bli skadet. Han skjuler nå dypt i sitt hjerte sin vrede,
 mild og med kampmotet fjernet totalt fra sitt ansikt
 sier han: 'borgere, spar meg, og snu langt vekk deres våpen. 230
 Videre sår vil nå bidra med absolutt intet for døden:
 Døden den krever nå spydene dratt ut av brystet, tvert imot
 flere inn. Løft meg og putt meg i live i Magnus leir. Gjør
 dette her for deres leder: la Scaevas eksempel nå være,

heller enn ærefull død, desertering fra Caesar.’ og Aulus 235
 stolte uheldig på talen som tilgjort og løgnaktig var, han
 så ikke hånden som klamret til sverdet med odden fordekt, og
 gående frem for å bære samtidig den fangedes kropp og
 rustning, så mottok han midt i sin strupe det lynende sverdet.
 kampmotet tentes på nytt, og hans krefter ble styrket med ett mord. 240
 ‘Straffen’ begynte han ‘den må betales av alle som håpte
 Scaeva ble kuert. Om Magnus her søker om fred ifra dette
 sverd, la han legge ned fanene, bøyet i støvet for Caesar.
 Tror dere kanskje at jeg, slik som dere, er treg i å møte min
 skjebne? Senatet sin sak og Pompeius er mindre for dere 245
 verdt, enn døden for meg.’ og med ett når han sa disse ord, så
 vitnet et høyvirvlet støv om at Caesars kohorter var nært ved.
 Dette lot Magnus få slippe en æreløs krig og beskyldning,
 nemlig at hele hans styrke ble bortjagd alene av deg, du
 Scaeva! Du styrter i hop straks slaget er endt; selv om blodet 250
 rant, gav kamp dine krefter. Da berger hans krigskamerater
 kroppen i fall, og med jubel så setter de mannen, nå utslitt,
 oppå de skuldre. De tilber ham lik som en guddom er gjemt i
 brystet hans boret, et levende omriss av Virtus den store;
 Spydene kjemper de om å få trekke fra rammede lemmer, 255
 Nå, med din opprustning Scaeva, så pryder de guder og Mars sitt
 blottlagte bryst: skjønt, lykkelig hadde du vært i det ryets
 navn, om en hardbarket Hiber var mannen som vendte deg ryggen,
 eller Teutoner med stort skjold, også Kantaber med lite.
 Ei er det mulig for deg å besmykke med krigsbyttet ditt de 260
 templer av Tordnern, og ei kan du gaule i lykkelig triumf.
 Akk, du uheldige mann, med hva kampmot du rustet en hersker!
 Magnus, dog slått vekk fra leirenes del, tok her ikke mer hvile
 innenfor vernet, som treiging med krigen på vent, enn det havet
 utmattes hver gang, oppblåst av østlige vinder, det slår mot 265
 klipper som bryter opp bølgene, eller når bølgen i møte med
 flanken av høyt fjell setter i stand for seg selv et fremtidig
 ras. Ja han setter nå kursen og stormer til lands og til vanns de

fortene rett ved det rolige havdyp, og troppene sprer han
 bredt og han strekker ut teltenes vidde på sletten nå fylt opp. 270
 Glad var Pompeius for rådighet gitt til å endre sin stilling.
 Således er det når Po-elven svulmer med munningen full den
 skyter ut over sin demning forbi de betryggede bredder,
 rystende åkrene alle. Om jorden en plass er i synk og kollapser,
 ikke i stand til å bære på strømmen som raser med flomvann, 275
 da, med sin flodbølge, krysser den over og dekker til ukjent
 mark med sitt svelg, og med Po-elven skjenkende flykter
 marken fra herrer og tilfaller bønder. Så vidt hadde Caesar
 merket de slag, som en ild fra et vakttårn i høyden ga bud om.
 Murene finner han rammet av slag, og med støvet alt lagt seg, 280
 spor av ruinene kald, som om svunnen, befarte nå Caesar.
 Åstedets fred setter fyr på hans sinn, og Pompeius i hvile
 samt at de sov etter seier mot Caesar, det egger hans vrede.
 Styrte frem, ja med fanden i vold, ja så lenge han kunne
 ødelegge gleden. Han farer og truer Torquatus, som raskt ser 285
 Caesars soldater, det tvert like raskt som en sjømann, fra masten
 skjelvende, trekker inn alt som er seil forut vinden av Circeii.
 Skarene trakk han tilbake og innenfor muren den korte,
 slik for å tettere der kunne felte i liten formering.
 Caesar, han hadde alt krysset de fremste av forsvarets skanser, 290
 når, fra det øvre, fra alle av høydene, Magnus lot hæren
 rykke fremover og troppene strømme mot fienden stengt inn.
 Den som bebor de henneiske daler, han frykter slik ikke
 Enceladus i det søravind blåser, når Aetna fullstendig
 tømmer ut huler og sviende flyter sin gang ned til sletten, 295
 nei, så som Caesars soldat ble beseiret av opprullet støv her,
 skjelvende står han før slaget nå under et skylag av blind frykt,
 flyktende møter han fienden full av panikk og han styrter
 døden i møte. Totalt kunne blodet av borgerlig kriging
 her ha blitt tappet og kanskje ha ledet til fred. Kommandanten 300
 tøylet de rasende odder. Ja, fruktbar og fri ifra konger
 Roma, det kunne du vært, med en lov som er din, om en Sulla

der hadde vunnet for deg. Det gjør vondt, akk, vondt gjør for alltid,
 det at den verste av dine forbrytelser gagnar deg, Caesar,
 det å ha kjempet en rettsinnet sviger. Åh, sørgelige skjebner! 305
 Uticas tap ville Libya aldri ha trengt å begråte,
 ei heller Spania Mundas, og Nilen, nå skjendet av blod så
 uhørt, ha båret et lik mer edelt en Faraokongen,
 ei ville Juba ha lagt på sin sand der i Afrika naken,
 ei heller Scipio godtgjort de Punernes skygger med blodet 310
 utgytt, og liv ville aldri ha manglet den hellige Cato.
 Dagen, den siste, av pinsler for deg kunne dette ha vært,
 Roma. Pharsalia kunne blitt fjernet fra skjebnens gang her.
 Caesar forlot den grunn han bemektiget seg mot en guddoms
 vilje og søkte Emathias mark med en hær som var såret. 315
 Svigerns armé ville Magnus forfølge, hvor enn han må drive.
 Dette forsøkte hans følge å vende ham bort fra med denne
 oppmuntring, det at han burde nå søke mot fedrelands hus og
 uten rival mot Ausonia. 'aldri skal jeg returnere'
 sa han 'til fedreland følgende Caesars eksempel, og aldri, 320
 uten at hæren er oppløst, skal Roma beskue min hjemferd.
 Jeg kunne holdt på Hesperia først når problemene begynte,
 Det om jeg ønsket å starte et slag ved vårt fedrelands templer,
 dernest å kjempe i midten av Forum. Så lenge jeg holder
 krigene unna, så krysser jeg villig den ytterste ring av 325
 skythernes kulde og brennende strøk. Nå som seirende, Roma,
 da skal jeg stjele din ro, som, for ikke at slag skulle ramme
 deg, tok flukt? La da Caesar få tro du er hans, slik at ikke
 noe i denne her krigen blir skade for deg' slik ble talt, og
 ruten mot Phoebus i øst ble bestemt, og så følgende jordens 330
 avveier, der hvor Candavia åpner opp bredlagte fjellstrøk,
 når han Emathia, plassen som skjebnene ruster til kamper.

Kommentar av Pharsalia VI.1-332

VI.1-28 – Innledning av bok VI. Caesars ønsker og mål er i fokus. Beretningen begynner en uspesifisert plass utenfor Dyrrachium, hvorpå lederne hodestups gir seg mot byen. Pompeius kommer Caesar i forkjøpet og redder byen.

Postquam castra duces pugnae iam mente propinquis imposuere iugis admotaque comminus arma parque suum videre dei, capere omnia Caesar moenia Graiorum spernit Martemque secundum iam nisi de genero fatis debere recusat.	5
funestam mundo votis petit omnibus horam in casum quae cuncta ferat; placet alea fati alterutrum mensura caput. ter collibus omnis explicuit turmas et signa minantia pugnam testatus numquam Latiae se desse ruinae.	10
ut videt ad nullos exciri posse tumultus in pugnam generum sed clauso fidere vallo, signa movet tectusque viam dumosa per arva Dyrrachii praeceps rapiendas tendit ad arcis. hoc iter aequoreo praecepit limite Magnus,	15
quemque vocat collem Taulantius incola Petram insedit castris Ephyraeaeque moenia servat defendens tutam vel solis rupibus urbem. non opus hanc veterum nec moles structa tuetur humanusque labor facilis, licet ardua tollat,	20
cedere vel bellis vel cuncta moventibus annis, sed munimen habet nullo quassabile ferro naturam sedemque loci; nam clausa profundo undique et illis scopulis revomentibus aequor exiguo debet, quod non est insula, collo.	25
terribiles ratibus sustentant moenia cautes, Ioniumque furens, rapido cum tollitur Austro, templa domosque quatit, spumatque in culmina pontus.	

1. postquam ... iam: Lucan slenger oss med kraft inn igjen i krigen, en slags *in medias res* med et forsterkende *iam* etter bok V som ender med at Magnus sender sin kone til Lesbos for hennes egen sikkerhet. Vi går da fra et sørgelig skille mellom to elskere til to hærførere klare for kamp, som også er bundet av et familieforhold gjennom Julia, Caesars avdøde datter som var gift med Pompeius, derfor er de svigerfar (Caesar) og sønn (Pompeius). **pugnae:** objektsgenitiv med *mente*. Et lignende uttrykk finner vi ved IX.225 *aperta mente fugae*.

- 2. admotaque comminus arma:** Underforstå *sunt*. Ifølge DBC.3.41. er de ved Asparagium før avreise mot Dyrrachium.
- 3. parque suum videre dei:** Gudene er tilskuere og handlingsløse slik som ellers i diktet. *Par* handler her om Caesar og Pompeius og ordet spiller på sin tvetydighet for å vise borgerkrigens paradoks. Slik de er medborgere, og derav like, er de også motstandere, og slik likt matchet. Hvem gudene er får vi ikke vite, men vi vet at de ser på og at de har et slags eierforhold til begge hærførerne. Det er naturlig å tenke at *Fortuna* her ligger i skyene, hun som de begge har nyttet seg godt av. Når linjen senere blir vendt om til *parque novum Fortuna videt* (190) og det er snakk om en mann og en hær som konkurrerer, får denne lesingen enda mer tyngde (se essay s. 15-17). Likevel, denne innskutte linjen er ment for å holde oss i mørket og er programmatisk for hele Dyrrachium-episoden som jo er første gang hærene kommer til støt med sine respektive hærførere til stede. **3-8: capere ... recusat:** Caesars ønsker og krav fra skjebnene (*fatis*) opptar fokuset med en gang, og han blir på kort tid gjort til en (borger)krigslysten og overtroisk mann, en som er destruktiv for verden, Latium, Pompeius, og seg selv. En bevegelse fra fortid i de første to og en halv linjene går plutselig over til presens, og Caesars handlinger og ønsker kommer mer til liv.
- 4.-5. spernit ... recusat:** Caesars ambisjon er bare borgerkrig. Å erobre grekernes byer er ikke noe han engang bryr seg om, og han godtar bare guddommelig hjelp om det er mot sin svigersønn, om det er for borgerkrig. **martemque secundum:** *mars* blir her som de fleste andre plassene i diktet brukt som en metonymi for krigføring.
- 5. de genero:** *de* i betydningen angående, og *gener* svigersønn, altså er det snakk om Pompeius. Dette slektsforholdet mellom Caesar og Pompeius gjør Lucan mye av, både *Schol.* og *Adnot. ad loc* mener verkets første linje *Bella per Emathios plus quam civilia bella* I.1 refererer til nettopp deres slektsbånd. Vergils kanskje eneste allusjon til borgerkrigen mellom Caesar og Pompeius bruker også *socer* og *gener* som benevelser for de to *Aen.*VI.830-831. Altså, at det ikke *bare* er en borgerkrig, men i tillegg en krig mellom familiemedlemmer. At foreldre står i formasjon mot sine barn, og bror mot bror, gjøres også et poeng ut av hos Lucan. Se Laelius' kriminelle tale I.373-378, og ved Pharsalia i Caesars egen tale VII.320-322, og i Lucans beskrivelser av slaget ved VII.463-466 og 550, rett før diktets kanskje ræste apostrofe, 551 *hic furor, hic rabies, hic sunt tua crimina, Caesar.* **fatis:** Må forstås her fra Caesars synsvinkel. Caesar lider av hybris og tror her han kan forhandle med tingenes bundne gang. Akkurat hvem Caesar ber til spekulerer Lucan om, se kommentar til *votis*

omnibus i neste linje. **debere recusat:** Caesar nekter å være skyldig skjebnene (*fatis*) noe med mindre det angår (*iam nisi de*) Pompeius.

6. funestam mundo ... horam: hyperbaton, effekten er at det første ordet vektlegges. Det er snakk om krigens time ved Pharsalia, når republikken dør i Lucans øyne. **votis omnibus:** ‘med alle sine bønner’. Hva han ber om viser seg klart i bok VII når han ser at Pompeius hær stiller seg opp til kamp ved Pharsalia 238-9 *oblatumque videt votis sibi mille petitum / tempus*, og i hans tale kort etter 252 *nil opus est votis, iam fatum accersite ferro* og 298-299 *camporum limite parvo / absumus a votis*. Hans ønske var at hærene skulle kjempe et ordentlig slag, og det tilfalt ved Pharsalia. Hvem Caesar ber til spekulerer Lucan i ved VII.168-171, og han forslår Eumenidene og andre lumske kreaturer, lignende mye de gudene som snakkes om i scenen med heksen Erichtho VI.413-830.

7. in ... ferat: *quae sc. hora. cuncta* n. akk. pl., altså ‘Timen som vil bære alle ting til grunne’. **placet:** underforstå *Caesari*. **alea fati:** Caesar blir fremstilt som en gambler. Vi minnes Suet. *Caes.*32 *Tunc Caesar ‘... iacta alea est’ inquit*. Caesars evne til å bevirke skjebnesvangre situasjoner, hvilket er gitt stor plass i den foregående boken ved V.5.237-373 og 504-702 (henholdsvis hærens mytteri og Caesar forsøk på å krysse tilbake til Italia), er gjort klart av Lucan. Det er interessant at begge de to episodene som Lucan gjør et stort poeng av ikke finnes i *DBC*, men det er åpenbart hvorfor Lucan inkluderte dem, fordi han vil vise frem en opportunistisk og utilregnelig Caesar.

8. alterutrum mersura caput: Caesars største ønske er å komme i en situasjon hvor det hele kan avgjøres. Bruken av ordet *caput* gjør det klart for alle lesere at ingen historisk revisjonisme skal hende på dette plan, for Pompeius blir som kjent halshugget i Egypt, for Lucans beskrivelse av Pompeius død se VIII.663-711. **mersura:** Står i apposisjon til *alea*. **ter:** I *DBC* truer Caesar til kamp én gang (41.1) mens her tre, kanskje for at Caesar skal virke mer desperat.

9. signa minantia pugnam: Minner om introduksjonen til hele verket, *pila minantia pilis* I.7. *pugnam* er objekt for *minantia*, derfor ‘faner truende til slag’.

10. testatus ... ruinae: ‘å bevise, legge for dagen.’ *testatus* er et aktivt perfekt partisipp, og burde forstås som ‘havende bevist’. Dette innleder akk m. inf. setningen, hvor *desse* tar Caesar som subjekt, og det han aldri er borte fra står i dativ.

11. ut videt: *ut* er her en tidskonjunksjon m. ind., oversett ‘så snart’. Innleder akk. m. inf. ved *posse* og *fidere* (12), med *generum* [sc. *Pompeium*] som logisk subjekt. **11-12: ad**

nullo ... tumultus in pugnam: ‘ved ingen støt [kunne svigersønnen egges] til slag’.
tumultus: Et tilsynelatende uskyldig ord, men som i tillegg til å bety ‘larm, uro’ også kan bety ‘opprør, plutselig krig’, både i henhold til borgerkrig og gladiatoropprør. Ordet påkaller disse assosiasjonene og det ikke er tilfeldig.

12. generum: Igjen kalles Pompeius for svigersønn, se kommentar linje 5. **clauso fidere**

vallo: Pompeius holder seg trygg i en forsøksning ved en uspesifisert plass. Han utsetter slag mot en fiende verre enn Hannibal (I.30-31), og blir litt som Fabius i miniatyr, ikke Maximus men Magnus. For å trekke frem noen likheter mellom dem, så har han unngått slag frem til nå, han vil holde seg nær fienden VI.316, men når han vil unngå slag ved Pharsalia blir han skjelt ut (VII.52-53) *segnis pavidusque vocatur*, slik som Q. Fabius Maximus ble for sine utsettelse, og klarer følgelig ikke å stoppe sine følgere fra å satse alt på der og da (VII.61-125), og i tillegg hevder han Pharsalia nå vil overgå slaget ved Cannae (VII.407-409). Slik endrer han bildet av den feige Pompeius som kommer til uttrykk i Caesars *DBC* (se essay, s. 11-13) til en som følger i fotstegene til Romas frelser under 2. punerkrig. Merk den like utviklingen: taktikken er å utsette – suksess – gi fra seg makten – taktikken endres - tragedie. Lucan var sannsynligvis godt kjent med historien om 2. punerkrig, kanskje til og med gjennom Liv.22.

13. tectus ... dumosa per arva: Caesar med en feig taktikk. Lucan utelater *DBC*s to grunner (41.3) og manøveren som gjorde at Pompeius kom på etterslep, se *praecepit* linje 15. Til motsetning bruker *DBC* mye energi på å fremstille Pompeius som feig, se essay s. 11-13. **viam:** Housman har *via*, men bruk av *tendit* linje 14 med retningens akkusativ er attestert hos Lucan VII.477-478 *aethera tendit ... fragor*.

14. Dyrrachii: Byen er vår tids Dürres i Albania. Dyrrachium var romernes navn for byen, grekerne kalte den Epidamnos. Byen ble grunnlagt av kolonister fra Korint (også kalt Ephyra) og Korkyra. Byen opplevde selv en borgerkrig i 435f.kr. i det som ble den utløsende grunnen for den Peloponnesiske krigen. Lucan vil utførlig beskrive plassen i linjene 19-28, hvor han legger ut om plassens naturlige forsvar. Caesars beskrivelse av Dyrrachium fokuserer så å si på det motsatte, nemlig at plassen var full av våpen og krigsinstrument (41.3, 44.1) **praeepts:** Understreker det vi sa i det foregående (linje 13) om at Caesars avgjørelse er ubesindig. **arcis:** Les med *rapiendas*.

15. aequoreo limite: Pompeius vei var kortere og mer direkte enn Caesars skjulte omvei, og gikk langs havkanten. **praecepit:** I motsetning til *DBC*, hvor Caesar ankommer først (41.5), er det Pompeius her som kommer i forveien. Svaret er umiddelbart og vi

har ingen grunn til å tro at Pompeius her først var uvitende, men heller at han så gjennom Caesars forsøk på å være lur. Vi ser òg en kontrast i ordene selv: mens Caesar her er *praeceps*, er Pompeius *praecipiens*.

- 16. quemque:** Må forstås som *quem et*. Les *quem* med *collem*. **Taulantius:** Taulanterne var et illyrisk folkeslag som bodde i området rundt Dyrrachium. **Petram:** En høyde med klipper sør for Dyrrachium, og ifølge Caesar hadde plassen en grei havn og var litt skjermet for vind (42.1).
- 17. castris:** Mens Caesar skal bygge en mur (29ff.), vil Pompeius aldri det. Han vil trygges av naturlige barrierer, sine leirer, og befinne seg på de omliggende haugene (se kommentar linje 44). **Ephyreaque moenia:** Se kommentar linje 14 *Dyrrachii*. *moenia* i betydning by, byen er Dyrrachium, og det gamle navnet på moderbyen Korint brukes adjektivisk.
- 18. tutam vel solis rupibus urbem:** *vel* som adverb, og burde oversettes ‘selv om det bare var’. En bokstavelig oversettelse blir ‘den trygge, selv med sine klipper alene, byen’. Poenget er at Dyrrachium hadde en naturlig barriere rundt seg, og at byen i utgangspunktet var trygg selv uten hjelp. De neste 10 linjene (19-28) skal fortelle oss akkurat hvor naturlig og beskyttet byen er, og blir en viktig kontrast til Caesars mur som på mange måter er i strid med naturen.
- 19. non opus ... veterum nec moles structa tuetur:** Motsetningen er å finne ikke mye senere når Lucan sammenligner Caesars mur med fortidens verk og riker (48-54). **veterum:** Suppler *virorum*. **hanc:** sc. *urbem*.
- 20. licet:** innrømmende konjunksjon, ‘selv om’. **ardua:** n.pl. underforstå *ea*, altså menes *opus*, *moles* og *humanus labor*. **20-21: humanusque labor facilis ... cedere:** *facilis* i betydningen ‘lett [til å]’, og utløser det intransitive verbet *cedere*. Bør derfor oversettes som et adverb på norsk. ‘menneskelig arbeid går lett til grunne’. Et lignende uttrykk hos Lucan er å se ved II.656 *Roma capi facilis*.
- 21. cuncta moventibus annis:** *cuncta* er objekt for *moventibus annis*. ‘av årene fortærende samtlige ting’. Meningen er at alle ting vil gå under en dag og bli gammelt.
- 22. habet:** subjektet er *urbs*. **quassabile:** Ordet finnes ingen andre plasser. Kommer av verbet *quasso*, å ryste, med suffikset *-(a)bilis* som danner et adjektiv som uttrykker passiv mulighet. Betydningen er da ‘i stand til å rystes’. Les da *nullo ferro* som agens for den passive muligheten. Dette konseptet, noe som ikke kan rystes, kommer til uttrykk to ganger til i løpet av Dyrrachium-episoden, hver gang mer utrolig. Se Caesars mur 36-37 og Scaevas aristeia 198-201.

- 23. naturam sedemque loci:** Schol. ad loc *'quae est in omni re semper invicta: humanus labor quamquam mirabilia et magna extruat, tamen ea sunt quae vel vetustate vel bello diruantur'*. At Pompeius plass blir naturlig og at den eksisterer i harmoni med naturen er viktig for å forstå hele Dyrrachium-episoden. Caesars mur er en motsetning til dette, noe som sterkt kommer til uttrykk ved 314-315 *averso numine*. **clausa:** sc. *urbs*. **23-24: profundo / undique:** 'av dypt vann fra alle kanter'.
- 24. illisum scopulis revomentibus aequor:** *illisum aequor* er objekt for *revomentibus*. '(og av klipper kastende tilbake det innslåtte havet.)' **aequor:** et ord som betyr 'et flatt område / havoverflate', her en havoverflate i uro og bevegelse.
- 25. exiguo ... collo:** At uten denne biten jord ville Dyrrachium vært ei øy. Et hyperbaton mellom *exiguo* og *collo* som vektlegger det første ordet. Lucan overdriver her, men ikke så mye som en skulle trodd. Sørøst for Dyrrachium var nemlig dekket av en myrlendt lagune. **debet:** Subjektet er *urbs*.
- 26. terribiles ratibus ... cautes:** Les *ratibus* som ulempens dativ. 'klipper skremmende for flåter'.
- 27. Ioniumque ... Austro:** Dyrrachium ligger ved Adriaterhavet, det Joniske er lenger sør, men Lucans poeng her er at når *Auster* (sønnnavinden) blåser opp tar den med seg sitt hav/sin sjø. Dette er også den stoiske doktrinen for elvenes forflyttelse. Dette kommer mer eksplisitt frem i Lucan ved IV.116-117 og V.617-620. For den stoiske doktrinen se Sen. N.Q.3.29.7-8.⁵⁶
- 28. templa ... pontus:** Kraftig bruk av alliterasjon, se den økte bruken av konsonanter, og de to *-que* gir linjen i tillegg den hurtigheten som ble snakket om i forrige linje (*rapido*).

VI.29-77 – Caesar får sin ide om å beleire Pompeius, og begynner å bygge en mur for å stenge han inne. Pompeius respons er å spre ut sine soldater, slik at Caesar må strekke seg enda tynnere. Hovedfokuset gjennom det hele ligger på muren og hva den kan fortelle oss om hærlederne.

Hic avidam belli rapuit spes improba mentem
 Caesaris, ut vastis diffusum collibus hostem
 cingeret ignarum ducto procul aggere valli.
 metatur terras oculis, nec caespitem tantum
 contentus fragili subitō attollere muros

30

⁵⁶ Morford (1967): 40-42.

ingentis cautes avulsaque saxa metallis Graiorumque domos direptaque moenia transfert.	35
extruitur quod non aries impellere saevus, quod non ulla queat violenti machina belli. franguntur montes, planumque per ardua Caesar ducit opus; pandit fossas turritaque summis	40
disponit castella iugis magnoque recessu amplexus fines saltus nemorosaque tesca et silvas vastaque feras indagine claudit. non desunt campi, non desunt pabula Magno, castraque Caesareo circumdatus aggere mutat:	45
flumina tot cursus illic exorta fatigant, illic mersa suos; operumque ut summa revisat defessus Caesar mediis intermanet agris. Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros ascribatque deis; fragili circumdata testa	50
moenia mirentur refugi Babylonia Parthi. en, quantum Tigris, quantum celer ambit Orontes, Assyriis quantum populis telluris Eoae sufficit in regnum, subitum bellique tumultu raptum claudit opus. tanti periere labores.	55
tot potuere manus aut iungere Seston Abydo ingestoque solo Phrixium elidere pontum, aut Pelopis latis Ephyren abrumperet regnis et ratibus longae flexus donare Maleae, aut aliquem mundi, quamvis natura negasset, in melius mutare locum. coit area belli:	60
hic capitur sanguis terras fluxurus in omnis, hic et Thessalicae clades Libycaeque tenentur; aestuat angusta rabies civilis harena. Prima quidem surgens operum structura fefellit Pompeium, veluti mediae qui tutus in arvis	65
Sicaniae rabidum nescit latrare Pelorum, aut, vaga cum Tethys Rutupinaque litora fervent, unda Caledonios fallit turbata Britannos. ut primum vasto saeptas videt aggere terras, ipse quoque a tuta deducens agmina Petra	70
diversis spargit tumulis, ut Caesaris arma laxet et effuso claudentem milite tendat; ac tantum saepti vallo sibi vindicat agri, parva Mycenaeae quantum sacrata Dianae distat ab excelsa nemoralis Aricia Roma,	75
quoque modo terrae praelapsus moenia Thybris in mare descendit, si nusquam torqueat amnem.	

29.-30. hic ... Caesaris: Caesar er emosjonell og religiøs (se linje 6 *votis omnibus*), og er her ikke i stand til å kontrollere seg selv. Han blir objekt for et håp om usømmelig krig, med det kraftige verbet *rapere*, et ord for å rykke til seg, her i betydningen henrive. *Caesaris* kommer i neste linje, et enjambement som holder oppe en viss spenning, som blir forsterket av at *mentem* kommer sent som siste ord i linjen. Mens muren forblir *improba spes belli* om å omringe fienden (30-31) hos Lucan, hadde den tre formål

ifølge Caesars *DBC*: den skulle sørge for at Caesar lettere kunne forsyne sin hær, hindre Pompeius rytteri fra plyndring, og sverte Pompeius ry (43.1).

- 30. ut:** Utløser en leddsetning som betegner hensikt, her en plan. Oversett med “om å”.
hostem: sc. *Pompeium*. *hostis* er et naturlig adjektiv å bruke om en fiende, men det spiller godt med Lucans dikt om de diffuse linjene mellom de kjempende partene. Pompeius går fra *gener* til *hostis*, og *hostis* vil bli brukt i henhold til både Caesars og Pompeius tropper når krigingen starter. Vi har beveget oss langt fra ordets opprinnelige mening, altså ‘fremmed, utlending’, når fienden er din medborger. Se bl.a. den kjente formuleringen av Scaevola etter at han hadde prøvd å drepe Porsenna i Liv.2.12 ‘*Romanus sum civis ... hostis hostem occidere volui*’.
- 31. ignarum ... valli:** Les *ignarum* med *valli*, det en er uvitende om står i genitiv. *ducto aggere* er en absolutt ablativ som *procul* spesifiserer. Meningen er da: ‘(fienden) som er uvitende om vollen, ettersom den ble ført opp langt unna.’ En slags hyperbaton er skapt mellom den som er uvitende og det han er uvitende om. Pompeius første reaksjon er lite imponerende (43-44), siden han først senere skjønner hva Caesar driver med (64-65).
- 32. metatur ... oculis:** Duff ad loc. forklarer at plassen var så stor at det ikke var praktisk å gjøre nøyaktige mål, mens Adnot. ad loc. mener vi her skal forstå at Caesar bredte ut beleiringen så langt som det han kunne se over med sine egne øyne. Men av *DBC* kommer det frem at Caesar *consilium capit ex natura*. *Erant enim circum castra Pompei permulti editi atque asperi colles. Hos primum praesidiis tenuit castellaque ibi communit. Inde ut loci cuiusque natura ferebat ex castello in castellum perducta munitone circumvallare Pompeium instituit* (43.1-2). Det høres ut som, fra Caesar selv, at det hele til en viss grad ble improvisert ut ifra hva de så og fant av høyder. Lucan fokuserer på at Caesar er i midten og ragende over det hele, litt som en kjempe eller en gud.
- 32-33. nec ... muros:** Dette er hva Caesar *ikke* er fornøyd med, og beskrivelsen som følger gir muren en verdig beskrivelse ifølge Caesars ønsker (34-42). Men dette undergraves kort tid etter, og hva Caesar ikke ville ha får gjenklang når muren sammenlignes med andre plasser, spesielt *fragili subitos attollere muros*, se 48 *attollat muros*, 49 *fragili*, 53 *subitum*. Slik opponerer Lucan også sin egen Caesar.
- 33. contentus:** sc. *Caesar*. I betydningen ‘være fornøyd med + abl. eller inf.’, her med infinitiven *attollere*.
- 34. ingentis:** akk.pl. se linje 9 *omnis*. **avulsaque ... metallis:** *metallum* i betydning gruve, og må forstås her som fjernelsens ablativ. ‘kampesteiner revet opp fra gruver’.

- 35. Graiorumque ... direptaque moenia:** Caesar gjør noe som ligner det han ringeaktet i linjene 3-4. Lucan vil vise hvordan Caesar hensynsløst ødelegger og omformer sine omgivelser for sine formål. Kanskje Lucan hadde noe sympati med grekerne, i likhet med Nero og hans hoff, og tenkte at den som fikk skylden for ødeleggelsen her var en moralsk slett mann, slik som Caesar. For en sammenligning av plyndring i *DBC* og *Pharsalia* ved Dyrrachium se essay s. 11-13. At han bygger en vegg av nedbrutte vegger er også bemerkelsesverdig, og når Caesars egen vegg ikke holder vil den også brytes ned og glemmes. Det er noe syklisk i dette, se diskusjon linje 48-54.
- 36-37 extruitur ... belli:** Se kommentar linje 22, en parallell mellom Caesars forsvarsverk og Dyrrachium dannes. *queat impellere* får to subjekt, *aries saevus* og *ulla machina belli. quod* er det samme i begge henseender, og slik er muren bestandig også i ordene. **aries saevus:** 'En brutal rambukk.'
- 37. quod ... queat:** En relativsetning som betegner følge.
- 38. franguntur montes:** Gir gigantomakhiske rammer for Caesars handlinger. Fordums skapninger og krefter som bor under bakken og i himmelen fascinerer Lucan og kommer ofte til uttrykk i lignelser og beskrivelsene av natur, og er en viktig del av hans fremstilling av borgerkrigen. **38-39: planumque per ardua Caesar / ducit opus:** *planum* akk.sg. er en adjektivisk apposisjon til *opus*. Forstå *per ardua* som 'langs høydene'. Caesar gjør sin mur like høy som høydene. For *DBC* se kommentar linje 32. **38-42:** Se den økte bruken av *-que*, fem ganger i disse linjene, og tre ganger til i 34-35. Det skaper et inntrykk av at Caesar gjør veldig mye og det veldig fort, og at vi som lesere hele veien er på bakfot.
- 40. magnoque recessu:** *recessus* i betydningen tilbaketrukket. 'ved en stor tilbaketrukket plass.'
- 41. amplexus:** Perfektum aktivt partisipp av *amplector*, 'å omslutte'. Tar to objekt, *fines saltus* og *nemorosaque tesca*. **fines saltus:** *saltus* gen.sg. 'fjellviddens grenser'. **nemorosaque tesca:** 'ødemark rik på skog'. *nemorosa*, er et adjektiv av *nemus* med suffikset for fylde *-osus*, et ord ofte brukt for hellige lunder, spesielt ofte om lunden ved *Aricia* som Lucan senere skal sammenligne med Pompeius leir (74-75). Videre er *tesca* et særdeles sjeldent ord, og betyr 'ødemark'. Om vi sammenligner med den forlatte tilstanden av lunden i bok III.399-425, går det an å se at Caesars handlinger her på lik måte vanhelliger plassen, men uten at soldatene lenger frykter dette. For *tesca* som en hellig plass, se Varr. *L.L.* VII.10-11.

- 42. vastaque ... indagine claudit:** ‘han stenger [de ville dyrene] inne i en gedigen innhengning.’ *indago* et ord brukt for jakt ifølge Schol. ad loc. ‘verba venatorum’.
- 43. non desunt campi non desunt pabula Magno:** Vi kan finne en parallell i Caesars *DBC* med det motsatte budskapet *erat summa inopia pabuli* (58.3) når han snakker om Pompeius hester. Men Adnot. ad loc. er nok nærmere sannheten i at poenget er at Caesars mur er så stor at Pompeius ikke egentlig manglet plass eller gress, og hestene skal etter hvert sulte hos Lucan òg (81ff.).
- 44. castraque ... mutat:** Pompeius har enda ikke skjønt hva Caesar holder på med, dette blir klart ved linje 64ff. Det er viktig å påpeke at Pompeius ikke begynner sin vegg her, og vil aldri gjøre det heller, han forblir ved sine *castra* (17), *tentoria* (101) på *tumulis* (71) som lignes med Roma by (74-77). **Caesareo circumdatus aggere:** *Caesareo aggere* agens for *circumdatus* [sc. *Pompeius*]. Et hyperbaton dannes hvor Pompeius stenges inne også av ordenes plassering.
- 45.-46. flumina ... suos:** Adnot. ad loc. ‘*ordo: cursus suos fatigant illic orta et illic mersa.*’ *exorta* og *mersa* står begge i apposisjon til *flumina*. For *fatigant cursus* foreslår Haskins ad loc. ‘exhaust their course’, altså ‘renne seg tørr’. Dette er en allusjon til Caesars vekkdriving av vann (49.2-4), men dette blir ikke gjort eksplisitt. I verket selv bidrar de til å øke plassens størrelse.
- 46. operumque ... summa:** ‘endene på verket’.
- 47. defessus Caesar:** Caesar overgår seg selv, han har skapt noe han ikke har kontroll over, slik som han ikke er i kontroll over sin egen skjebne; hans ambisjoner er alltid de største. For det første blir det klart at hans øyeoppmåling (32) enten var unøyaktig eller at han ikke klarer å begrense seg. Videre har Pompeius ikke engang rukket å strekke Caesar ut enda tynnere, det vil skje senere (70-72). Det er bemerkelsesverdig at Caesar i det hele tatt beskrives som *defessus*, men han er jo egentlig her bare sin egen overmann her. Caesars virkelige krise i diktet (og eneste) er ved Pharos X.534-546, hvor han ser mer enn håpløs ut og hvor diktet plutselig ender.
- 48.-54. nunc ... opus:** Caesars område blir sammenlignet med Trojas og Babylons murer og assyrernes rike. Linjene sammen med 1.74-77 skaper en antitese, for Caesar og Pompeius representerer forskjellige ting. Pompeius er Roma, kjent og nær, Caesar er den ytre fienden. En kan fort tenke seg at Troja bringer frem bilder av Venus’ yndling nedstammet fra forfaderen Aeneas, men om dette er tenkt blir en slik tanke fort brutt av den videre forbindelsen med Babylons mur og assyriske stammers riker. En burde se linjene i sammenheng med IX.964-999 og X.1-52, henholdsvis Caesars Trojabesøk

og Lucans fordømmelse av Alexander den Store. Kort sagt forbindes Caesar her med Laomedons svik mot gudene og Trojas murer, hvilke på kjent vis gikk under; Babylons bymurer og Alexanders ambisjoner, hvis død i Babylon nevnes ved X.46 og hvis storhetstid var kortlevd; og til slutt med størrelsen på assyriske stammers riker, merk *sufficit in regnum*, igjen et pek mot Caesars ambisjoner på enemakt. Summen blir alt republikken ikke var og hva det keiserlige Roma i Lucans tid var en del av, hvor menn blir tilbedt som guder. **Iliacos:** Schol. ad loc. noterer '*In ironia legendum*', for når Laomedon hevet Trojas murer fikk han hjelp av Apollon og Neptun, men betalte ikke den lovede summen for arbeidet, og ble følgelig straffet, se Hom.II.7.451-2, 21.441-57. Ov.Met.11.199-215. Det som tilsynelatende ser ut som ros har slik en syrlig undertone, og dette henter også mot det som ble kalt Caesars *belli spes improba* (29), som jo skal ende med *averso possessam numine sedem* (314). Myten refereres til også ved IX.964-65. **48-50: attollat ... ascribat ... mirentur:** oppfordrende konjunktiver. 'la [den gamle legenden] opphøye og tilskrive ...', 'la dem beundre'.

49. deis: Sc. Neptun og Apollo. **fragili ... testa:** 'omgitt av skjør teglsten'. *fragili testa* agens for *circumdata* som står i apposisjon til *moenia* i neste linje. For *fragili* som imot Caesars ønsker, se kommentar linje 32.

50. mirentur refugi ... Parthi: 'la parterne som viker unna beundre [Babylons mur omgitt av skjør teglstein]'. Hva som egentlig menes er ikke godt å si. Schol. ad loc forteller oss at det er en referanse til hvordan parterne skjøt sin bue bakover mens de trakk seg tilbake. **Babylonia:** Babylonia var ikke et selvstendig rike, men en del av parthernes rike. Duff ad loc. mener at Babylon brukes av Lucan synonymt med det parthiske riket. Men i dette tilfellet er det nok snakk om Babylons faktiske mur. **Parthi:** Romas største fiende i øst, under både borger-krigens og Lucans egen tid ledet av arsakidene.

51. en: En interjeksjon, oversett med 'se!'. En direkte oppfordring til leseren om å se for seg dette bildet av Østens riker. **Tigris ... Orontes:** To store elver, Tigris på 1900 km går fra dagens Tyrkia gjennom Syria og Irak og renner ut i den persiske gulfen, mens Orontes på 450 km går fra Libanon gjennom Syria og renner ut i Tyrkia inn i Middelhavet. Henholdsvis var Tigris under parthernes styre, og Orontes under romernes etter Pompeius vellykkede felttog i Syria. Men begge var tidligere under Selevkidenes kontroll, hvilket rike ble grunnlagt på bakgrunn av Alexanders død og som innstendig hadde lidd av borgerkriger. Utover slike koblinger (se også kommentar

linje 48) er poenget å breie ut et stort geografisk område østover, hvor konger bor og ambisjoner har forårsaket århundrer med borgerkrig. **ambit:** Tar *Tigris* og *Orontes* er subjekter, skaper hurtighet i verselinjen.

52. Assyriis ... populis: Mellom de to elvene i den foregående linjen er Mesopotamia og Syria, hvor de fleste assyrere/syrere oppholdt seg. En kan tenke seg at Lucan kanskje hadde en lik ide om Østens historie som Strabo.16.1.1-2, at assyrere ble slått av medere, og medere av persere etc. Vi kan kanskje minnes en linje fra verkets innledning, *in se magna ruunt* 1.81, og slik skal Caesars beleiringsverk også feile. **quantum ... telluris Eoae:** 'hvor mye av den østlige jorden'.

53. sufficit in regnum: 'er tilstrekkelig for deres rike'. **subitum:** For *subitum* som imot Caesars ønsker, se kommentar linje 32.

54. raptum: Adnot. ad loc '*acceleratum*'. Står til *opus*, oversett som 'raskt'. **clausit:** sc. *Caesar*. I betydningen 'å ende, fullføre'. **tanti periere:** De foregående *quantum* får endelig sin sammenligning, så store arbeider går til spille. Ifølge Haskins ad loc. fordi Caesars beleiring viste seg ineffektiv.

55.-60. tot ... locum: To eksempler på hva slik arbeidskraft bedre kunne blitt brukt til, altså enten å binde Sestos med Abydos og fylle opp Hellesponten med jord, eller å grave en kanal gjennom Korint. I det første eksempelet alluderes det til Xerxes' bro over Hellesponten under perserkrigen, det andre var et prosjekt Caesar selv hadde planer om, men aldri fikk begynne. To andre keisere skulle ha samme ideen, det var Caligula og Nero som selv begynte arbeid på kanalen i år 67, men hans død hindret fullbyrdelse.⁵⁷ Skjønt Lucan døde i år 65 er det ikke umulig å tenke at Nero hadde luftet dette prosjektet tidligere blant sine venner. Det hele slutter tveegget: alt annet hadde vært bedre enn Caesars mur ved Dyrrachium, sier Lucan, selv om naturen ville vært motstridig. Slik blir Caesars mur verre enn ting som ellers bare er naturstridig.

55-60. potuere: Les med infinitivene *iungere*, *elidere* (56), *abrumpere* (57), *donare* (58), *mutare* (60). **Seston Abydo:** De to byene ved Hellesponten Xerxes bandt sammen med en skipsbro. Abydos i Lilleasia, og Sestos på den trakiske siden.

56. ingestoque solo: Les som midlets ablativ, 'med ett påkast alene' **Phrixium elidere pontum:** *Phrixium*, et adjektiv av navnet Phrixus, hvem var broren til den Helle som gav Hellesponten sitt navn. Ifølge myten ble søsknene reddet av sin mor Nephele gjennom en flyvende bukk som brakte dem over Hellesponten, men på veien falt Helle

---

⁵⁷ Warmington (1970): 133-134.

av bukken, og slik fikk sundet sitt navn. *elidere* betyr ‘å presse ut, kvele, ødelegge’, og har i tillegg litterære betydningen av å presse ut en stavelse, altså det vi kaller elisjon. Verbet fungerer slik på to nivå i denne linjen hvor *phrixium* presses ut i mening og i form, altså tapet av endelsen *-um* gjennom elisjon.

57.-58. aut ... Maleae: Mens 55-56 snakker om å fylle inn Hellesponten, snakkes det her om å grave ut en kanal gjennom Korint. De er to sider av samme sak, to motsatte måter på å grovt krenke naturens grenser. **Pelopis latis ... regnis:** Igjen en geografisk etymologi. Pelops, sønn av Tantalos og far av Thyestes og Atreus, ble en mektig konge i Hellas og gav sitt navn til det vi i dag kaller Peloponnes, Hellas’ sørlige halvøy, som kommer av det greske Πελοπόννησος bokstavelig oversatt Pelops’ øy. **Ephyren:** En annen form for Korints eldre navn, se kommentar linje 14 *Dyrrachii*.

58. ratibus ... flexus donare: *donare* i betydningen ‘skåne noen (alicui) for noe (aliquid)’ ifølge Haskins, se *Sil.Ital.*1.446-447: *nivalem Pyrenen Alpesque tibi mea dextera donat*. **Maleae:** Et utkroppende nes i søndre Lakonia, kjent for å være lumsk for sjøfarere siden Homer, se *Od.*3.286-290, 4.514-517, 9.80-81.

59.-60. in ... locum: *aliquem* står til *locum*, ‘hvilket som helst sted’, et vidt hyperbaton som legger vekt på ‘hvilket som helst’. Se også kommentar linje 55-60. **quamvis:** innrømmende konjunksjon, ‘selv om’.

60. in melius: Haskins ad loc. har ‘for the better’, altså ‘til det bedre’. **coit area belli:** Cæsur etter *locum* forsterker bruddet mellom første og siste del av denne linjen. Lucan har til nå brukt mye plass og energi på å gi Caesars murer gigantiske dimensjoner (29-60), og med denne linjen bindes det hele sammen. *area* kan bety ‘en åpen plass’ eller ‘en plass for leker’, altså gladiatorkamper, og vi får også følelsen av at en stor scene, en oppvisning for gudene (se linje 3 *parque suum videre dei*), er blitt satt.⁵⁸

61.-62. hic ... hic: En anafor hvis funksjon er å vektlegge ordet som gjentas, og med ordet *hic* dras leseren nærmere det som blir sagt, for lignende effekt se *en* linje 49. Lucan bruker *hic* i førsteposisjon for dramatiske effekter ellers i diktet også, bl.a. introduseres Caesars mur i linje 29 *hic avidam belli*, og Scaeva når han settes på slagsmarken i linje 149, se også den kraftige bruken i linje VII.551 *hic furor, hic rabies, hic sunt tua crimina, Caesar*. **capitur:** Housman har *alitur*. Min mening bærer lite vekt på dette punkt, men *capitur* passer tematisk bedre i henhold til *coit* (60), *tenentur* (62) og

---

⁵⁸ Se Ahl (1976): 82-88 spesielt 87 om VI.60-63, for Lucans bruk av gladiatorisk billedbruk.

aestuatur angusta (63). krigsmarkens snevres inn og holdes inne. **terras in omnis:** altså *in terras omnes*. ‘over hele jorden’.

62. Thessalicae clades Libyaeque tenentur: Henholdsvis referanser til slaget ved Pharsalia som er det følgende slaget i bok VII og krigføringen i Afrika som ender ved Thapsus. Fremtiden holdes her i tøylene, og poenget er at slaget ved Dyrrachium kunne ha endt borgerkrigen. Merk også bevegelsen utover i størrelse og frem i tid, både i 61 *terras in omnis* og *fluxurus*, og her i form av de fremtidige kampene som skal utspille seg i Thessalia og Libya.

63. aestuat ... harena: *harena*, et ord for ‘sand’ men òg for ‘arena’, bringer tilbake ideen om at dette er en stor gladiatorkamp (se kommentar linje 60).

64.-65. fefellit ... Pompeium: Pompeius har så langt vært uvitende om muren, kanskje på bakgrunn av *procul* (31). Slik blir Pompeius fjernet fra alt det foregående om veggen og blir til en viss grad uskyldig mens Lucan er fri til å gjøre veggen til et gigantisk prosjekt av Caesars hybris. Ifølge Caesars *DBC* begynte Pompeius sin mur ganske straks, se sammenligning i essay s. 6.

65. Pompeium: Et enjambement, den forrige linjen flyter over inn i neste, Pompeius ankommer sent i tekst og handling. **65-68:** Pompeius lignes to ganger med en på land som er uvitende om hva som foregår ved en stormfull kyst. For Caesar som en storm se linjer 285-287.

66. Sicaniae: Et område på Sicilia. **rabidum ... latrare Pelorum:** Pelorus er et nes ved Messinastredet, i dag kalt Punta del Faro, den delen av Sicilia som går lengst nordøst. Med Calabria på andre siden av stredet, er dette plassen de antikke tenkte Karybdis og Skylla holdt til. Duff. ad loc. viser til I.547-549, spesielt *latrevere canes*. Det ser da ut til at det refereres til Skyllas bjeffende hunder her.

67. vaga ... Tethys: *Tethys* er en titan, hustru av Oceanus. Her som en metonymi for ‘havet’. **cum:** ‘når’. *cum* med indikativ her brukt om en gjentagende handling, altså ‘hver gang når’. **Rutupina litora:** et adjektiv av Rutupia, en romersk koloni grunnlagt i år 43 på den britiske øyen, i nærheten av dagens Richborough. **fervent:** tar to subjekt, *vaga Tethys* og *Rutupina litora*, og de betegner begge havets uro.

68. Caledonios ... Britannos: *Caledonii* var et folkeslag senere assosiert med Skottland, men òg generelt brukt om de britene som bodde innenlands,⁵⁹ slik som det også her ser ut til å ha blitt brukt.

---

⁵⁹ Online versjon av *The Oxford classical dictionary* (4 ed.) (2012): Caledonia. [Hentet 27. mars 2022]

- 69.-72:** Pompeius reaksjon kommer endelig, men han ser ikke ut til å plages av størrelsen på Caesars verk, og strekker Caesar til og med enda tynnere ut. Vi får heller ingen emosjonell reaksjon fra hærlederen, han er ikke trøblet. Ifølge Caesars *DBC* var Pompeius rask i sitt svar, og i henhold til muren vant han til og med (44.1-7). Den største forskjellen er at Pompeius ikke begynner sin mur i *Pharsalia*, den er Caesars alene. Slik blir Pompeius handlinger defensive, en kontrast til Caesars aggressivitet.
- ut primum:** ‘så snart’. **vasto saeptas ... aggere terras:** *vasto aggere* er agens for *saeptas terras*. ‘[han ser] jorden beleiret av en vid jordvoll’.
- 70. Petra:** se kommentar linje 16 *Petram*. **70-71: deducens ... agmina ... spargit:** *agmina* blir objekt for både *deducens* og *spargit*. ‘i det han trekker ut hærskaene ... sprer han dem ut på ...’.
- 71. diversis ... tumultis:** Se kommentar linje 44 *castra ... mutat*. **ut:** ‘for å’, betegner hensikt.
- 72. claudentem:** sc. *Caesarem*.
- 73. tantum ... valli:** ‘så mye av marken beleiret av (Caesars) palisade hevdet han for seg’. *vallo* er agens for *saepti agri*, og det er snakk om Caesars palisade. **73-74. tantum ... quantum:** Sammenligning, ‘så mye ... som’.
- 74.-77.** Pompeius leir sammenlignes med Roma på to måter. Mens Caesars mur ble sammenlignet med fremmede menneskeskapte arbeider, sammenlignes Pompeius leir her med naturlige grenser man kan finne ved det nære Roma, og beskrivelsen av hans forsvarsverk som naturlig (19-29) blir bygget videre på. Aricia er omtrent 25 km unna Roma, mens Tiberens utstrekning ifølge Schol. ad loc. omtrent er 25,7 km, mens Caesars *DBC* sier Pompeius mur var 24 km lang. Lucan viser her at han visste veldig godt om Pompeius mur, kanskje fra Caesar selv. **74-75 parva Mycenaeae ... sacrata Dianae ... nemoralis Aricia:** Les *parva sacrata nemoralis Aricia Mycenaeae Dianae*. ‘Mykenske Dianas lille, hellige og lundnære Aricia’. Det lå en lund nær ved byen Aricia, *Diana Nemorensis*, som frem til Romas keiserlige tider førte en antikk skikk (*Paus.2.27.3-4*), nemlig en syklus av et presteskap på en *rex Nemorensis* (*Suet.Cal.35*, *Ovid.Fasti.3.261ff.*) som bare kunne avløses gjennom å bli drept av en rømt slave som da selv tok opp embetet og tittelen. Ifølge Servius måtte en først ta en kvist fra et visst tre i lunden, for så å kunne utfordre den daværende kongen i en duell (*Aen.6.136*). Skjønt Servius kommer en del senere i tid, er det er god grunn til å tenke at Lucan hadde nær kjennskap til denne tradisjonen, og jo mer en vet om den antikke tradisjonen jo mer kan en spekulere. Om Pompeius var treet, og kvisten hans hode, og

Caesar den yppende tronrøveren på kikk etter kongetittelen, har vi her en veldig fin lignelse.

75. excelsa ... Roma: Et hyperbaton som tillater *nemoralis Aricia* å stå imellom. Aricia og Roma stilles også side om side på slutten av linjen, noe som betegner nærhet. Caesar har hugget ned en lund (III.425-452), og her blir Pompeius leir til en viss grad sammenlignet med en. Verdt å nevne er Pompeius eik-lignelse i begynnelsen av verket (I.135-143) mot Caesar lyn-lignelse (I.151-157), hvor eiken kommer ganske mye dårligere ut i en sammenligning.

76.-77. quoque ... descendit: Les *quoque* som *et quo*, Måtens ablativ, 'og ifølge mengden jord som'. **praelapsus:** Av *praelabor*, derfor aktivt perfektum partisipp. Tar som objekt *moenia*, derfor 'etter å ha flytt forbi murene'.

77. si ... annem: Meningen er om Tiberen går rett ut mot havet, Schol. ad loc. '*quoniam per annem flexuosum XXIII milia sunt, cum XVI sint recto itinere*'.

VI.78-117 – Begge hærførerne har problemer som må ses til, de kan derfor ikke møte til kamp. For Pompeius mangler hestene beite, de dør, blir årsak til pest, og menn begynner å dø. For Caesar lider hæren av en desperat sult.

classica nulla sonant iniussaue tela vagantur et fit saepe nefas iaculum temptante lacerto. maior cura duces miscendis abstrahit armis:	80
Pompeium exhaustae praebenda ad gramina terrae, quae currens obrivivit eques gradibusque citatis ungula frondentem discussit cornea campum. belliger attonsis sonipes defessus in arvis, advectos cum plena ferant praesepia culmos,	85
ore novas poscens moribundus labitur herbas et tremulo medios abrumpit poplite gyros. corpora dum solvit tabes et digerit artus, traxit iners caelum fluvidae contagia pestis obscuram in nubem. tali spiramine Nesis	90
emittit Stygium nebulosis aera saxis antraque letiferi rabiem Typhonis anhelant. inde labant populi, caeloque paratior unda omne pati virus duravit viscera caeno. iam riget arta cutis distentaue lumina rumpit,	95
igneaque in vultus et sacro fervida morbo pestis abit, fessumque caput se ferre recusat. iam magis atque magis praeceps agit omnia fatum, nec medii dirimunt morbi vitamque necemque, sed languor cum morte venit; turbaque cadentum aucta lues, dum mixta iacent incondita vivis	100

corpora; nam miseros ultra tentoria cives spargere funus erat. tamen hos minuere labores a tergo pelagus pulsusque Aquilonibus aer litoraue et plenae peregrina messe carinae.	105
at liber terrae spatiosis collibus hostis aere non pigro nec inertibus angitur undis, sed patitur saevam, veluti circumdatus arta obsidione, famem. nondum turgentibus altam in segetem culmis cernit miserabile vulgus	110
in pecudum cecidisse cibos et carpere dumos et foliis spoliare nemus letumque minantis vellere ab ignotis dubias radicibus herbas. quae mollire queunt flamma, quae frangere morsu, quaeque per abrasas utero demittere fauces, plurimaque humanis ante hoc incognita mensis diripiens miles saturum tamen obsidet hostem.	115

- 78.-80.** En pause i narrativet introduseres, og med det kreves en stillstand i krigen. Muren har allerede tatt effekt, og den skal påføre begge sider harme. Lucan vil ikke dvele ved mindre trefninger slik som Caesars *DBC*, og kanskje for narrativets skyld har han gjort slaget til én stor sammenhengende trefning (se essay s. 9-11). Uansett er det et mål i seg selv for Lucan å fortelle om den borgerlige lidelsen som foregår på begge sider.
- classica:** ‘trompet-signal’, altså ‘krigstrompet’. **78-79. classica nulla ... iniussa tela ... temptante lacerto:** Dette er hærenes aktiviteter under stillstanden. Lucan gjør objekt og kroppsdeler til de handlende subjekt, og soldatene blir anonyme. Se Lucans begrunnelse for anonymisering ved Pharsalia VII.552-555 og 617-631. En kan si at han ved å utelate navn gjør diktet til en felles klagesang, og det lar fokuset ligge på den felles tragedien, istedenfor enkeltes skjebner. Scaeva blir selv til en viss grad ugjenkjennelig på grunn av sine sår, se *informis facies* (225). **vagantur:** I betydningen ‘streifende’, men ordet betegner en viss veiløshet og tilfeldighet, på samme måte som *temptante* i neste linje er en meningsløs grunn for noen å dø.
- 79. et fit saepe nefas:** Kanskje det er snakk om de mindre trefningene beskrevet av *DBC*, altså det første slaget om en kolle (45.2-46.6) og de andre 5 trefningene Caesar trekker frem sammen med Scaeva-episoden. Enhver trefning mellom borgere er ifølge Lucan *nefas*. **iaculum temptante lacerto:** *iaculum* er objekt for *temptante*. *temptante lacerto* er en absolutt ablativ.
- 80. maior cura duces ... abstrahit:** ‘en større bekymring holder hærlederne fra’. Merk: én bekymring, og felles for begge hærlederne er romersk lidelse.

- 81. Pompeium ... terrae:** *Pompeium* er henseendets akkusativ, mens *exhaustae terrae* er sg. gen. og står til *gramina*, altså 'for Pompeius (var bekymringen) å skaffe gress av en utslitt jord'.
- 82. quae:** sc. *gramina*. objekt for *obtrivit*. **equus:** 'rytter, ridder'.
- 83. ungula cornea:** *ungula* betyr 'hov', *corneus* et adjektiv som betyr 'med horn, hornet', men her må vi forstå 'klovet', altså 'den klovede hoven.'
- 84. belliger ... sonipes:** *belliger*, som betyr 'krigersk', blir bare brukt én annen gang i diktet, da om guden Ianus (1.62), her om en hest. *sonipes* er et annet ord for hest, og blir, om bokstavelig oversatt, 'lydfot', men en bedre oversettelse er kanskje 'traver'. Hesten blir subjekt for *poscens*, *labitur* (86) og *abrumpit* (87). **in attonsis arvis:** 'i de avskårne enger.'
- 85. advectos ... culmos:** 'medbragt gress'. Pompeius var situert ved vannet og hadde tilgang til import via skip. **cum:** Innleder innrømmelsessetning, oversett 'selv om'. **plena praesepia:** 'fulle staller'. Selv om de fulle stallene bar medbrakt gress, sultet hestene. Haskins ad 84 sier en må forstå at stallene var fulle av høy, altså tørt gress.
- 86. ore ... poscens:** *os* i betydningen 'munn', og videre i betydningen lyden hestens munn lager. Se TLL *os* IX.2.1088.32-68. (Teßmer, 1980) '*de illa corporis parte, qua cibus recipitur, sonus editur sim.*'. Derfor blir det 'i det den med et vrinsk krever ...'.
- 87. medios abrumpit ... gyros:** *gyrus*, gr. γῦρος, betyr sirkel, her sirkler som har med hesters bevegelser å gjøre, altså løpebaner. 'bryter av midt i sitt spor'.
- 88. corpora:** Ordet blir brukt om hestenes døde kropp, og forråtnelse (*tabes*) løsner dem opp og bryter ned lemmene. **digerit:** i betydningen 'bryte ned', se Schol ad loc. '*liquefacta consumit*'. **dum:** tidskonjunksjon med indikativ, 'mens'.
- 89.-90. traxit ... nubem:** *fluvidae pestis* er genitiv og står til *contagia. caelum iners* må forstås som 'luft i stillstand', se Haskins og Schol. ad loc. Vi går også fra presens til fortid, og smittens hurtighet har allerede tatt effekt. 'stillestående luft trekker smitten av den rennende pesten opp i en mørk sky'.
- 90.-91. tali ... saxis:** pestskyen sammenlignes med de mørke skyene som ruller ut av en vulkan. Dette hender i Pompeius leir, og geografisk holdes lignelsene fortsatt nær Italia (se kommentar linjer 74-77). **Nesis:** Fra gr. νησίς 'en liten øy', er dagens Nisida, en øy vest for Napoli og en av de flegriske øyene der. Koblingen mellom Typhon og Nisida blir klarere om vi ser på V.99-101, da *Inarime*, dagens Ischia og enda en flegrisk øy ved Napoli, sies å ligge oppå dette monsteret. Det ser da ut som at

Lucan følger tradisjonen som sier at Typhon ligger under Campanias vulkanske område.

- 91. Stygium:** *Stygius* er et adjektiv av *Styx*, den elven omtalt som skillet mellom under- og oververdenen, og over hvilken elv Kharon førte nylig avdøde sjeler til de dødes rike. Ordet betyr ‘underjordisk, fryktelig, drepende’ og spiller her klart på ordets tvetydighet. Slik som giften tas opp fra under jorden skal den også drepe. Se også Adnot ad loc. ‘*id est pestiferum, ut ait Vergilius [Aen.3.214-215]: nec saevior ulla / pestis et ira deum Stygiis sese extulit undis*’. **aera:** Enda et gresk ord, ἀήρ - ‘luft’. Les *Stygium aera*. Merk også dieresis i uttalen av *aëra*, altså blir det tre stavelser: a-e-ra.
- 92. letiferi Typhonis:** ‘dødbringende Typhon’ var et barn av Gaia og Uranus, et monster som ifølge mytologien kjempet mot Zevs om himmelens herredømme. Han blir ofte blandet med gigantene, slik som Lucan ser ut til å gjøre ved IV.593-597.
- 93. inde:** Betegner hendelsesfølge, ‘deretter’. **labant:** ‘falle om, dø’. **caeloque ... virus:** *caelo* for ‘luft’, *unda* for ‘vann, væske’. *paratior* står til *unda* og utløser infinitiven *pati*. Poenget er at vann enklere tar opp og sprer gift enn luft.
- 94. pati:** i betydningen ‘la noe inn’, se TLL *patior* X.1.725.64-X.1.726.2. (Kruse, 1990). Det som lates inn er *omne virus*. **duravit ... caeno:** subjektet er *unda*, objektet er *viscera*, og *caeno* midlets ablativ. ‘[vannet] har gjort innvollene harde med skit’.
- 95. iam riget:** Vi er tilbake i presens med et forsterkende *iam*. ‘nå stivner’. **arta cutis:** ‘den trange huden’, altså huden har tørket ut, blitt trang, og derfor for liten for kroppen. **distentaque lumina rumpit:** ‘og river i de utspente øynene.’ *lumina*, ‘lys’, er frekvent brukt om folks øyner, se Scaeva selv ved 219 *telumque suo cum lumine calcat*. Blindhet i borgerkrig her en viss moralsk blindhet i borgerkrig,
- 96.-97. ignea ... fervida ... pestis:** *ignea* og *fervida* står til *pestis*. **sacro ... morbo:** Det er snakk om sykdommen erysipelas ifølge TLL.8.1480.33 (Reichmann-Ehlers, 1963) og Haskins ad loc. Les som midlets ablativ, ‘pesten, brennhet og sydende med erysipelas, fyker mot ansiktet’.
- 97. se ferre recusat:** ‘nekter å bære seg selv’, altså at det ikke klarer å holde seg oppe.
- 98. iam ... fatum:** ‘nå, mer og mer, driver den bråe døden alle skapninger (til grunne).’ *fatum* må forstås som sin metonymi ‘død’, og *omnia* som mennesker og dyr (*iumenta*), se Schol. ad loc.

- 99. medii dirimunt morbi:** En bokstavelig oversettelse gir ‘sykdommens midtpunkt skilte [ikke] mellom [liv og død].’, altså ‘sykdommens gang gjorde ingen forskjell på liv og død’. Som vi får vite i neste linje var sykdommen en sikker død.
- 100. sed ... venit:** Bekrefter at bare død vil komme av å få sykdommen. **languor:** ‘slapphet’, et symptom på sykdommen. **100-101 turbaque ... lues:** *turba* er logisk agens for *aucta*. Pesten blir her økt av mengden døende. Dette er siste gang Lucan gjør ting verre. Se den stadige opptrappingen i overgangene fra 87-88, 93, 97-98, og til slutt her. Det går slik: Først sulter hester, de blir syke, dør, og kadavrene råtner. Dette tas opp av vannet og nå dør folk også av pesten. Måten de dør på er grotesk. Nå dør alle ting mer og mer. Mengden av de døde gjør pesten igjen verre.
- 101.-102. mixta ... incondita vivis / ... corpora:** ‘ubegravede kroppar lå blandet med de levende’. For *inconditus* som ubegravd se TLL.7.1.1001.14-20. (O. Prinz., 1940).
- 102. nam:** betegner grunn, ‘for’. **ultra tentoria:** *ultra* prep m. akk. ‘bortenfor’. For *tentoria* se kommentar 43-44.
- 103. spargere funus erat:** *funus* er subjektspredikativ med *spargere miseris cives*, altså ‘begravelse var å kaste ut’. **103-105:** Subjektene for verbet er *pelagus* (104), *pulsus aer* (104), *litora* (105) og *plenae carinae* (105). Dette er remediene for de lidelsene (*labores*) som ble påført dem. De passer inn i en liten liste og gjør lite for å overbevise leseren om at det står bra til i Pompeius leir.
- 104. pulsusque Aquilonibus aer:** *aer* er nå *pulsus*, ‘satt i bevegelse’, istedenfor *iners* ‘stillestående’ (89), pekt ut av Haskins ad loc.
- 105. peregrina messe:** Fyldens ablativ, ‘[skip fulle] av importert grøde’. Dette nevnt som det siste hjelper å bygge en kontrast med det følgende, nemlig Caesars troppers sult (106-117).
- 106. liber terrae:** *liber* i betydningen ‘uhindret [mht. plass]’, altså ‘med fritt leie’. Se Stat.2.441 ‘*it liber campi pastor*’.
- 107. aere ... undis:** *aere pigro* snakker igjen om stillestående luft, se kommentar 89-90. *ango* i betydningen ‘å engste’, ser tilbake på *cura abstrahit* linje 80. Lucan nevner igjen Pompeius strevsomheter i form av hva Caesar ikke sliter med.
- 108.-109. sed patitur saevam ... famem:** Dette er Caesars ene lidelse, sult. Dette er i samsvar med Caesars egen beretning hvor sult er et av hans største logistiske problem under beleiringen fra begynnelsen, og er en av hans grunner til selve beleiringen, se kommentar linje 29-30. Om sulten sier Caesar at selv om soldatene slet ble de i bedre mot av å se avlingene vokse (49.1 og 5) og hevder at de fant en ny type rot som de

anvendte godt (48.1-2). Lucan er bevisst på begge disse episodene, henholdsvis ved 109-110 og 112-117, men han har forandret episodene og vendt om på Caesars optimistiske fremstilling. De blir nesten til et hardbarket urfolk, og en sammenligning med Lucr.V.925-1010 hadde vært interessant. **108-109 veluti ... obsidione:** En liten ligning hvor Caesar blir den beleirede. For Caesars egne bemerkninger om beleiringens rare logikk se 47.1-4, som observerer at det er en ny og uvant type krigføring, at en beleirings grunn vanligvis ligger i å hindre fienden fra kornforsyning, og at han her med mindre styrker og midler beleirer en uthvilt, tallrik og bedre bemidlet fiende.

109.-110. *nondum* står til *in altam segetem*, '[med de svulmende halmstrå] ennå ikke i full vekst'. *cernit* sc. *Caesar*, innleder akk. m. inf. ved *cecidisse*, *carpere* (111), *spoliare* (112), og *vellere* (113) med *miserabile vulgus* som logisk subjekt. *DBC* sier soldatene så på den voksende grøden med optimisme, mens Lucan her sier at Caesar så på en lidende *miserabile vulgus*, noe som kanskje mer nøyaktig beskriver de faktiske forhold.

111. in pecudum cecidisse cibos: '[beskuer han at den stakkarslige mengden] alt hadde krøpelt seg over kyrenes fôr.' *cecidisse* er perf. inf. av *cado*, det har alt hendt og Caesar virker ikke i kontroll. De neste infinitivene vil være samtidige med hoved verbet, handlinger Caesar faktisk ser de gjøre. **111-112 carpere dumos:** *dumus* betyr tornkratt, ellers brukt av Lucan for å beskrive skjulte ting, se linje 13 for Caesars skjulte vei mot Dyrrachium, og 126-127 for Caesars skjulte festning.

112. foliis spoliare nemus: For lunder se kommentarer ved linjene 41, 74-77 og 75. Lunden er ikke ukrenkelig og Caesars soldater viser ingen motvilje lenger. En halv linje er alt som trengs nå for det som tidligere i krigen krevde Caesars overtalelse. **112-113 letumque ... herbas:** *minantis* er akk. pl. og står i apposisjon til *dubias herbas*. *letum* er objekt for *minantia*, 'tvilsomme vekster som truer død'. Lucretius sa noe lignende om de første mennesker Lucr.V.1009-1010 '*illi imprudentes ipsi sibi saepe venenum / vergebunt*'.

113. ab ignotis radicibus: blir nærmere forklart i det følgende (116-117). Det var en rot *DBC* også sier de fant, kalt '*chara*', som de brukte til å lage brød (48.1).

114. flamma ... morsu: midlets ablativ, 'med ild ... med tygging'. **queunt:** sc. *milites*. Tar *frangere* og *demittere* (115) som utfyllende infinitiver.

115. abrasas: Haskins ad loc. har 'made sore', på grunn av matens hardhet. **utero demittere:** *utero* dativ med sammensatt verb. 'sende ned i magen'.

116. plurima incognita: objekt for *diripiens miles* (117). **humanis ante hoc incognita**

mensis: Forstå *ante hoc tempore. mensis* er perfektum partisipp av *metior* ‘å måle, vurdere’. *humanis mensis* er dativ av hensyn for *incognita*, ‘ukjent for’. Derfor ‘[mange ting som] før denne tid var ukjent for menneskelig mål’.

117. saturum tamen obsidet hostem: Se kommentar linje 108-109 for Caesars tanker om beleiringen som også tar for seg dette paradokset. *saturum hostem sc. Pompeium*.

VI.118-139 –

Ut primum libuit ruptis evadere claustris
Pompeio cunctasque sibi permittere terras,
non obscura petit latebrosae tempora noctis, 120
et raptum furto soceri cessantibus armis
dedignatur iter: latis exire ruinis
quaerit, et impulso turres confringere vallo,
perque omnis gladios et qua via caede paranda est.
opportuna tamen valli pars visa propinqui, 125
qua Minici castella vacant, et confraga densis
arboribus dumeta tegunt. hac pulvere nullo
proditus agmen agit subitusque in moenia venit.
tot simul e campis Latiae fulsere volucres,
tot cecinere tubae. ne quid victoria ferro 130
deberet, pavor attonitos confecerat hostes.
quod solum valuit virtus, iacuere perempti
debuerant quo stare loco. qui vulnera ferrent
iam derant, et nimbus agens tot tela peribat.
tum piceos volvunt immissae lampades ignes, 135
tum quassae nutant turres lapsumque minantur,
roboris impacti crebros sonat agger ad ictus.
Iam Pompeianae celsi super ardua valli
exierant aquilae, iam mundi iura patebant:

118. ut primum libuit: *libuit* upersonlig med *pompeio* (119) som subjekt, altså ‘så snart det lystet [Pompeius] å ...’. Dette er murens mest antiklimaktiske punkt. Det gis ingen grunn for Pompeius lette fremgang, og dette er typisk for Lucan: strategiske valg er ikke strategiske, men de er enten preget av moralsk tyngde eller så er de bare uviktige for han. I sammenligning med *DBC* (se sammenligning i essay s. 7) er dette dagen med seks trefninger. Vi kan dessverre ikke vite så mye mer om Scaeva-episoden enn Caesars oppsummering av dagen ved 53.1-5. For en full gjennomgang av hva de historiske kildene kan fortelle oss om denne dagen se essay s. 13-15.

119. sibi permittere: ‘å gi seg fri rådighet over hele plassen’. Den majestetiske beskrivelsen høres litt hoven ut. Hele fremstillingen av Pompeius får her en rar karakter. Sammenlign påstått hensikt (120-124) med utfall (127-128, 130-131). Pompeius virker

veldig brydd av tanken på å angripe Caesars soldater om natten mens de er uforberedt, og vi loves et voldelig fremstøt. Resultatet er et overraskelsesangrep og en total seier med lite blodsutgytelse frem til Scaeva.

- 120. non ... noctis:** En veldig eksplisitt bestridelse av *DBC*s karikatur av Pompeius som feig og aktiv i mørket. For en sammenligning mellom fremstillingen av Pompeius i *Pharsalia* og *DBC* se s.10-11.
- 121. raptum:** I meningen ‘å hurtig ta’, står i apposisjon til *iter*. Oversett ‘en hastig marsj’
soceri cessantibus armis: Absolutt ablativ. *soceri* sc. *Caesaris*, se kommentar linje 5 *genero*. Bruken av slektsordet reflekterer at dette er Pompeius holdning til saken, det blir mer personlig og følelsesladet, og minner oss på at krigen er *plus quam civilia*.
- 122. dedignatur iter:** Denne moralske forferdelsen glir nesten litt over til det useriøse, men det er klart at Lucan ville gjøre et poeng ut av dette. Om det er en oppspilt hovenhet eller en seriøs oppbygging av Pompeius karakter, som skal tape krigen fordi han er *genero pio* (305), er vanskelig å si. Jeg lener meg mot det sistnevnte, og mener at Pompeius karakter til en viss grad her renvaskes, spesielt da i forhold til Caesars fremstilling. **122-123 latis ... quaerit:** Haskins ad loc. foreslår ‘by a broad breach’, slik som *Sen.Herc.O.1629 ‘cadens quercus latam sui duxit ruinam’*. *quaerit* tar også *confringere* (123) som utfyllende infinitiv.
- 123. impulso ... vallo:** absolutt ablativ. Sammenlign med Scaevas oppfordring til sine menn ‘*confringite tela / pectoris impulsu*’ (160-161).
- 124. qua:** ‘hvor’. **via ... est:** ‘hvor veien må gjøres gjennom slakt’. Det er her lett å se hvor vanskelig det er for Lucan å vise Pompeius både som modig og som samvittighetsfull. Han ser ut til å akseptere borgerkrig selv om det skulle koste liv, men slipper det frem til Scaeva kommer. Begge Pompeius fremstøt blir beskrevet som store maktdemonstrasjoner som beseirer fienden ved å sette dem på flukt, se linjer 130-139 og 290-299. Frykten beseirer mer enn blodsutgytelse, og dette bemerker Scaeva selv i sin første linje ‘*quo vos pavor adegit*’ ved 150-151.
- 125. opportuna ... pars visa:** En kan ikke si *Fortuna* helt har forlatt Pompeius enda.
- 126. qua:** ‘hvor’. **Minici castella:** Ingen personer kalt Minicus er attestert i borgerkrigen. App.2.60 hevder kommandanten av fortet var Μινούκιος, som kanskje refererer til samme mann. *DBC* har bare en *Minucius Rufus* som er på Pompeius side (3.7), men siden detaljer om Scaeva episoden er tapt (se essay s. 13-15) vil dette kanskje aldri bli løst. Uansett ser det ut som at Lucan har gitt en vansiret form av et romersk slektsnavn, kanskje for å anonymisere det hele. For Lucans bruk av navn se

kommentar linje 236 *Aunus*. **126-127 confraga ... tegunt:** For Caesar og tornebusker se kommentar linje 111.

127.-128. hac pulvere nullo proditus: ‘avslørt av ingen støv’, altså gikk de frem uten å sette en støvsky til vær, antageligvis på grunn av fortets omringende skogområde. Caesars forsvarsposisjon blir vendt mot han selv, og den gjør Pompeius marsj i dagslys mer plausibel.

128. subitusque in moenia venit: *subitus*, sc. *Pompeius*, kan betegne både bråhet og en tilstand av å være uforberedt. Schol ad loc. bemerket ‘*non civitatis alicuius dixit moenia, sed muros Caesaris*’. Lucan innfrir slik Caesars ønske gitt ved 32-33 *nec contentus subitos muros*, ettersom de her er *moenia* slik lignelsene tilsier ved 48-50. Igjen blir rollen mellom beleireren og den beleirede blandet.

129.-130. tot ... tot: En anafor som vektlegger ‘så mange’, og det skapes et bilde av utallige tropper. Det er satt opp for å sammenlignes med Scaevas ord senere som skal overgå dette (165-166). **Latiae ... volucres:** Alle tidligere kommentarer er enige om at dette må stå for *aquilae*, altså ‘romerske faner’.

130. 130-131 ne ... deberet: ‘for at ikke seieren skulle være skyldig jernet noe’, altså ‘for at ikke seieren skulle skyldes sverdet, [...]’. En leddsetning som betegner hensikt, og slik personifiseres *pavor* i hovedsetningen til en viss grad, den *pavor* som regjerer slagmarken når Scaeva senere ankommer scenen (150).

131. attonitos confecerat hostes: *hostes* er her Caesars soldater. Haskins ad loc. forslår ‘had thrown into panic’ og jamfører Cic. *De.invent.*106 ‘*in hac primum animum auditoris mitem et misericordem conficere oportet*’. Altså gjøre *hostes* til *attonitos*, derfor ‘[frykt] har fullstendig lamslått fiendene’.

132. quod solum valuit virtus: En relativsetning, *quod* refererer til hovedsetningen som kommer etter, altså *iacuere ... loco*. Betydningen er ‘som alene var det dyd kunne utrette’. For en diskusjon om *virtus* generelt i *Pharsalia* se kapittelet om *virtus* i essayet s. 17-19. *virtus* og død er nært knyttet i Lucans tekst, og det i konteksten av selvoppofrelse, og slik som Scaeva og Vulteius vil dø for Caesar, slik har disse soldatene dødd. Vi har ikke her å gjøre med den virkelige forståelsen av *virtus*, men den forvridd *virtus*, den som Nigidius varslet om, og som Scaeva vil manifestere.

132-133 iacuere ... loco: Schol. ad loc. har ‘*ordo: iacuere perempti quo loco debuerant stare*’, altså ‘de lå drept på det stedet de hadde vært pliktig å stå’. Lucan vender om på syntaksen, slik som ved 130-131, hvor hovedsetningen også kommer

etter relativsetningen, og det samme i linjen etter ved 133-134 *qui ... derant*. Slik får passasjen mer spenning mens hovedsetningene treffer hardere.

133.-134 qui ... derant: ‘de som bar sår var nå borte’, altså ‘de som ble såret har nå desertert’.

134. nimbus agens tot tela: *tela* er objekt for *agens*. ‘en regnsky førende så mange kastespyd’, altså ‘en regnsky av så mange kastespyd’. **peribat:** Ifølge Haskins ad loc. fordi der ikke var noen igjen å treffe.

135.-136. tum ... tum: Anafor + skiftet til presens skaper her hast. ‘snart ... snart ...’.

136. lapsumque minantur: ‘truer med et fall’. Det du truer med/til står i akkusativ.

137. roboris impacti: Det er snakk om Pompeius krigsutstyr, mest sannsynlig en rambukk.

Kan hende Lucan her spiller på eik-similen gitt ved (I.135-143), hvor Pompeius lignes med et eiketre. **crebros sonat ... ad ictus:** *ad* må forstås som ‘med hensyn til’, derfor ‘beleiringsverket gav lyd ved de stadige slagene av den støtende eiken.’

138.-139. iam ... iam: Forsterker inntrykket av at tingene skjer nå og at der finnes et håp for Pompeius sak, hvilket er Lucans intensjon ifølge VII.207-213.

139. mundi iura patebant: ‘[nå] lå verdens gang bar’.

VI.140-262 – Scaevas *aristeia*.

quem non mille simul turmis nec Caesare toto auferrret Fortuna locum victoribus unus eripuit vetuitque capi, seque arma tenente ac nondum strato Magnum vicisse negavit. Scaeva viro nomen: castrorum in plebe merebat ante feras Rhodani gentes; ibi sanguine multo	140 145
promotus Latiam longo gerit ordine vitem, pronus ad omne nefas et qui nesciret in armis quam magnum virtus crimen civilibus esset. hic ubi quaerentis socios iam Marte relicto tuta fugae cernit, 'quo vos pavor' inquit 'adegit impius et cunctis ignotus Caesaris armis?	150
terga datis morti? cumulo vos desse virorum non pudet et bustis interque cadavera quaeri? non ira saltem, iuvenes, pietate remota	153 155
stabitis? e cunctis, per quos erumperet hostis, nos sumus electi. non parvo sanguine Magno iste dies (ste)terit. peterem felicior umbras Caesaris in vultu: testem hunc Fortuna negavit: Pompeio laudante cadam. confringite tela pectoris impulsu iugulisque retundite ferrum. iam longinqua petit pulvis sonitusque ruinae, securasque fragor concussit Caesaris aures.	160

vincimus, o socii: veniet qui vindicet arces,
dum morimur.' movit tantum vox illa furorem 165
quantum non primo succendunt classica cantu,
mirantesque virum atque avidi spectare secuntur
scituri iuvenes, numero deprensa locoque
an plus quam mortem virtus daret. ille ruenti
aggere consistit, primumque cadavera plenis 170
turribus evolvit subeuntisque obruit hostis
corporibus; totaeque viro dant tela ruinae,
roboraque et moles hosti seque ipse minatur.
nunc sude nunc duro contraria pectora conto
detrudit muris, et valli summa tenentis 175
amputat ense manus; caput obterit ossaque saxo
ac male defensum fragili compage cerebrum
dissipat; alterius flamma crinesque genasque
succendit, strident oculis ardentibus ignes.
Ut primum cumulo crescente cadavera murum 180
admovere solo, non segnior extulit illum
saltus et in medias iecit super arma catervas
quam per summa rapit celerem venabula pardum.
tunc densos inter cuneos compressus et omni
vallatus bello vincit, quem respicit, hostem. 185
iamque hebes et crasso non asper sanguine mucro
[percutsum Scaevae frangit, non vulnerat, hostem;]
perdidit ensis opus, frangit sine vulnere membra.
illum tota premit moles, illum omnia tela,
nulla fuit non certa manus, non lancea felix; 190
parque novum Fortuna videt concurrere, bellum
atque virum. fortis crebris sonat ictibus umbo,
et galeae fragmenta cavae compressa perurunt
tempora, nec quidquam nudis vitalibus obstat
iam praeter stantis in summis ossibus hastas. 195
Quid nunc, vaesani, iaculis levibusve sagittis
perditis haesuros numquam vitalibus ictus?
hunc aut tortilibus vibrata falarica nervis
obruat aut vasti muralia pondera saxi,
hunc aries ferro ballistaeque +limine+ torta 200
promoveat. stat non fragilis pro Caesare murus
Pompeiumque tenet, iam pectora non tegit armis,
ac veritus credi clipeo laevaue vacasse
aut culpa vixisse sua tot vulnera belli
solus obit densamque ferens in pectore silvam 205
iam gradibus fessis, in quem cadat, eligit hostem.
[par pelagi monstris. Libycae sic belua terrae]
sic Libycus densis elephans oppressus ab armis
omne repercussum squalenti missile tergo
frangit et haerentis mota cute discutit hastas: 210
viscera tuta latent penitus, citraque cruorem
confixae stant tela ferae: tot facta sagittis,
tot iaculis unam non explent vulnera mortem.
Dictaea procul, ecce, manu Gortynis harundo
tenditur in Scaevam, quae voto certior omni 215
in caput atque oculi laevum descendit in orbem.
ille moras ferri nervorum et vincula rumpit
affixam vellens oculo pendente sagittam
intrepidus, telumque suo cum lumine calcat.
Pannonis haud aliter post ictum saevior ursa, 220
cum iaculum parva Libys ammentavit habena,
se rotat in vulnus telumque irata receptum
impetit et secum fugientem circumit hastam.

perdiderat vultum rabies, stetit imbre cruento informis facies, laetus fragor aethera pulsat	225
victorum: maiora viris e sanguine parvo gaudia non faceret conspectum in Caesare vulnus. ille tegens alta suppressum mente furorem, mitis et a vultu penitus virtute remota, 'parcite', ait 'cives; procul hinc avertite ferrum.	230
collatura meae nil sunt iam vulnera morti: non eget ingestis sed vulsis pectore telis. tollite et in Magni viventem ponite castris. hoc vestro praestate duci: sit Scaeva relictus Caesaris exemplum potius quam mortis honestae.'	235
credidit infelix simulatis vocibus Aulus nec vidit tecto gladium mucrone prementem, membraque captivi pariter laturus et arma fulmineum mediis exceptit faucibus ensem. incaluit virtus, atque una caede reffectus	240
'solvat' ait 'poenas, Scaevam quicumque subactum speravit. pacem gladio si quaerit ab isto Magnus, adorato summittat Caesare signa. an similem vestri segnemque ad fata putastis? Pompei vobis minor est causaeque senatus	245
quam mihi mortis amor.' simul haec effatur, et altus Caesareas pulvis testatur adesse cohortes. dedecus hic belli Magno crimenque remisit, ne solum totae fugerent te, Scaeva, catervae. subducto qui Marte ruis; nam sanguine fuso	250
vires pugna dabat. labentem turba suorum excipit atque umeris defectum imponere gaudet, ac velut inclusum perfosso in pectore numen et vivam magnae speciem Virtutis adorant; telaque confixis certant evellere membris,	255
exornantque deos ac nudum pectore Martem armis, Scaeva, tuis: felix hoc nomine famae, si tibi durus Hiber aut si tibi terga dedisset Cantaber exiguis aut longis Teutonius armis. non tu bellorum spoliis ornare Tonantis	260
templa potes, non tu laetis ululare triumphis. infelix, quanta dominum virtute parasti!	

140.-141. quem ... locum: Fortunae krefter begrenses her til fordel for denne plassen og Scaeva selv. Vi får vite at plassen er umulig å ta, og dette er begrensningene historien setter for Lucans dikt, for den kan ikke endres av noe. **Caesare toto:** 'med hele Caesars styrke', for dette viser Haskins ad loc. til V.742.

141. Fortuna: Dette er det første vi ser av *Fortuna* i passasjen, med mindre hun ligger gjemt i 1.3. Det virker som om Scaeva er i opposisjon til henne, og at han nå befinner seg i en håpløs situasjon som burde ha vært ute av hans egen kontroll. **victoribus:** indirekte objekt for *eripuit*, ulempens dativ. **141-142 unus eripuit:** *unus* sc. *Scaeva. quem* (140) er det direkte objektet.

142. vetuitque capi: ‘han forbydde å la seg fanges’. **142.-143. se ... tenente ac nondum strato:** *se sc. Scaeva*. Absolutt ablativ. ‘fortsatt holdende sitt våpen og ennå ikke slått i bakken’.

143. vicisse negavit: ‘nektet for at [Magnus] hadde vunnet’.

144. Scaeva viro nomen: *viro* er eiendomsdativ. For Lucans uvillighet til å ellers nevne navn se kommentar linjer 78-79 og 236. Lucan gir tidlig et blekt frempek om hvordan Scaeva vil utarte seg (147-148), og gjennom hele episoden kommer det frem at det å vite hva Scaeva representerer er viktig: Først når de unge soldatene følger Scaeva ‘*scituri ... an plus quam mortem virtus daret*’ (167-169), så etter at Scaeva blir truffet av en pil og pompeianere jubler mer enn om de skulle sett Caesar såret (224-227), når Scaeva narrer Aulus ‘*sit Scaeva ... exemplum*’ (234-235), når Scaeva faller om og hans medsoldater lovpriser han som ‘*vivam magnae speciem Virtutis*’ (254), og til slutt Lucans egen dom ‘*felix hoc nomine famae ... infelix*’ (257-262). Lucan krever på denne måten at vi gjør oss opp en mening om hva Scaeva representerer. Vi kan legge til de tre lignelsene til ville dyr (181-183, 207-213 og 220-223), at han blir til Caesars mur ‘*stat non fragilis pro Caesare murus*’ (201) samt at han får selve *Fortuna* som tilskuer (191-192). Lucan gjør ting enklere når han selv gir sin dom og forteller at Scaevas handlinger er dårlige av to grunner: at hans våpen var vendt mot romerske borgere og at han satte en diktator på tronen. Om vi ser på *DBC*, hvor Scaeva alene trekkes frem som et eksempel på en som var *de se* [*sc. Caesare*] *meritus et de re publica* (53.5), blir det klart at Scaeva der er et eksempel på prisverdig militært kampmot, men den likestiller likevel Caesar og Roma. For en sammenligning mellom fremstillingen av Scaeva i *Pharsalia* og *DBC* se innledende essay s. 13-15, for hans *virtus* se s.17-19. **castrorum in plebe merebat:** ‘han tjenestegjorde i en fersk avdeling’. Se Schol. ad loc. ‘*plebem autem dicit castrensem necdum ordinatos milites*’.

145. ante ... gentes: *ante* i betydningen ‘før’, se Haskins ad loc. **sanguine multo:** Prisens ablativ, ‘for en veldig blodig pris [ble han ...]’.

146. Latiam ... vitem: ‘centurionstokken’, som enhver centurion holdt. Et symbol på deres autoritet, og med hvilken stakk de disiplinerte sine soldater. **longo ... ordine:** *ordo* i betydningen ‘rang’. For *longo* foreslår TLL.9.2.964.15. (Wieland, 1981) ‘*longinquo a priore ordine*’. Derfor ‘lenge med denne rangen’. Kanskje det peker mot en viss grad av ansenitet/erfaring.

- 147.-148.** ‘snar til enhver synd, og en som ikke visste hvor stor en forbrytelse dyd er i borgerkriger’. En dyster tone settes med det samme for Scaevas fremferd, for en diskusjon om *virtus* ellers i verket se kapittel om *virtus* i essayet. **qui nesciret:** Relativsetning som betegner følge, noe sånt som ‘og han var en slik person som ikke visste’.
- 148. quam ... esset:** En avhengig spørresetning som står til *nesciret*.
- 149. hic ubi:** Betegner henholdsvis plass og tid, ‘her, når’. **Marte relicto:** Absolutt ablativ, med Mars brukt som en metonymi for krigføring, ‘med kampen forlatt’.
- 150. tuta fugae:** *tuta* er objekt for *quaerentis socios*. Derfor ‘[han beskuer] sine kamerater søkende trygghet’ **150-165:** Scaevas første tale. Full som den er av retorisk glød, vil behandlingen her være begrenset av hensyn til plass.⁶⁰ Scaevas tale vil oppildne soldatene (165-166), men de blir ikke med å kjempe, de blir tilskuere (167-169), og han kjemper alene fra dette punkt. Talen påkaller fremfor alt kampmot og villighet til å dø for sin sak, men i Scaevas tilfelle er det ikke Roma, men Caesar en skal dø for. **quo:** ‘hvor’, stedsadverb. **pavor:** Caesars soldater er fullstendig grepet av frykt, slik som vi så ved linje 130. Slik Lucan gjør flere trefninger om til én stor trefning, flytter han konklusjonen av Dyrrachium-episoden, hvor Caesars soldater flykter fra slagmarken i en kaotisk retrett, til begynnelsen av trefningen og holder den vedlike gjennom det hele.
- 151. cunctis ignotus Caesaris armis:** Selv om Scaevas episode i Caesar er tapt for oss kan vi se en viss likhet med en gammel fanebærers tale i Caesars *DBC* (64.3) ‘*nolite, obsecro, committere – quod ante in exercitu Caesaris non accidit – ut rei militaris dedecus admittatur*’. Begge er en oppfordring til å være modig og disiplinert i midten av en retrett, og i møte med sikker død er det Caesar de har i tankene.
- 153. terga datis morti:** Scaeva er besatt av døden, og kaller her på soldatenes pliktighet til å gå døden modig i møte. **153-154 vos desse ... non pudet:** *pudet* er upersonlig ‘det skammer dere ikke å mangle [fra dyngen av menn og] ...?’.
- 154. et ... quaeri:** Underforstå *non pudet*. *quaero* betyr ifølge Haskins ad loc. ‘å lete etter noe som ikke er der’, jf. Stat.Theb.4.704, altså ‘og [det skammer dere ikke] å fånyttes letes etter på gravhaugen og blant likene?’.
- 155. ira:** Grunnens ablativ, ‘[ikke engang] med vrede som grunn’. Underbygges av det følgende, at fienden valgte å kjempe mot akkurat dem, se 156. **iuvenes:** Scaeva er

⁶⁰ For en behandling av Lucans retorikk i sine taler se Morford (1967): 1-12, spesielt Vulteius’ tale 8-9.

en veteran, og har mest sannsynlig vært med Caesar som en offiser gjennom hele gallerkrigen (se linjer 144-146), og han blir en kontrast til de unge mennene han henvender seg til som viser seg vanskelig å overtale. **pietate remota:** Absolutt ablativ. Haskins ad loc. mener det er snakk om hengivenhet til Caesar. Det synes for meg mer sannsynlig å her skjønne *pietas* som en soldats plikt slik som det han har argumentert for i det foregående.

156. e cunctis ... quos: *e cunctis* spesifiseres av *quos*. 'ut av alle som [fienden kunne stormet ble vi valgt]'. Dette er grunnen for at de skal bli sint (*ira* 155). Se forklaring ved Schol. ad loc. '*nos soli sumus iudicati inertes*'.

157.-158. parvo sanguine ... steterit: *Les parvo sanguine* som prisens ablativ, og *steterit* som futurum exactum. Meningen blir noe sånt som 'denne dagen [når den er over] vil ikke ha kostet Pompeius lite blod'.

158-159 peterem ... vultu: En irreal konjunktiv. 'jeg ville søkt skyggene [altså, dødd] mer lykkelig i Caesars åsyn'. Caesar vil ikke engang anerkjenne Scaevas handlinger i denne episoden, bare ved verkets helt siste linjer (X.543-546), når Caesar er i sin største knipe i Alexandria, vil han se tilbake på hva Scaeva oppnådde. Uansett om en tror verket er ferdig eller uferdig så er én ting klart; Caesar vil komme seg ut av knipen, slik som Scaeva også gjorde. Caesar vil ifølge DBA.21 hoppe fra sitt fullt ombordstegne skip for å svømme til et annet, noe likt det som Scaeva også gjorde i Britannia under gallerkrigen ifølge Val.Max.3.2.23b.⁶¹ Lucan ville neppe latt Caesars svømmetur bli unevnt om slutten nå ikke er skrevet, men nå om slutten er ferdigskrevet er det lett å se hvordan Scaeva blir et eksempel på at seier er mulig selv i håpløse situasjoner.

159. testem ... negavit: Scaevas eneste klage til *Fortuna* er at Caesar ikke får se hans heltmodige død.

160. Pompeio laudante cadam: En innrømmende konjunktiv, 'La meg dø med Pompeius rosende meg'. Scaeva vil bli sett og er selv opptatt av hvem som ser hans bedrifter.

160-161 confringite ... impulsu: Hvor Scaevas tale tidligere tilsynelatende oppfordret til en morsk aksept av den sikre død i en umulig krise, utvikler den seg her til en pervers selvmorderisk befaling.

161. iugulisque retundite ferrum: 'sløv stålet med deres halser!', altså, løp med halsen først inn i fiendens våpen.

---

⁶¹ Leigh (1997): 175 n.24 peker ut denne muligheten, særlig i forbindelse med likheten mellom Lucans Scaeva og Livius' Horatius Cocles, en annen romersk helt som hoppet ut i vannet etter å ha utført en minneverdig dyd.

- 162. longinqua:** underforstå *loca*, les som objekt for *petit*. ‘støvet og ødeleggelsens støy strekker seg nå til plasser langt unna’.
- 163. securasque ... aures:** Hyperbaton som vektlegger Caesars trygge tilstand. **concussit:** Scaeva er sikker på at Caesar har hørt hva som foregår med dette hoppet til perfektum, men Caesar skal bruke veldig god tid på å komme seg til slagmarken, og måten han blir gjort oppmerksom på trefningen er gjennom et røyksignal (279).
- 164.-165. vincimus ... morimur:** Poenget er at å vinne er å holde fortene, og at de er vinnere selv om de dør fordi Caesars tropper da får tid til å redde fortene. En av Lucans treffende sentenser, hvilke han er kjent for.
- 165.-166. tantum ... quantum:** Sammenligning, ‘så mye ... som’.
- 166. primo ... cantu:** ‘ved første blås’, altså når Pompeius trompeter blåste til fremstøt ved linje 130.
- 167. mirantesque virum:** *virum* er direkte objekt for *mirantes* [sc. *iuvenes*]. **avidis spectare secuntur:** *avidis* innleder infinitiven *spectare*, ‘ivrige etter å se på følger de etter’.
- 168. scituri:** Futurum partisipp som betegner hensikt, ‘for å finne ut’ + *an* (169) ‘om’.
numero deprensa locoque: Les *deprehendo* som ‘å ta i en knipe’ slik som Vulteius’ situasjon beskrives ved IV.469-470. *numero* og *loco* bør leses som henseendets ablativ, ‘tatt i en knipe i henhold til antall (soldater) og plass’.
- 169. an ... daret:** Et indirekte spørsmål innledet av *scituri*. Oversett ‘om ikke dyd kunne gi mer enn død’. Haskins ad loc. viser til likhet med IV.580-81 hvor Lucan apostroferer døden selv, og sier *mors, utinam pavidos vitae subducere nolles, / sed virtus te sola daret*. Men denne apostrofen ligger ved slutten av Vulteius’ episode og rett etter en forklaring fra Lucan om hvordan selvmord er et middel mot tyranni. Videre må vi ha det klart for oss at apostrofen er Lucans egne ord, mens det indirekte spørsmålet gjelder soldatenes usikkerhet. Soldatene vil, når Scaevas *aristeia* er over, lovprise Scaeva som en levende imitasjon av gudinnen *Virtus* selv (254). Slik hedrer de den forpestede *virtus* som diktet har advart om, siden de ikke skjønner at alt Scaeva har utført vil bidra til å etablere en tyrann for Roma (262). **169-170 ruenti aggere consistit:** ‘han tok stand på den fallende vollen’. Se motsetning ved Caesars siste trefning *neque quisquam omnino consisteret* (69.4).
- 170. primum:** Temporalt adverb. **170-172 cadavera ... corporibus:** ‘Først ruller han likene ut ifra tårn nå fulle og velter i lass disse kropper på fienden under’.
- 171. subeuntisque ... hostis:** Bør leses som akk. pl., men med *hostis* som siste ord i linjen er der mulighet for leseren selv å bestemme om *-is* skal leses med en lang eller kort

stavelse, siden siste stavelse i en heksametrisk verselinje er åpen. Derfor kan *hostis* referere til både *subeuntis* og *Scaeva*.

172. totaeque ... ruinae: Se likhet med Caesars beskrivelse av sin nest siste trefning, hvor de ved fortet blir redusert til å kaste steiner (63.7).

173. minatur: Det han truer med står i akkusativ *robora, moles, se*, mens den han truer i dativ *hosti*.

174. sude ... duro ... conto: Les som midlets ablativ. 'nå med en påle, nå med en hard stake'. **contraria pectora:** Pompeianske soldaters bryst som er vendt mot fortet, og derfor mot *Scaeva*.

175.-176. valli summa tenentis ... manus: Les *tenentis* som akk. pl. med *manus*. Det de holder er *valli summa* [sc. *loca*].

176.-179. Se den økende grad av voldelighet. Vi holdes ennå innenfor rimelighetens grenser og krigers faktiske brutaliteter, men ting vil raskt endre seg og bli verre, igjen (184ff.) og igjen (196ff.). **saxo:** se kommentar linje 172.

177. male ... cerebrum: 'en hjerne dårlig beskyttet av en skjør binding'. Haskins ad loc. mener *compage* refererer til en hjelms deler bundet sammen. Ifølge Caesars *DBC* 63.7 hadde Pompeius soldater flettede hjelmer ved den nest siste trefningen når Caesars soldater bare hadde steiner, se kommentar linje 172.

178. alterius: Poetisk genitivsform, kort i.

179. strident ... ignes: 'flammene sisler i de brennende øynene'. Et veldig grafisk bilde som er ment for å vekke mer avsky enn beundring, for en må alltid huske at bakteppet er borgerkrigen, og at fienden er en medborger, og kanskje til og med en bror eller en far. Se kommentar linje 5 og 78-79.

180. ut primum: 'så snart'. **cumulo crescente:** Absolutt ablativ.

181. admovere: 'likene flytter muren til bakkenivå', altså kroppene har stablet seg opp og er på høyde med muren. Dette skaper situasjonen som tvinger *Scaeva* til å hoppe ut midt blant fiendene. **solo:** Dativ med sammensatt verb. **181-183 non signior ...**

quam: 'ikke tregere ... enn'. *Scaevas* hopp lignes med hoppet som bærer panteren over jaktspyd. Han skal også lignes med en elefant (207-213) og en bjørn (220-223). *Scaeva* er her som et vilt dyr, og skal bli flere, slik som Pompeius skal ha kalt Caesars soldater ville dyr når han så dem spise den nyvunne roten (se essay s. 14-15). En plass hvor romere kunne se ville og utenlandske dyr var ved amfiteateret, og slik spiller Lucan også videre på den gladiatoriske billedet (se kommentarer for linjene 60-63).

illum: sc. *Scaevam*.

- 182. saltus:** Subjekt for *extulit* (181) og *iecit*.
- 183. per summa venabula:** ‘forbi jaktspydenes odder’. Det er snakk om en panter som blir jaktet, og som fortsatt går til angrep mot jegerne. Kanskje et kjent fenomen for de som frekventerte gladiatorkamper. **rapit:** Underforstå *saltus*.
- 184. compressus:** sc. *Scaeva*. **184-185 omni ... hostem:** *vallatus, vallo* betyr ‘å omringe noe med et palisadeverk’, og bærer en nærmere konnotasjon med beleiringsverket enn den norske oversettelsen ‘totalt omringet av krig’. *Scaeva* har forlatt fortet og blir selv en bastion midt blant sine fiender.
- 185. quem respicit:** *quem* refererer til *hostem*. En relativsetning med indikativ fordi faktiske forhold beskrives. *respicio* i betydningen ‘å se bak seg’. Poenget er at *Scaeva* har fiender på alle kanter, og har teknisk sett alltid fiender bak seg. ‘[han beseirer fienden] som han var vendt mot’.
- 186. crasso sanguine:** Grunnens ablativ til hvorfor *mucro hebes et non asper*.
- 187.** Denne linjen finnes bare i manuskriptet ζ (se Shackleton ad loc.) og meningsinnholdet er likt det som kommer frem i linje 188. **Scaevae:** genitiv som hører til *mucro* i forrige linje. **frangit:** sc. *mucro*.
- 188. perdidit ensis opus:** *opus* må forstås som ‘arbeid, oppgave’, altså ‘sverdet mistet sin funksjon’. Et sverd er ment for å kutte, men mister her denne kvaliteten. **frangit sine vulnere membra:** ‘han knuser deres lemmer uten å gi dem noen sår’. Poenget er at han fortsatt gjør skade, men nå uten å kutte.
- 189. illum ... illum:** sc. *Scaevam*. **tota ... moles:** ‘hele krigsstyrken’. **omnia tela:** Underforstå *premunt*.
- 190. nulla ... non:** Dobbelt negasjon, altså ‘ingen hånd var ikke treffsikker’ er ‘enhver hånd var treffsikker’. **non ... felix:** Underforstå *nulla fuit*. Bruken av *felix* er ikke tilfeldig, her i betydningen ‘heldig’, og henger nok nært sammen med *Fortuna* i neste linje. Meningen er at hell, lykke og selv *Fortuna* ikke kan stoppe *Scaeva*, akkurat slik som vi ble fortalt i linjene 140-141.
- 191.-192. parque ... virum:** En innskutt setning som gjør det samme som *parque novum videre dei* (se kommentar linje 3), altså setter den scenen for handlingens bakgrunn. Men siden den gang har ting endret seg, *dei* har blitt til *Fortuna*, og de som følges med på er ikke lenger Caesar og Pompeius, men *Scaeva* og en hær.
- 192. fortis:** I betydningen ‘sterk’, står til *umbo*, men merk nærheten til *fors, fortis* ‘tilfeldighet’. **crebris ictibus:** Grunnens ablativ.

- 193. galeae ... cavae:** en slags partitiv genitiv med *fragmenta compressa*. **compressa:** Kan stå til *fragmenta* og *tempora*, ifølge Haskins ad loc. den førstnevnte, og det gir mening. ‘de sammenklemte bruddstykkene av den uthulede hjelmen gnir hans tinning sår.’.
- 194. nec quidquam ... obstat:** Dativ med sammensatt verb, ‘heller ikke står noe som helst til hinder for hans blottede indre’
- 195. iam praeter stantis ... hastas:** Les *praeter* som prep. m. akk., og *stantis* som akk. pl., ‘nå bortsett fra lanser stående’. **in summis ossibus:** Schol. ad loc. foreslår ‘*id est quae sunt supra vitalia*’, altså bør vi oversette ‘i ribbeinas ytre’.
- 196.-201.** En apostrofe vendt mot Pompeius soldater. Scaeva har nå blitt beskrevet som en truffet av ethvert spyd, med så mange spyd stikkende ut av sine ribbein at de blir en slags beskyttelse for han. Lucan gjør det følgelig klart hvor nytteløse vanlige våpen er mot denne mannen. **quid:** ‘hvorfor’. **vaesani:** vok. pl. **iaculis ... sagittis:** Les som midlets ablativ.
- 197. perditis:** I betydningen ‘kaste bort, forspille’, tar som objekt *haesuros ictus*.
- 198.-201.** Scaeva beskrives i samme ordelag som Dyrrachium (22) og Caesars forsvarsverk (36-37) tidligere. Forskjellen er at mens de to foregående så si var immun mot beleiringsvåpen, så er beleiringsvåpen det som mangles mot Scaeva. **hunc:** sc. *Scaevam*. Se anafor med *hunc* i førsteposisjon ved linje 200.
- 199. obruat:** En jussiv konjunktiv. **vasti ... saxi:** Underforstå *obruant. muralia pondera* i betydningen ‘murbrytende prosjektiler’, Haskins ad loc. viser til *Verg.Aen.XII.921-922 murali concita numquam / tormento sic saxa fremunt*.
- 200. aries ferro:** *ferro* er en beskrivende ablativ, ‘en jernhodet rambukk’. **ballista limine torta:** Housman følger ms. Ω som har *portae* istedenfor *torta*, mens Shackleton følger mss. Z^2, V og C som har *torta*. Jeg følger Shackleton. *torta ballista* er ellers å se ved Lucan II.686 og Sen.*Phaedr.* 538.
- 201. promoveat:** En jussiv konjunktiv. **stat ... murus:** Mens veggen, skjønt gigantisk, ble sammenlignet med *fragili testa* (49) står Scaeva *non fragilis*. Forvandlingen av Scaeva er komplett, han har nå blitt et instrument for Caesars ambisjon. Det er likevel unektelig at beskrivelsen har en sterk heroisk karakter. Denne formuleringen har likeså episke aner, både gjennom Ovids Akillevs *Graium murus Achilles* ved *Met.* 13.281, og

bærer likhet med Livius' beskrivelse av Horatius Cocles ved 2.10 som *id munimentum illo die fortuna urbis Romanae habuit*.⁶²

202. Pompeiumque tenet: 'og han oppholder Pompeius'. **iam:** Selv om Scaeva har vært vellykket så langt minnes vi på om at han fortsatt, 'nå', står midt i det. **tegit armis:** det du skjuler noe med står i ablativ.

203.-204. veritus credi ... vacasse ... vixisse: *veritus* betyr 'å vise ærefrykt over noe, å frykte, bekymre seg over noe' er her det deponente aktive perfektum partisipp *veritus*, og betydningen blir 'havende bekymret seg over' og utløser infinitiven *credi*, 'at det skulle bli trodd at' som igjen utløser *vacasse* og *vixisse*, henholdvis 'han hadde vært uvirksom' og 'hadde overlevd'. Hva Scaeva bryr seg om, å bli sett som modig og uten en eneste tanke for sin egen sikkerhet, er utslagsgivende for valgene han tar. For han er det viktig å bli sett og riktig å dø. **clipeo laevaue vacasse:** 'å ha vært uten sitt skjold og venstrehånd', altså kan vi oversette med uvirksom, siden poenget er at han vil virke aktiv.

204. culpa sua: Grunnens ablativ. **204-205 tot ... obit:** På grunn av det perfekte *veritus* (203) som forteller oss at Scaeva allerede er ferdig resonnert, får denne hovedsetningen tyngden av å betegne følge. Merk *solus*, Scaeva er fortsatt alene og en må tenke at *iuvenes* fortsatt ser på (167-169) og at vi fortsatt har å gjøre med *bellum atque virum* (191-192).

205. densam ... silvam: Ikke ulikt bildet som ble beskrevet ved 194-195, han snakker her om mange spyd stikkende ut av brystet.

206. iam: Som om en ny scene introduseres ved hvert *iam*. **in ... hostem:** Se likhet med *vincit, quem respicit, hostem* ved 185. Mens situasjonen virker lik, er Scaevas krefter her tappet, hans ødeleggelse er nå vaklende. Les *in quem cadat* som en relativsetning som betegner hensikt.

207. Linjen er iført klammer både av Shackleton og Housman. Haskins ad loc. videreformidler Thomas Farnabys forklaring som hevder at *par pelagi monstis* refererer til 206 og ligner Scaeva med hvordan en hval slenger seg rundt mot skip, og Joannes Sulpitius som mener linjen står til 205 og beskriver måten et sjøuhyre, når det glir langs overflaten, har vekster på ryggen som stikker opp over havoverflaten slik som Scaeva har spyd i brystet. Jeg setter lit til Farnabys forklaring, men lar samtidig all tekstuell kritikk ligge i hendene på de som kan det. Likevel er meningen er klar, og

---

⁶² Marti (1966): 240-247 peker ut begge disse allusjonene.

vi har allerede sett at Lucan rapt kan ramse opp to lignelser for én ting, ved 65-68, 74-77. Jeg har bevart Haskins' punktum etter *monstris*, men beholder tekstkritikernes klammer. **Libycae sic belua terrae:** *belua* betyr 'et digert dyr, et uhyre', her med *terrae*, altså 'et jordlig uhyre' som *elephans* i neste linje skal avsløre. Lucan viser seg kjent med *belua ponti* ved VIII.764, altså 'et sjøuhyre', og vi kan derfor sikrere si at *belua* knytter en nær relasjon til både det foregående *par pelagi monstris* så vel som den kommende elefanten. *Libycae terrae* står til *belua*, betegner uhyrets opprinnelse, altså Afrika.

208.-213. Scaeva sammenlignes med en elefant som jaktes på, et dyr nært beslektet med Hannibals invasjon av Italia, men òg kjent fra arenaen så tidlig som 55 f.kr. i lekene arrangert av Pompeius selv, hvor elefantenes lidelse vakte barmhjertighet i tilskuerne, for denne episoden se Cic.*Fam.*7.1.3. og Plin.*HN.*8.7. Det gladiatoriske fortsettes. Se også kommentar linjer 181-183.

209.-210. omne repercussum ... missile: n. akk. sg., objekt for *frangit*. **squalenti ... tergo:** *squalenti* i betydningen 'tildekkende', altså en elefants ruglete hud. De er agens for *repercussum*, som ifølge Eitrem skal kalles midlets ablativ §65. Likevel, oversett 'den knuser enhver missil som spretter av hans ruglete rygg'

210. frangit: sc. *elephans*. **haerentis ... hastas:** akk. pl. **mota cute:** Absolutt ablativ som bør oversettes som 'ved hjelp av', altså 'med et rykk i skinnet'.

211.-212. citraque ... ferae: Les *tela* som subjekt for *stant*, og *confixae ferae* som genitiv til *cruorem*, 'hvems blod', altså 'Spydene står i uten å trekke blod fra det gjennomborede beistet.'

212.-213. tot facta ... vulnera: Les *vulnera facta tot sagittis et tot iaculis*, og *iaculis* og *sagittis* som logisk subjekt for *facta*. Merk nytteløsheten av piler her rett før Scaeva faktisk blir truffet av en pil (214), vi føres bak teppet for å overraskes.

213. unam non explent ... mortem: En glidende overgang mellom lignelsen og Scaevas situasjon, men uansett trekkes Scaeva frem som alene på slagmarken igjen, han har nå fått hele Pompeius arsenal vendt mot seg.

214. Dictaea ... manu: 'av en kretisk hånd', agens for *tenditur* (214). Merk at pilen fra Pompeius side som gjør mest skade ikke er fra en romersk soldat, men en anonym kretisk hånd, hvilket folkeslag jo var kjent for sin bueskyting. Dette utretter to ting, for det første minsker dette Pompeius medskyld i *nefas*, og for det andre forteller det oss at Pompeius har utenlandske tropper i sin hær. Videre spiller Lucan på Kretas mytologisk-geografiske navn, *Dictaeus*, her en betegnelse for en/noe fra Kreta, men

hvor navnets grunnmening refererer til Zeus' antatte fødested og gjemme plass mot Kronos, ved fjellkjeden i dag kalt Dikti. **ecce:** En interjeksjon som igjen vil ha oss til å 'se' handlingen. En kan også nesten tenke at der står en soldat på slagmarken og utbryter hva som har hendt. **Gortynis harundo:** 'En gortynsk pil'. Gortyna var en by på Kreta.

215. quae voto certior omni: Komparativ ablativ, 'som sikrere enn noe ønske'.

216. oculi laevum ... in orbem: Les *in orbem laevum oculi*, 'inn i venstre øyehule'. For *orbs oculi* som øyehule se *TLL*.9.2.912.79-83. At venstreøyet blindes og at han heter Scaeva 'venstrehendt' og er opptatt av å bruke venstrehånden sin (203 *laeva*), sammen med at både *scaevus* og *laevus* bærer konnotasjoner av å være uheldige tegn, må være gjort med hensikt, og slik blir selv Scaevas navn et objekt for tolkning. Florus 2.13.40. kaller Scaeva for Scaevola, kanskje for å unngå en slik assosiasjon?⁶³

217. moras ferri: *moras* 'utsettelse'. *ferri* for 'pils spissen'. En pars pro toto, med *harundo* (214) som betegner 'pilskaft', har vi nå fått beskrevet hele pilen. **nervorum vincula:** 'senenes lenker', fortsetter bildet av utsettelse begynt i *moras*. Scaeva er utålmodig på krig, slik som sin leder.

218. vellens: sc. *Scaeva*. rivende ut *affixam sagittam*. **oculo pendente:** Absolutt ablativ.

219. intrepidus: Heroisk immunitet mot følelsen av voldsom smerte er et velkjent topos, bl. a. et av Scaevolans mest kjente attributter, se Liv.2.12. **suo cum lumine:** *lumen* her i sin poetiske betydning 'øye', og spiller på borgerkrigens moralske blindhet.

220.-223. Siste lignelse av Scaeva til et villdyr, og vi kan se en gradvis forvitring, fra en panter i motangrep, til en rundtomslyngende elefant, til en vill hunnbjørn som jakter sitt eget sår. Beskrivelsen *intrepidus* er uforenelig med lignelsen, og to versjoner av Scaeva presenteres for oss samtidig. Se kommentar linjer 181-183. **Pannonis:** står til *ursa*. Pannonia var en romersk provins nord for Illyria. **haud aliter:** 'slett ikke på en annen måte', altså 'på samme måte'. **post ictum saevior:** 'er mer vill etter et slag'.

221. cum: temporal konjunksjon, 'hver gang når'. **Libys:** Merk det dramatiske skiftet i geografi, som leder ens tanker mer til amfiteateret enn noe naturlig. **ammentavit:** av *amento*, 'å stroppe noe' ofte med

222. se rotat ... irata: sc. *ursa*.

---

⁶³ Forster (1929): ix. Florus var en relativt objektiv historieskriver med unntak av borgerkrigen mellom Pompeius og Caesar, hvor han synes å side med sistnevnte.

- 223. impetit:** Schol. ad loc. ‘*cum impetu petit*’. **secum ... hastam:** ‘og går i sirkler om seg selv etter det flyktende kastespydet’, slik som Haskins ad loc. fint forklarer ‘i.e. like a kitten running after its own tail’.
- 224. perdiderat vultum rabies:** *rabies*, ‘galskap’, har ødelagt hans åsyn. Borgerkrigen er galskap og følgelig hans egen ivrige deltagelse.
- 225. informis facies:** ‘ansiktet [sto] ugjenkjennelig’. Han kan ikke gjenkjennes og blir anonymisert.
- 226. victorum:** gen. pl. av *victor*, men kan leses ironisk som perfektum passivt partisipp av *vinco*, slik som Pompeius side beskrives i den kjente linjen *causa victa placuit Catoni* II.128. **226-227 maiora ... vulnus:** Meningen er ‘Gleden over det skarve blodet kunne ikke vært større for disse mennene, ikke engang om Caesar ble sett såret’. Scaeva blir en større motstander enn Caesar for et øyeblikk og de pompeianske soldatene er mer ute etter blod enn å kjempe mot tyranni, og slik glemmer de i kampen mot Scaeva sitt høyere mål. **e:** betegner grunn.
- 227. faceret:** tar *conspicuum vulnus* som subjekt. En irreal konjunktiv.
- 228. ille:** sc. *Scaeva*. **alta mente:** ‘[skjulende] dypt i sitt hjerte’, se Verg.*Aen.*1.26.
- 229. penitus:** modifierer *virtute remota* og har her betydningen ‘fullstendig’. **virtute remota:** En absolutt ablativ som betegner grunn, forklarer hvorfor Scaeva er *mitis*. Scaeva skjuler sin vrede og fjerner sitt kampmot, og viser seg slik bevisst på hvordan han fremstår og hvordan han vil fremstå.
- 230.-235.** Scaevas andre tale, hvor han lyger seg frem til enda et drap på en medborger. Det er lite som er heroisk med denne talen, og mye av den følelsen skyldes igjen at de er i en borgerkrig. Om en romer slik hadde lurt en galler for så å vise sitt mot, hadde han syntes kløktig. Siden det er borgerkrig blir lureriet vemmelig, for det sår mistillit mellom borgerne på hver sin side og umuliggjør forsoning. **cives:** Han kaller på sine fiender som ‘borgere’ vel vitende om sin dødelige plan.
- 231. collatura ... mortis:** ‘videre sår vil ikke bidra noe til min død’.
- 232. non eget:** sc. *mors* ifølge Schol, Adnot og Haskins ad loc. Altså ‘døden mangler nå ikke at spyd blir satt inn, men dratt ut’. Schol. ad loc. forklarer ‘*etenim haec erant quae sanguinem detinebat, quo minus exanimaretur*’, se òg Adnot. ad loc og 195.
- 233. in Magni ... castris:** ‘Magnus’ leir’, se kommentar linje 44. **viventem:** sc. *Scaevam*.
- 234. praestate:** ‘legg dette for deres leder’, *hoc* er det følgende budskapet, fra *sit Scaeva*. **234-235: sit ... honestae:** En oppfordrende konjunktiv.

235. exemplum ... mortis honestae: Det er snakk om å dø kjempende, altså med sin ære intakt. Vi vet at Scaeva har kapasitet til å ville dø, men for hvilken sak?

236. infelix: Aulus deler denne epiteten med Scaeva (262), men en dør og en får leve. *infelix* betyr foruten 'uheldig' også 'ufruktbar', kanskje slik Aulus' forhandlinger også endte (se kommentar til Aulus). **Aulus:** Shackleton ad loc. har *Aunus*, mens Housman ad loc. har *Aulus*. Jeg har valgt å skrive *Aulus* på grunn av koblingen navnet har til fredsmeklere i Caesars *DBC*, se sammenligning under. At Lucan i det hele tatt nevner denne mannen ved navn er bemerkelsesverdig, siden kamper ofte forgår uten navngivning i *Pharsalia*,⁶⁴ for dette er nemlig den eneste plassen i diktet hvor en navngitt romer dreper en annen navngitt romer. Derfor, om Lucan skrev *Aunus* eller *Aulus* ville det uansett ha vært ukarakteristisk for Lucan, med eneste forskjellen værende at *Aulus* er mer kjent og kjært for romerske ører. Men om vi aksepterer *Aulus*, kan en tilnærmelse være å se til Caesar, hvor to Auluser nevnes i *DBC*'s Dyrrachium-episode, en A. Clodius som fredsmekler i Achaia (3.57.1-5) og en A. Granius Puteolis som døde ved den siste trefningen (3.71.1), men begge er Caesars. En tredje av relevans er en pompeianer, A. Varro, som godtar et tilbud fra Caesars P. Vatinius om å snakke om fred når de to hærførerne er plassert side om side ved elven Apsus (3.19). Vi bør da kanskje se til fredsmeklingen først og fremst. For hvor *DBC* sier (gjennom sin A. Clodius) at Caesar hadde gjort alt han kunne for å oppnå fred, skal Scaeva i *Pharsalia* hevde at bare fullstendig tilbedelse til Caesars faner kan oppnå fred (241-242). På lik måte, når A. Varro tror på Caesars sendebud og forhandlingene etter hvert ender med vold, drap og Labienus' ord om at ingen fred er mulig med mindre de blir gitt Caesars hode, skal Lucans Aulus tro på Scaevas *simulatis vocibus* (236) og 'forhandlingen' stoppes av et drap og endes med en avsløring av hva en egentlig ønsker. Et siste argument er Caesars tale i *DBC* rett før slaget ved Pharsalia som trekker frem akkurat disse to episodene '*testibus se militibus uti posse quanto studio pacem petisset, quae per Vatinium in colloquiis, quae per Aulum Clodium cum Scipione egisset ... neque se umquam abuti militum sanguine neque rem publicam alterutro exercitu privare voluisse*' (3.90.1-2). Som vi ser, var episodene viktig for Caesars propaganda og for narrativet i *DBC*, siden de rettferdiggjør Caesars handlinger, og en kan følgelig si at argumenter for eller mot Caesar trolig var avhengig

---

⁶⁴ Gorman (2001): 274-275 har en nyttig liste av alle personene som kjemper i *Pharsalia*, og innehar navnene på de som angriper og de som blir angrepet, navnenes opprinnelse, måten de kjempet, resultatet av angrepet og plassen det hendte. Hun følger selv Housman i Aulus.

av sannheten bak disse episodene. At Lucan da valgte dette navnet for en naiv pompeianer som blir drept idet han tror på *simulatis vocibus* gir mening. Poetisk sett, idet Scaeva dreper Aulus avslører han Caesars løgner.

237. tecto ... mucrone: Absolutt ablativ, 'med odden gjemt'. **prementem:** sc. *Scaevam*.

Tar som objekt *gladium*. I gjendiktningen har jeg oversatt med 'hånden' som subjekt, på grunn av metret og for en klarere norsk.

238. pariter: Ifølge Adnot. ad loc. fordi Aulus ville holde rundt Scaeva, og slik bære mann og våpen på én gang. **laturus:** Les som 'i gang med å bære', altså 'på vei til å bære'

239. exceptit: sc. Aulus. I betydningen 'å ta imot'. Han får det lynende sverdet midt i strupen.

240. incaluit virtus: 'hans kampmot blir hett'.

241. solvat ... poenas: 'la han bøte sin straff, [enhver som ...]'. En oppfordrende konjunktiv (§130), men her mer i en utfordrende forstand. **Scaevam ... subactum:** Underforstå *esse*. Akk. m. inf. utløst av *speravit* i neste linje, altså 'at Scaeva ble overvunnet'.

242. speravit: En nåtidsperfektum, '[enhver som] har håpt'. **242-243 pacem ... Magnus:** En betingelseskonjunksjon om et objektivt tilfelle, derfor er *quaerit* i indikativ (Eitrem §181.1). Se også kommentar for linje 236.

243. summittat: En oppfordrende konjunktiv i betydningen 'la han legge ned [sine faner]'.

244. an: En spørrepartikkel som gir et alternativ til det forutgående *quicumque speravit* 241-242. 'eller [trodde dere ...]'. **similem ... segnem:** Suppler *me* og underforstå *esse*. Det som er *similis* står i genitiv eller dativ, her gen. *vestri*. **ad fata:** Her brukt om døden som en soldat må være klar til å møte på slagmarken, altså ved å kjempe til siste slutt. Anklagen er likevel ikke så lett å forstå, siden Pompeius tropper nettopp har dødd i hoper her ved Dyrrachium. Ifølge Schol. ad loc. refererer han til Afranius og Petreius, pompeianerne som i bok IV kapitulerte og godtok Caesars tilgivelse. Et annet syn er lagt frem av Rutz som mener anklagen er rettet mot Aulus, og at det ikke gjelder villighet til å dø, men til å drepe.⁶⁵ **putastis:** En perfektum indikativ, les *putavistis*. *v*-stavelsen kan støtes ut fordi den er mellom to vokaler.

245.-246.: Pompei ... amor: 'deres kjærlighet til Pompeius og senatets sak er mindre enn min kjærlighet for døden'.

246. quam: Les som komparativ. **haec effatur:** Av *effor*, et relativt sjeldent ord TLL.5.2.198-199. Mest brukt i poesi og for å betegne religiøse utsagn. Linjeendelsen

---

⁶⁵ Rutz (1960): 464.

bærer nær likhet med Verg.*Aen.*IX.644 '[Apollo] *simul haec effatus ab alto*'. **altus:** står til *pulvis* i neste linje, oversett 'det høybårne støvet'.

247. testatur adesse: 'vitner om at ... er for hånden'.

248.-249: Poenget er at Pompeius ble reddet ved ankomsten av Caesars tropper, for da kan en ikke lenger si at Scaeva alene satte hans hær på flukt. Det hjelper lite når Lucan forteller oss dette, siden implikasjonen da blir at Scaeva *kunne* ha stoppet Pompeius alene. Lucan bruker slik fortellerstemmen til å skape kontrafaktiske sannheter i sin egen versjon av historien. *Caesareas cohortes* er de samme som P. Sulla leder i Caesars *DBC*.51.1-7. For opposisjonen mellom *DBC* og *Pharsalia* ang. Scaeva-episoden, se essay s. 14-15. Det var en styrke på to legioner som, ifølge Caesar, mange mente kunne ha endt krigen den dagen om de hadde fortsatt å forfølge pompeianerne. Likevel, selv om Caesar mente Sulla hadde gjort rett i å ikke forfølge, siden slike avgjørelser skal tas av han selv som var *imperator* og ikke en *legatus* som Sulla var, så vier han mye plass til denne muligheten, sin egen kontrafaktiske sannhet. Vi kan da se i Lucan at bildet er blitt helt snudd: det som for Caesar var to legioner som formodentlig reddet Scaevas fort og nesten førte til total seier over Pompeius, blir for Lucan noen tropper som fullt ut ødelegger Scaevas kirsebær på toppen i sin *aristeia* mens de redder ansikt for Pompeius. **hic:** 'dette', spesifiserer av *ne* i neste linje '...at ikke'. **remisit:** 'å la *alicui* få slippe *aliquid*'.

249. Scaeva: Vokativ. Lucan henvender seg direkte til Scaeva, altså en apostrofe. Varer frem til linje 262.

250. subducto ... ruis: 'etter kampen stilnet faller du om'. *Mars* er igjen en metonymi for krig. **sanguine fuso:** En konsessiv absolutt ablativ 'for, skjønt blodet fosset ut, ...'. Se kommentar Housman ad loc.

251. labentem: sc. *Scaevam*.

252. defectum: 'utmattet', slik som 1.695 *defecta furore*, jf. Haskins ad loc.

253. ac velut: 'som om' + konjunktiv, underforstå *sit*. Alle andre plasser Lucan bruker *ac velut* er det på denne måten, se II.251 og VIII.866. Duff og Braund ad loc. oversetter respektivt 'the deity that seemed to dwell' og 'the deity, so to speak, confined', men de tar ikke hensyn til *ac* som kommer i forveien, og dessuten blir meningen lite tilfredsstillende. Riley ad loc. er på bedre spor når han sier 'as it were a Divinity enclosed', for det er soldatenes synspunkt som kommer til uttrykk. **inclusum ... numen:** 'en guddom lå inneklemt i [ditt] gjennomborede bryst'. *inclusum* fordi spydene fortsatt sitter fast i Scaevas bryst, de dras ut ved linje 255.

- 254. *vivam magnae speciem Virtutis*:** Vi er fortsatt i apostrofen til Scaeva, underforstå *te*, og på grunn av *vivam* må vi forstå at Scaeva fortsatt er i live. Haskins ad loc. siterer Grotius, som mener det er snakk om gudinnen Virtus, som *numen* i forrige linje også refererer til. '[og de tilber deg som] en levende form av Virtus den store'.
- 255. *telaque ... membris*:** De kjemper nå om å dra ut spydene fra Scaevas kropp, og det minner om måten Caesars soldater i *DBC* som, for å bringe bevis til Caesar om sin dyd, trekker ut alle pilene fra fortet sitt slik at de kan telle dem opp for han (53.4), se diskusjon i essayet s. 13-15. Følgelig skal Scaevas krigsutstyr i neste linje dedikeres til Mars, slik som pilene ble bragt for Caesar. **certant evellere:** *certant* innleder inf., altså 'de kappes om å trekke ut'.
- 256. *deos*:** Haskins ad loc. siterer Sulpitius, som sier avbildninger av gudene var plassert i fortet. **nudum pectore Martem:** *pectore* er fjernelsens ablativ, 'Mars naken i henhold til brystet', altså 'barbrystede Mars'. Schol. ad loc. forklarer at Mars står uten rustning slik at Scaevas rustning kan legges på.
- 257. *armis ... tuis*:** Midlets ablativ. **Scaeva:** Vokativ. **felix hoc nomine famae:** Underforstå *fuisses*, innleder en irreal konjunktiv (Eitrem §135). 'lykkelig hadde du vært i dette ryets navn, [om ...]'
- 258. *durus Hiber*:** Enten en fra Spania eller kongedømmet Iberia som var situert i nært dagens Georgia. LSJ *Hiberes* 1. mener det er snakk om en fra Spania, men merk at Lucan nevner en spansk stamme i neste linje (*cantaber*), og om en aksepterer betydning 'en fra det østlige kongedømmet Iberia' har han dekket de ytterste fiender i øst, nord og vest. Krig mot Parthia brøt også ut år 58 og varte til 63, altså i den tiden Lucan skrev sitt dikt. **dedisset:** Tar som subjekt *durus Hiber*, *Cantaber* (259) og *Teutonus* (259).
- 259. *Cantaber*:** En fra Cantabria, en krigersk og rebelsk stamme helt nord på den iberiske halvøy. **exiguus ... longis ... armis:** Poenget er at kantaberne bar korte skjold mens teutonerne lange, forklart av Schol. ad loc. **Teutonus:** Et folkeslag fra Germania, hvilket vrede Lucan tidligere har gjort rede for ved l.255-256 *vidimus ... cursumque furoris / Teutonicis*'.
- 260.-261. *non tu ... non tu*:** En anafor som setter borgerkrigens logikk mot Scaeva, nemlig at triumfer ikke kan feires for seier mot romere. Som kjent feiret Caesar ikke noen triumf direkte for borgerkrigen mot Pompeius: han feiret 4 triumfer i år 46 f.kr. for sine største seiere mot Gallia, Egypt, Pontus, og, den mest kontroversielle, for sin seier mot Juba som hadde støttet restene av de republikanske styrkene, sist ved Thapsus.

Tonantis templa: Ifølge Braunds notat ad 258-259 er det snakk om Jupiter Capitolinus i Roma, hvor krigsbyttet ble hengt opp ved slutten av en triumf.

- 261. potes:** Innleder infinitivene *ornare* (260) og *ululare*. Bruk av presens gjør Lucan samtidig med Scaeva, og det bringer leseren nærmere dem begge. **ululare:** Et naturlig onomatopoetikon, verbet simulerer lyden verbet betegner, 'å hyle, skrike, ule'.
- 262.** Poenget er at Scaevas *virtus* ble brukt for å etablere en hersker for Roma, stikk i strid med republikkens ideal om *virtus* og selve ordets grunnleggende betydning. **infelix:** sc. *Scaeva*. **dominum:** sc. *Caesar*, oversett 'hersker'. **parasti:** Altså *paravisti*, se linje 244 *putastis*. I betydningen 'å sette i stand'.

VI.263-299 – Diktet hopper tilbake til hovednarrativet og fører oss hurtig gjennom resten av krigføringen. Scaevas motstand børstes tilsynelatende enkelt av, og Pompeius viser seg energisk og overlegen kampens konklusjon.

Nec magis hac Magnus castrorum parte repulsus
intra claustra piger dilato Marte quievit,
quam mare lassatur, cum se tollentibus Euris 265
frangentem fluctus scopulum ferit aut latus alti
montis adest seramque sibi parat unda ruinam.
hinc vicina petens placido castella profundo
incurso gemini Martis rapit, armaque late
spargit et effuso laxat tentoria campo, 270
mutandaeque iuvat permissa licentia terrae.
sic pleno Padus ore tumens super aggere tutas
excurrit ripas et totos concutit agros;
succubuit si qua tellus cumuloque furentem
undarum non passa ruit, tum flumine toto 275
transit et ignotos operit sibi gurgite campos:
illos terra fugit dominos, his rura colonis
accedunt donante Pado. Vix proelia Caesar
senserat, elatus specula quae prodidit ignis:
invenit impulsos presso iam pulvere muros, 280
frigidaque, ut veteris, deprendit signa ruinae.
accendit pax ipsa loci, movitque furorem
Pompeiana quies et victo Caesare somnus.
ire vel in clades properat dum gaudia turbet.
Torquato ruit inde minax, qui Caesaris arma 285
segnius haud vidit, quam malo nauta tremente
omnia subducit Circaeae vela procellae;
agminaque interius muro brevior receptit,
densius ut parva disponeret arma corona,
transierat primi Caesar munimina valli, 290
cum super e totis immisit collibus arma
effuditque acies obsaeptum Magnus in hostem.
non sic Hennaëis habitans in vallibus horret
Enceladum spirante Noto, cum tota cavernas
egerit et torrens in campos defluit Aetna, 295

Caesaris ut miles glomerato pulvere victus
ante aciem caeci trepidus sub nube timoris
hostibus occurrit fugiens inque ipsa pavendo
fata ruit. totus mitti civilibus armis

- 263.-267.** Pompeius hviler like lite som et hav i sterk vind som slår imot knaus. Sammenligningen spiller på at Pompeius leir lå ved kysten, og meningen er at en bølge brutt på berget tett følges av en ny. Dette følges umiddelbart av hans neste fremstøt (268), og han tar initiativet. Til sammenligning bringer Caesars *DBC* frem Pompeius tarvelige fôrmangel (58.2-5) og bruker lang tid på å introdusere Egus og Roucillus, allobrogene som forråder Caesar, går over til Pompeius side og gir han den informasjonen han trenger for å utføre sitt neste fremstøtet (60.1-61.3). Dette går unevnt hos Lucan, og Pompeius raske tilbakeslag etter det episke møtet med Scaeva (268ff.) skaper et inntrykk av tette trefninger, at dette skjer sammenhengende og samtidig, spesielt hjulpet av at Caesars reaksjon blir så sinket (først ved 278). **263-265 nec magis ... quam:** en komparasjon, 'ikke mer ... enn'. **hac ... parte:** Fjernelsens ablativ. Det er snakk om *castella Minici* se linje 126.
- 264. dilato Marte:** En Absolutt ablativ, 'med krigen utsatt'.
- 265. cum:** Innleder temporale leddsetninger med *ferit* (266) og *adest* (267). 'hver gang når'. **tollentibus Euris:** En absolutt ablativ, tar *se* som objekt.
- 266. frangentem fluctus scopulum:** Les *fluctus* som akk. pl., og som objekt for *frangentem*. **latus:** 'flanken [av et høyt fjell]'
- 267. adest:** sc. *unda*. **seramque ... ruinam:** 'og bølgen klargjør en bugnende ulykke for seg selv', altså forvitring av bergsteinen fulgt av et ras. Et dystert frempek mot Pompeius skjebne, og vi tenker samtidig på den forhastede beslutningen om å ta til feltet ved Pharsalia.
- 268.-271.** Mens Scaeva ble gitt 122 linjer, får hele denne trefningen fire linjer, og slik som Scaevas episode er voldsomt overdrevet, blir denne trefningen voldsomt komprimert. Se kommentar linje 269 for et generelt oversyn av denne trefningen i Caesars *DBC*. **vicina ... placido castella profundo:** 'de fortene som grenser til det stille havdyp'. Ifølge Caesar var det snakk om den plassen hans eget beleiringsverk sto dårligst til, helt sør, hvor hans mur møtte havet (62.2-5). *vicina castella* er objekt for *petens* og *rapit* (269). **petens:** sc. *Pompeius*.
- 269. incursu gemini Martis:** En kryptisk måte på å beskrive dette fremstøtet. En direkte oversettelse gir 'i et anfall med en tosidig krigføring', og frustrasjonen over

betydningen noteres godt av Schol. ad loc., ‘*dixit pedestri et equestri milite, aut iterato bello, aut terra marique.*’ Caesars egen beskrivelse i *DBC* gir den konteksten som trengs, og det var slik: Caesar fryktet et angrep fra begge sider mot sitt beleiringsverk nærmest havet, og gjorde derfor muren der tosidig ‘*duplicem vallem*’ med et 180 meters mellomrom (63.1), og hadde planer om å bygge en tredje mur som skjermet mot havet (63.4-5), men ble ikke ferdig med den. Der var altså en indre mur mot Pompeius, en ytre mur for å beskytte baksiden, og en uferdig tredje mur mot havet. Når Pompeius angrep kom, angrep han både den ytre veggen, med soldater som han hadde seilt over til den andre siden, og den indre veggen, med katapulter og stiger, samt skutt fra båtene og fra begge sider. Til slutt satt båtene i land tropper mellom den indre og ytre muren, og Caesars tropper måtte flykte (63.6-8). Slik kan vi se at det faktiske angrepet var tresidig, og at *gemini Martis* enten må referere til et angrep mot både den indre og ytre muren, eller det faktum at slaget ble ført til lands og vanns. En tredje tolkning, om enn fjern og bare sekundært, kunne vært å se *gemini* som en allusjon til Allobrogene Egus og Roucillus, de galliske brødrene (skjønt ikke tvillinger), som ifølge Caesar gav Pompeius det han trengte for dette fremstøtet (59.1-61.3, og 63.5).

270. laxat tentoria: Pompeius plassering beskrives fortsatt som en leir, se kommentar linje 44. Hans utvidelse av sin posisjon ble mulig etter dette fremstøtet, og han begynte straks å forskanse en posisjon utenfor Caesars ytre mur (se kommentar 269). Lucan viser seg kjent med denne utvidelsen.

271. mutandaeque ... terrae: *iuvat* er upersonlig, underforstå *Pompeium*. ‘Rådigheten som ble gitt til å endre posisjon gleder Pompeius’.

272.-278. Situasjonen lignes med Po-elven i flom, når den bryter ut over demningene og strekker seg over store landområder. Poenget er at naturen tar fra noen og gir til andre, og at menneskers bedrifter er nært knyttet til denne naturens vilkårlighet eller naturalistiske gang. Å se Pompeius styrke selv som Po-elven går ikke på grunn av *Pado donante* 278. Lucan snakker om denne elven også ved II.408ff., der ved det poetiske navnet *Eridanus* i en geografisk katalog over Italia, med en eksposisjon av Phaeton-myten og hvordan elven med sine sterke strømmer sto imot denne brennhete dommedagen. **pleno ... ore tumens:** ‘svulmende med munningen full’. **272-273 super ... ripas:** Adnot. ad loc. noterer ‘*ordo: super ripas excurrit tutas aggere*’. *aggere* i betydningen ‘demning’, altså en grunnens ablativ som beskriver hvorfor elvebreddene er sikret.

- 273. totos ... agros:** I ligningen står dette for Caesars forskansning og området rundt, slik som *aggere* (272) står for Caesars mur og voller som stenger Pompeius inne.
- 274.-275.** ‘om jorden noen plass har sunket ned og kollapser, ikke i stand til å bære strømmen rasende med sitt flomvann, [så ...]’. **succubuit si qua tellus:** *si qua* i betydningen ‘om noen plass’. **cumuloque:** Midlets ablativ, ‘med sin masse’. Vi har *-lo* ifølge ms. Z, mens mss. NM ω har *-lum*. Housman ad loc. siterer Verg.*Aen.*II.496-498, og begrunner *-lo* med at Lucan imiterer Vergil, men endringen gjør latinen mye mindre klar, siden en her må underforstå et substantiv for *furentem*, noe som ikke er nødvendig hos Vergil, samt at distansen mellom *cumuloque* og *undarum* økes. **furentem:** sc. *amnem*. Objekt for *passa*.
- 275. undarum:** Forstå som ‘vann’, står til *cumulo*, se IX.799. **passa:** Står som apposisjon til *tellus*. Perfektum aktivt partisipp av *patior*, ‘å holde ut, tåle’. **tum:** Betegner følge. Les *si qua ... tum*, ‘om noen plass ... så’. **flumine toto:** Midlets ablativ.
- 276. transit:** sc. *Padus*. **ignotos ... sibi ... campos:** *sibi* er hensynsledd for *ignotos*. ‘sletter ukjent med Po-elven’. **gurgite:** Midlets ablativ. ‘med sitt svelg’.
- 277. dominos ... colonis:** Poenget er at jorden flykter fra Caesar og tilfaller Pompeius, slik som elven gjør landet ubeboelig og ødelegger det som er der, inntil den trekker seg tilbake, og tillater nye folk å slå seg ned. Merk at Caesars side kalles *dominos*, her i betydning ‘eier, innehaver’, også er det skjellsord Lucan fordømte Caesars med ved 262.
- 278. donante Pado:** ‘med Po-elven skjenkende’. **278-279 vix ... ignis:** se likhet med Caesars *DBC.3.65.2* ‘*significatione per castella fumo facta*’. Det er også klart ved dette punkt at Scaevas tale, spesielt 163 *Caesaris aures*, ikke ble hørt. Caesars gjenintroduksjon her får det til å virke som at han har gått glipp av én stor sammenhengende trefning, og parallell til Scaevas tale forsterker dette inntrykket. For Lucans sammenslåing av trefningene ved Dyrrachium se essay s. 9-11.
- 279. elatus ... ignis:** ‘en spirende flamme’. Subjekt for *prodidit*. **quae:** sc. *proelia*.
- 280.-281.** Ifølge *DBC* 65.3 var Pompeius allerede i gang med å forskanse en plassering utenfor den ytre muren når Caesar ankom. **presso iam pulvere:** En absolutt ablativ, ‘etter at støvet allerede hadde lagt seg’. Se parallell til Scaevas tale ved 162 *iam longinqua petit pulvis*.
- 281. ut veteris:** Schol. ad loc. noterer ‘*quasi olim factae*’, altså ‘lik som fra gammelt av’.
- 282.-283.** Mens Lucan gjør Caesars motivasjon til en av raseri og ubesindighet, så forklarer *DBC* kk3.65.3-66.2 at Caesar først bygde en mot mur parallell til Pompeius nøyvunne

posisjon (65.3), for så å vie et helt kapittel til en eksposisjon av dette fortets utvikling de foregående dagene⁶⁶ (66.1-67.1.), med motivasjonen endelig gitt som *‘hanc legionem sperans Caesar se opprimere posse et cupiens eius diei detrimentum sarcire’* (66.2). Caesar går langt på vei for å rasjonalisere sin avgjørelse, og tar etterpå ingenting av skylden for at ting gikk gale (73.4-5). Altså, hvor Caesar prøver å fremstille sitt feiltrinn som et rasjonelt og riktig valg, så protesterer Lucan. Han mener det var Caesars raseri og nekter å anerkjenne dette som en ‘seier’ for Caesar i det hele tatt (se kommentar linje 290 *transierat*). **movitque:** Tar som subjekt *pompeiana quies* og *somnus*.

283. victo Caesare: Absolutt ablativ, betegner tid ‘etter at Caesar ble seiret’.

284. ire: En utfyllende infinitiv som står til *properat*, ‘han skyndet seg på vei’. **vel in clades:** *vel* i betydningen ‘selv om det skulle være’. **dum ... turbet:** ‘så lenge han kunne forstyrre festlighetene’.

285. Torquato: Hensynsledd for *ruit*, altså hvem Caesar farer frem imot. En L. Torquatus nevnes av *DBC*.3.11.3-4, en pompeianer i ledelse av Oricums forsvar som, når sviktet av sine soldater, overga seg, ble skånet av Caesar og så sluppet fri. Han nevnes ikke av *DBC* ved Dyrrachium, men ifølge Schol. ad loc. var han der som en av Pompeius kommandanter, og sier videre at Caesar for frem mot Torquatus men ble slått tilbake da Pompeius sendte hjelp. *DBC* forteller en lignende historie, se kommentar linje 288. **qui:** sc. *Torquatus*.

286.-287. Torquatus’ reaksjon idet han ser Caesar storme frem lignes med en seiler som trekker inn sine seil i møte med et stormvær. **segnius haud ... quam:** ‘slett ikke tregere ... enn’. **malo ... tremente:** Absolutt ablativ, ‘idet masten skjelver’.

287. Circaeae ... procellae: Dativ ved sammensatt verb, her med *subducit*. les som ‘[enn en sjømann trekker inn sine seil] for den Circeiske stormvind’. Schol. ad loc. noterer at det er snakk om vinden ved neset Circeii i Latium, i dag kalt Circeo, som drev skip inn mot land istedenfor å drive dem bort.

288. interius muro brevior: Oversett *interius* som et adverb, ‘innenfor en mindre mur’. Denne posisjon beskrives av *DBC* i detalj ved 3.66.2-7, men det er uklart hvilken mur Lucan refererer til. Der var ifølge *DBC* et fort på innsiden av Torquatus forsvarsverk som tidligere hadde blitt bygget av Caesars niende legion, men som de av uspesifiserte grunner forlot. Det er denne plassen Pompeius overtok og befestet med en større mur,

---

⁶⁶ Caesar har lagt mye av energien i sitt narrativ på dette fortet, se essay s. 11.

mens han lot Caesars fort stå igjen i midten, altså det indre fortet (66.5). Der var også en mur som gikk fra dette fortet til en elv i nærheten, som tillot pompeianerne å trygt hente vann (66.6). Caesars angrep var todelt, venstre flanke gikk imot forsvarsverket, den høyre langs muren. Det var den sistnevnte som ble til trøbbel for Caesar og som førte til full forvirring blant hans menn. Når det er sagt, så var det ved forsvarsverket det ble kjempet, det var der Caesar var (67.5), og det var i det indre fortet største del av Pompeius' legion tok stand (67.6). Kanskje Caesar overdriver sin fremgang på venstre flanke siden det til slutt endte så dårlig på den høyre. Men det er naturlig å tenke at Torquatus var der andre soldater var, altså i det indre fortet. En kan for øvrig også si at hvis Lucan visste om det indre fortet så visste han nok om hvem som hadde bygd det. Pompeius posisjoner har frem til dette punkt bestått av *castra* (17, 44), Dyrrachiums naturlige forsvar (19-28), *tumulis* (71), lignelser til Roma (74-77), *tentoria* (101, 270) og her det indre fortet (288)

289. ut ... disponeret: Betegner hensikt, 'for å'. **parva ... corona:** Han snakker om menn stilt opp i en kroneformasjon, altså 'i en liten ring'.

290. transierat: Bruken av pluskvamperfektum for Caesars ankomst ved forsvarsverkets front gjør at vi ikke får se han ankomme, vi får bare vite at han har ankommet. Tilsynelatende taper han så fort at vi nesten ikke får det med oss og hans motangrep synes så aldeles impotent. Slik blir Lucans beretning en sterk kontrast til *DBC* hvor angrepet på denne plassen er et av de viktigste punktene, samt at denne befestningen får den mest detaljerte behandlingen av alle posisjonene der. Spesielt viktig i *DBC* er at Caesar vant to trefninger på denne plassen, den første (45-2-46.6) og den siste (66.1.-67.6), inntil Pompeius sender 5 legioner og alt plutselig er endret, '*omniaque sunt subito mutata*' (69.1). Dette fører til at *DBC* kan si '*ita parvae res magnum in utramque partem momentum habuerunt. Munitiones enim a castris ad flumen perductae expugnatis iam castris Pompei prope iam expeditam Caesaris victoriam interpellaverunt. Eadem res celeritate insequentium tardata nostris salutem attulit.*' (70.2). Mens Caesars desperate angrep fremstilles som en mulig seier i *DBC*, lar Lucan denne muligheten dø før den får begynne.

291. cum: Temporal konjunktiv, 'da'. **super:** Les med *e totis collibus*, altså 'utover de samtlige høyder'. **291-292 immisit ... effudit:** perfektum indikativ gjør at handlingene er nærmere narrativets samtid, og er derfor det som støter på Caesar idet han krysser over forsvarsverket.

- 292. obsaepum ... in hostem:** Igjen blir Caesars side beskrevet som den beleirede, se 108-109 om sulten og 184-185 om Scaeva, men ingen plass har det vært snakk noen faktisk beleiring. Her, som ved Scaeva, er det soldater som forårsaker beleiringen. Reverseringen av rollen som beleirer og beleiret
- 293.-296. non sic ... habitans ... ut miles:** Caesars soldats frykt for støvskyen akkumulert av Pompeius soldater lignes med en beboer av Sicilia som ser flammer flyvende ut av Aetnas topp. I tillegg til å være en god og passende lignelse for situasjonen bringer den frem mange av diktets tematiske understrømninger, bl.a. diktets store dimensjoner, gigantomakhien bringes frem gjennom Enceladum selv, og relasjonen underbygges senere ved VII.144-150 hvor Aetna beskrives som smien guden Vulkan brukte for å lage gudenes våpen mot gigantene, og til slutt er Aetna bundet med Bellum Siculum fra verkets innledning I.41, hvilken krig det også gis et frempek om senere i bok VI, når Sextus Pompeius får vite av Erichthos gjenopplivede soldat at hans far, Pompeius, en gang i fremtiden, *in siculis arvis*, vil kunne fortelle han mer. **in Hennaeis ... vallibus:** Et adjektiv det som hører til Henna, en by midt i Sicilia. Mss. PGVC har (a)*etn(a)eis*, som om riktig faktisk hadde gitt mening, siden Henna er for langt unna Aetna til å bli påvirket av noe vulkanutbrudd. Om *Hennaeis* er riktig snakker Lucan her om et vulkanutbrudd av utrolige dimensjoner, eller, mindre sannsynlig, så har han bommet på geografien.
- 294. Enceladum:** En gigant som ifølge mytene lå under Aetna. **spirante noto:** Tanken var at når sør- og sørøstvind blåser fylles Aetnas huler og hennes aktivitet øker, se Housman ad loc. **cum:** temporal konjunksjon, 'når'. **tota:** Les som et adverb, 'totalt'.
- 295. egerit:** I betydningen 'å tømme [hulene]'. **torrens ... Aetna:** En stor vulkan som brer seg over den østlige delen av Sicilia.
- 296. Caesaris ... victus:** Denne flukten blir beskrevet i *DBC* ved 3.69.1-4. **miles:** Bruken av entall bringer denne soldaten med en gang til sammenligning med Scaeva, men her har krigsmotet blitt forlatt. I motsetning til Scaeva er denne soldaten anonym, han er i Caesars åsyn (se 158-159), og drives av frykt til flukt. **glomerato pulvere victus:** Les som grunnens ablativ, 'beseiret av en støvsky'. Støvet som rulles opp til en sky av Pompeius marsjerende soldater.
- 297. ante aciem:** 'før slaget'. **caeci ... timoris:** 'skjelvende under en sky av blind frykt'. De lærte lite av Scaevas eksemplariske motstand, som var *intrepidus* idet han rev pilen med øyet sitt ut og kastet den for fote (218-219). Begge episodene innebærer blindhet.

298. pavendo: Måtens ablativ, altså hvordan soldaten flykter rett til sin død, ‘i full panikk’.

Ordet minner oss også om hvilken tilstand Scaeva fant sine medsoldater i, altså drevet av *pavor* (150). **298-299 inque ipsa ... fata:** Ifølge *DBC* hoppet soldater in panikk fra 3 meter høye forsvarsverk og ned i grøfter til sin død (69.3). Caesar sparer ingen detaljer når det kommer til soldatenes villighet til å flykte fra slagmarken, men bruker disse selvpåførte skadene til å hevde at slaget ikke ble kjempet ordentlig, og at hans styrker ‘*sibique ipsos multitudine atque angustiis maius attulisse detrimentum quam ab hoste accepissent*’, og minimerer slik Pompeius seier.

299. fata: Her en metonymi for død.

VI.299-313 – Apostrofe til Roma. Lucan sørger over at borgerkrigen ikke endte her, og over at Pompeius var for forsiktig, siden Caesar gikk ustraffet hen. En liste av borgerkrigens kommende tragedier følger, og det hele avsluttes med en protest mot det som skal komme.

fata ruit. totus mitti civilibus armis	
usque vel in pacem potuit cruor: ipse furentis	300
dux tenuit gladios. felix ac libera regum,	
Roma, fores iurisque tui, vicisset in illo	
si tibi Sulla loco. dolet, heu, semperque dolebit	
quod scelerum, Caesar, prodest tibi summa tuorum,	
cum genero pugnassee pio. pro tristia fata!	305
non Uticae Libye clades, Hispania Mundae	
flesset et infando pollutus sanguine Nilus	
nobilis Phario gestasset rege cadaver,	
nec luba Marmaricas nudus pressisset harenas	
Poenorumque umbras placasset sanguine fuso	310
Scipio, nec sancto caruisset vita Catone.	
ultimus esse dies potuit tibi, Roma, malorum,	
exire e mediis potuit Pharsalia fatis.	

299.-300. totus ... cruor: Haskins ad loc. mener *cruor mitti* må forstås som ‘å la blodet renne’, slik som Cic. *Ad.Att.* 1.16.11. ‘*missus sanguis est invidiae*’. Den som blør står i dativ. Derfor ‘all borgerkrigens blod kunne blitt tappet, og kanskje ført helt til fred’. Meningen er at Caesars soldater kunne fortsatt å blø og, når de tapte, endt noen nødvendighet for videre blodsutgytelse, men så trekker Pompeius tilbake sine tropper (300-301).

300. usque vel in pacem: ‘til og med helt til fred’. **300-301 ipse ... gladios:** sc. *Pompeius*. *tenuit* i betydningen ‘å holde tilbake’. Pompeius dro ikke fordel av posisjonen sin her,

og motivasjonen gis ved 305 *cum genero pugnasse pio*, implikasjonen værende at han ikke hadde samvittighet til å drepe borgere, eller kanskje Caesar selv. Ifølge Caesar fryktet Pompeius et bakholdsangrep pga. fiendenes forunderlig raske tilbaketrekning (70.1).

301.-302. felix ... tui: ‘Fruktbar og fri fra konger kunne du vært, Roma, og med din egen lov’. Forstå *liber regum* og *iurisque tui* som separate ledd: i førstnevnte står det en er fri fra i genitiv, i sistnevnte må en forstå *Roma fores iurisque tui*, som en eiendoms-genitiv ved verb. *fores* er en irreal konjunktiv som står i nær relasjon til *vicisset* i neste linje, ‘det ville vært sånn (nå) ... om han hadde (fortid)’. For Caesars kongelige ambisjoner se kommentarer for linjene 48-54.

302.-303. vicisset ... loco: ‘om en Sulla hadde vunnet for deg i på denne plassen’.

303. tibi: sc. *Romae*. **Sulla:** En tidligere diktator, mest kjent for sine blodige proskripsjonslister som tok livet av så mange romere, hvilket Lucan i grotesk detalj gjengir ved II.139-232, og det hele blir fortalt av en eldre mann som frykter at det samme skal skje igjen. Men historien avsluttes med en skremmende konklusjon, nemlig at denne borgerkrigen vil bli verre, for hvor Marius søkte å ta tilbake Roma og Sulla å renske byen for sine motstandere, så kjemper Pompeius og Caesar om noe annet som *Fortuna* kaller dem til. Den siste linjen lyder ‘*neuter civilia bella moveret / contentus quo Sulla fuit*’ (II.231-232), [ingen av dem, fornøyd med det som var nok for Sulla, ville startet en borgerkrig]. Slik kan Lucan påkalle Sullas blodige navn, for selv om han begikk grove forbrytelser, så fikk han jobben gjort uten å drepe republikken. Alternativt, i forhold til *DBC*, finner vi en P. Sulla som befant seg i en nesten identisk posisjon ved Dyrrachium ved 51.1-7 (se essay s. 13-15). Poenget blir da med en gang ironisk, siden Caesars Sulla i effekt egentlig gjorde det samme som Pompeius. Ytterligere kan en kanskje si at Lucan utfordrer *DBC*s fortelling om P. Sulla ved å si ‘se, de var jo like nytteløse begge to’. Jeg oversetter derfor navnet som ‘en Sulla’, slik som Braund, Duff og Riley ad loc. **dolet, heu, semperque dolebit:** Det som er trist forklares av *quod* i neste linje, ‘Akk, det gjør vondt, og vil alltid gjøre vondt,’

304. quod: Forklarende, ‘det at’. **Caesar ... tibi ... tuorum:** *Caesar* er vokativ, og apostrofen vender seg for et øyeblikk mot Caesar. **prodest:** Upersonlig, ‘den verste av dine forbrytelser gagnar deg, Caesar’.

305. cum genero pugnasse pio: En leddsetning i apposisjon til *summa scelerum*, forklarer hva denne forbrytelsen er. Les *cum* som en preposisjon ‘med din rettsinnede

svigersønn'. For *genero* [sc. *Pompeio*] se kommentar linje 5. For Pompeius som *pius* se essay s. 11-13. **pro tristia fata:** En eksklamasjon, 'Åh, sørgelige skjebner!'. Samme frase brukes av Lucan ved V.57 og VII.411, henholdsvis når Pompeius gir en æresbesjenkelse til Ptolemaios av Egypt, hans kommende henretter, og rett før slaget ved Pharsalia i en oppramsing av hvilke destruktive effekter dette slaget ville ha for det romerske folk. Frasen peker her også frem i tid til det som *skal* skje, altså de tragiske realitetene borgerkrigen har i vente.

306.-311. En liste over borgerkrigens kommende tragedier. Alle verbene i de følgende linjene er irrealer konjunktiver, med den unevnte betingelsen værende 'om Pompeius her hadde vunnet'. **306-307 non ... flesset:** Forstå *Libye* og *Hispania* som subjekt, mens *Uticae* og *Mundae* står i genitiv til *clades*. **Uticae:** En by i Afrika hvor Cato tok selvmord etter at han fikk nyheten om tapet ved Thapsus, et slag som endte katastrofalt for republikanerne. **Mundae:** Åstedet for det siste slaget i Caesars borgerkrig, også et blodig slag, og det siste store slaget Caesar kjempet mot republikanerne.

307.-308. infando ... cadaver: 'og Nilen, skjendet av usigelig blod, ville ikke ha båret et lik mer edelt enn faraokongen'. Det er snakk om Pompeius blod og lik, hvis død beskrives av Lucan ved VIII.663-711, hvor han halshugges med kroppen etterlatt ved strandkanten.

308. nobilius Phario ... rege: Ablativ av sammenligning. Faraoen i Egypt, Ptolemaios XIII, var på denne tiden en ungdom på 15 år, og han fordømmes av Lucan senere både for mordet på Pompeius, og for at han ikke engang unnet Pompeius en grav XIII.692-700.

309.-311. Disse linjene påkaller 3 menn som villig gikk døden i møte etter republikanernes nederlag ved Thapsus i 46.f.kr., og er særlig merkverdige for sine koblinger til Afrika: Scipio og Cato for sine forfedres innsats mot punerne, og Juba for sitt nære bånd med dem. Vi minnes I.39 *Poeni saturentur sanguine manes*. Ahl argumenterer for at Lucan fremstiller flere deler av borgerkrigen som et romersk blodsoffer til punerne, en slags *munus gladiatorum*, spesielt i referanse Curios felttog i Afrika (IV.458-824) og som her, i referanser til slaget ved Thapsus.⁶⁷ **nec ... harenas:** Juba, konge av Numidia, var en av Pompeius allierte under borgerkrigen. Han vant over Curio i 49.f.kr., og etter slaget ved Thapsus valgte han å dø på en spesiell måte, i en duell til døden med Petreius. **Marmaricas:** Et adjektiv for noe fra Marmarica, et land

---

⁶⁷ Ahl (1976): 82-115.

mellom Egypt og Sidrabukten, men brukes her i en mer generell betydning for 'afrikansk'.

310.-311. Poenorumque ... Scipio: Underforstå *non*. Det er snakk om Metellus Scipio, en av republikanernes hærførere, hvis forgjenger Scipio Africanus var innflytelsesfull under 2. punerkrig, og som var leder av den romerske hæren i det avgjørende slaget ved Zama i år 202f.kr. Ironien av hans død på Afrikansk jord er kanskje ikke til å unngå, men ifølge Seneca var hans død utrolig edel. Han forteller at når Scipios situasjon ble håpløs og hans skip fanget av Caesar, så stakk han seg selv med sitt sverd flere ganger, og når de menige spurte hvor hærføreren var, svarte han '*Imperator se bene habet*', og Seneca konkluderer, i en sammenligning med Scipios forgjengere at '*multum fuit Carthaginem vincere, sed amplius mortem*'. Sen. Ep.24.9-10. **placasset:** Se kommentar 309-311. **sanguine fuso:** Absolutt ablativ, 'med blodet uttømt'.

311. nec ... Catone: 'livet ville heller ikke vært uten hellige Cato'. Livet blir her den som mangler Cato, ikke omvendt. Formodentlig spiller Lucan her på Catos opphøyde stoiske status, som en som ikke trengte noe, selv ikke sitt eget liv om alternativet var slaveri.

312.-313. 'Det kunne vært den siste dag av pinsler for deg, Roma, Pharsalia kunne tredd ut fra skjebnenes gang.' Vi går her over fra de irrealer konjunktivene i det foregående til indikativ, noe som tilsier at muligheten for at ting kunne gått annerledes faktisk eksisterte. **esse ... potuit:** Les *esse* som utfyllende infinitiv.

313. exire: I betydningen 'å unnkomme'. **e mediis ... fatis:** Jeg oversetter 'fra skjebnenes gang', Denne typen *fatum* impliserer en skjebne som ikke er fastsatt, men at når noe først har skjedd og blitt historie, så er det endelig. For en diskusjon om dette se essay s.15-17. En må likevel være obs på hva Lucan sier og hva han gjør. Selv om han synes å rådslå med skjebnen, så følger hans dikt ganske streng historiens gang, og dette paradokset er også noe som skaper mye av spenningen i diktet.

VI.314-332 – Vi returnerer til hovednarrativet. Caesar reiser vekk fra Dyrrachium med en såret hær. Pompeius rådes til å vende tilbake til Italia, men fast bestemt på å holde krigen unna Roma så holder han en tale om hvorfor det er nødvendig å følge Caesar, og setter så umiddelbart kursen selv mot Emathia.

Deserit averso possessam numine sedem Caesar et Emathias lacero petit agmine terras.	315
arma secuturum soceri, quacumque fugasset, temptavere suo comites devertere Magnum hortatu, patrias sedes atque hoste carentem Ausoniam peteret. 'numquam me Caesaris' inquit	320
'exemplo reddam patriae, numquamque videbit me nisi dimisso redeuntem milite Roma. Hesperiam potui motu surgente tenere, si vellem patriis aciem committere templis ac medio pugnare foro, dum bella relegem, extremum Scythici transcendam frigoris orbem	325
ardentesque plagas. victor tibi, Roma, quietem eripiam, qui, ne premerent te proelia, fugi? a potius, ne quid bello patiaris in isto, te Caesar putet esse suam.' sic fatus in ortus Phoebos condixit iter, terraeque secutus	330
devia, qua vastos aperit Candavia saltus, contigit Emathiam, bello quam fata parabant	

314. averso ... numine: Måtens ablativ, 'imot en guddoms vilje'. En må tro slik Adnot. ad loc noterer '*ubi non prospera sibi fortuna est*'. En kan også tenke seg at det er like mye snakk om Caesars unaturlige mur og hybris, se også kommentar linje 23. Kanskje Pompeius lette fremgang gjennom hele Dyrrachium-episoden skyldes dette, at *Fortuna* her ikke unnet Caesar noe som helst, med unntak av Scaeva så klart som *Fortuna* fikk et øye for (191-192).

315. Caesar: Kommer som et enjambement, men neppe som noen overraskelse. **Emathias ... terras:** Hver gang Emathia nevnes minnes en diktets første linje, *bella per Emathios plus quam civilia campos* 1.1., og nå står diktets store slag snart for tur. Merk også den identiske metriske plasseringen av *Emathias* og *campos / terras*. Caesar skal ikke utrette noe her, og slik som Caesars ankomst ved forsvarsverket (se kommentar 290 *transierat*), blir hans tilbaketrekning her også uimponerende. For en sammenligning mellom *DBC* og *Pharsalia* se diskusjon ved kommentar til 319-329.

316. secuturum: står i apposisjon til *Magnum* (317), betegner hensikt. **soceri:** sc. *Caesaris*. For slektsbåndet se kommentar linje 5 *genero*. **fugasset:** En relativsetning med konjunktiv som uttrykker Pompeius tanke (Eitrem §158), hvilken han uttrykker i direkte tale ved 325-326. Forstå *arma soceri* som objekt.

317. temptavere ... devertere: '[følgesvennene] prøvde å vende [Magnus] fra dette'. Les *devertere* som en utfyllende infinitiv. **317-318 suo ... hortatu:** Midlets ablativ, 'med sin oppfordring. Hva deres oppfordring er spesifiseres av leddsetningen *patrias ... peteret*.

- 318.-319. patrias ... peteret:** Oratio obliqua med et oppfordrende element, siden det som refereres til nettopp er en oppfordring. Oversett 'at han burde søke ...'.
- 319. Ausoniam:** En eldre betegnelse for søndre Italia, her brukt generelt for hele Italia.
- 319-329: numquam ... suam:** Pompeius holder en tale vel vitende om at Caesar har dratt sin vei. *DBC* forteller en annen historie, nemlig at Caesar holdt en oppildnende tale, og at han etterpå fikk sneket bort størsteparten av hæren sin uten at Pompeius merket det (3.73.1ff.). Rollene har slik blitt endret, og talene er i kontrast: mens Caesars tale i *DBC* oppildner soldatenes lyst til å kjempe, så snakker Pompeius om nødvendigheten av å holde krigen unna Roma, og spesielt at han aldri vil vende tilbake til henne i Caesars eksempel, altså, med en aktiv hær. **319-320 Caesaris ... exemplo:** Måtens ablativ. Hva han er i forhold til Caesar betyr noe, slik som det også gjorde for Scaeva (se kommentar 158-159, 235).
- 320. reddam:** *me reddere* i betydningen 'å bringe meg tilbake', derfor 'aldri vil jeg reise tilbake til Fedrelandet [i Caesars eksempel]. **320-321 numquamque ... Roma:** Dette var standard prosedyre under republikken; at en konsul måtte løse opp sin hær før han returnerte til Roma.
- 321. nisi dimisso ... milite:** *nisi* i betydningen 'unntatt' med en kondisjonal absolutt ablativ.
- 322. Hesperiam:** 'vesterlandene', et ord som ble brukt både om Italia og Spania, her sikter Pompeius kanskje til begge. **motu surgente:** 'idet uro brøt ut', en absolutt ablativ. Det er snakk om borgerkrigens begynnelse.
- 323. si vellem:** Tar infinitivene *committere* og *pugnare* (324). **aciem committere:** I betydningen 'å starte et slag'. **patriis ... templis:** Stedets ablativ, 'i forfedrenes templer'.
- 324. dum ... relegem:** 'så lenge jeg holder kriger unna', *dum* er her en kondisjonal tidskonjunksjon. Haskins ad loc. foreslår 'banish war from Rome', og det er nemlig implikasjonen her, å holde kriger unna Roma.
- 325. extremum ... orbem:** Et hyperbaton, vektlegger *extremum*. **Scythici:** Av *Scytha*, en betegnelse for de som hører til stammene i nordlige Europa og Asia forbi Svartehavet, her nesten beskrevet som verdens ende. **325-326. extremum ... plagas:** Les *transcendam* som futurum simplex indikativ som hovedsetning for *dum ... relegem*. At Lucan vender om på syntaksen er ikke uvanlig (se kommentar til 132-133, altså ved å sette en leddsetning foran hovedsetningen). Poenget er at Pompeius vil dra til jordens ender så lenge han holder krigen på avstand fra Roma.

- 326.-327. victor ... fugi:** ‘skal jeg som seierherre rive din ro fra deg, Roma, jeg som flyktet for at ikke slag skulle ramme deg?’ Les *victor ... eripiam, qui fugi ne premerent*. **victor:** I apposisjon til subjektet. Slik som Schol. ad loc. noterer er meningen ironisk, for om han nå dro tilbake ville situasjonen fortsatt være den samme. Ifølge *DBC* ble Pompeius kalt *imperator* etter slaget ved Dyrrachium og lot seg så kalles, men bemerker òg at han ikke brukte tittelen i brev eller på sine faner (3.71.3). **tibi:** Ulempens dativ.
- 327. eripiam:** En dubitativ konjunktiv (Eitrem §134). **ne premerent:** Hensiktssetning, ‘for at ikke’. **te:** sc. *Romam*.
- 328. a:** En interjeksjon, ‘Akk!’. **potius:** Den usagte komparativen er ‘enn at jeg nå drar tilbake til Roma’. **328-329 potius ... suam:** ‘La heller Caesar tenke du er hans, så at du ikke lider noe i denne krigen’. Les *putet* som en innrømmende konjunktiv. **ne ... patiaris:** sc. *Roma*. Hensiktssetning, ‘for at ikke’.
- 329. sic fatus:** ‘han talte slik’. Et ord ofte brukt om de som gir spådommer, en kobling som blir mer markant med *ortus Phoebos* rett etter og *fata* i lik metrisk posisjon ved 332. Selv om Pompeius ikke gir noen spådom så gir dette omrisset talen et mystisk preg, som om hans tale og valg bestemte skjebnens kurs, eller kanskje mer riktig, historiens kurs. **329-330 in ortus Phoebos:** Phoebus er et tilnavn til Apollon fra det greske *Φοῖβος* som betyr ‘den skinnende’, her brukt adjektivisk som en metonymi for solen. De går da mot solens oppgang, altså østover.
- 330. condixit:** ‘ble enig om’, viser at Pompeius var diplomatisk, for han var tross alt mannen med det ‘ekte’ senatet ved sin side, hvis sak Scaeva håner i sine siste linjer 245-246. **330-331 terraeque ... devia:** ‘han følger jordens avveier’.
- 331. qua:** Stedsadverb, ‘på den veien hvor’. **Candavia:** En fjellkjede Pompeius måtte krysse på sin vei til Makedonia, se *DBC* 3.79.2.
- 332. contigit Emathiam:** Narrativet bæres fort videre til Emathia, hvor scenen skal gjøres klar for Sextus Pompeius møte med heksen Erichtho. **bello quam fata parabant:** ‘som skjebnene ruster til krig’.

Litteraturliste

- Ahl, F. (1976) *Lucan, an introduction*. Cornell University Press.
- Braund, S. H. (2008) *Civil War*. Oxford University Press.
- Damon, C. (2016) *Caesar. Civil War*. Loeb Classical Library 39. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Dick, B. F. (1957) 'Fatum and Fortuna in Lucan's *Bellum Civile*', CPh 62: 235-42.
- Duff, J. D. (1928) *Lucan. The Civil War (Pharsalia)*. Loeb Classical Library 220. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Eitrem, S., Tosterud, B., Kraggerud, E. (2015) *Latinsk grammatikk* (3. utg.). Aschehoug.
- Endt, J. (1969) *Adnotationes super Lucanum*. Stutgardiae, in aedibus B. G. Teubneri.
- Fantham, E. (1985) *Caesar and the Mutiny: Lucan's Reshaping of the Historical Tradition in De Bello Civil 5*. *Classical Philology*. vol 80. No. 2: 119-131.
- Feeney, D. (1991) *The Gods in Epic: Poets and Critics of the Classical Tradition*. Clarendon Press.
- Forster, E. S. (1929) *Florus. Epitome of Roman History*. Loeb Classical Library 231. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Gorman, V. (2001) *Lucan's Epic "Aristeia" and the Hero of the "Bellum Civile"*. *The Classical Journal*, 96(3): 263-290.
- Hardie, P. (1993) *The epic successors of Virgil: a study in the dynamics of a tradition*. Cambridge University Press.
- Haskins, C. E. (1887) *Pharsalia. Edited with English notes by C.E. Haskins. With an introd. by W.E. Heitland*. London G. Bell.
- Henderson, H. (1998) *Fighting for Rome: Poets and Caesars, History and Civil War*. Cambridge University Press.
- Hoyos, D. (2019) *Livy on the Civil Wars (and after): Morality lost?* i (ed.) Lange, C. L., Vervaet, F. J. *The Historiography of Late Republican Civil War*. Leiden, Brill: 210-238.
- Johnson, W. R. (1987) *Momentary monsters, Lucan and his heroes*. Cornell University Press.

- Lapidge, M. (1979) "Lucan's Imagery of Cosmic Dissolution." *Hermes* 107: 344-70.
- Leigh, M. (1997) *Lucan. Spectacle and engagement*. Clarendon Press. Oxford.
- Lintott, A. W. (1971) *Lucan and the History of the Civil War*. *The Classical Quarterly* vol 21. No. 2: 488-505.
- Marti, B. (1966) *Cassius Scaeva and Lucan's invention* i L. Wallach (ed.) (1966) *The Classical Tradition. Literary and Historical Studies in Honor of Harry Caplan*. Ithaca: Cornell University Press: 239-257.
- Masters, J. (1992) *Poetry and Civil war in Lucan's bellum civile*. Cambridge University Press.
- McGing, B. (2020) *Appian. Roman History, Volume IV: Civil Wars, Books 1–2*. Loeb Classical Library 5. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Radicke, J. (2004) *Lucans Poetische Technik: Studien zum Historischen Epos*. Leiden, Brill.
- Reed, J. D. (2011) *The Bellum Civile as a Roman Epic* i (ed.) Asso, P. *Brill's Companion to Lucan*. Leiden, Brill: 21-31.
- Riley, H. T. (1909) *The Pharsalia of Lucan, literally translated into English prose with copious notes*. London George Bell & Sons.
- Rutz, W. (1960) *Amor Mortis bei Lucan*. *Hermes*, 88: 462-475. Franz Steiner Verlag.
- Saylor, C. F. (1978) *Belli Spes Inproba: The Theme of Walls in Lucan, Pharsalia VI*. *Transactions of the American Philological Association* (1974-), 108: 243–257.
- Shackleton Bailey, D. R. (2009) *Lucanus, De bello civili*. Stuttgart.
- Sklenar, R. J. (2007) *The Taste for Nothingness: A Study of "Virtus" and Related Themes in Lucan's Bellum Civile*.
- Syme, R. (1959) *Livy and Augustus*. *Harvard Studies in Classical Philology*. vol. 64: 27-87.
- Usener, H. (1869) *Scholia in Lucani Bellum Civile*. Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri.
- Warmington, B. H. (1970) *Nero: Reality and Legend*. New York, Norton.
- Zissos, A. (2013) *Lucan and Caesar: Epic and Commentarius i Generic Interfaces in Latin Literature*, ed. Papanghelis, T.D., Harrison, S.J., Frangoulidis, S. De Gruyter: 135-150.

